

LATVIJA LIETUVA

1914–2025

KARINIS PAVELDAS

TURIZMO VADOVAS

PIETINĖ DALIS

 113 objektų

 10 kelionių maršrutų

 Baltijos šalių turistinis
žemėlapis

KARINIS
PAVELDAS
MILITARY
HERITAGE

Stiprūs vakar – laisvi šiandien!

Šiame vadove rasite

Keliaujant po Latviją, Estiją ir Lietuvą, kviečiame apsilankyti karinio paveldo vietose, kurios mena laikotarpį nuo Pirmojo pasaulinio karo pradžios 1914 m., Latvijos ir Estijos valstybių įkūrimo ir Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui 1918 m., iki šių laikų.

Šiame vadove pristatomos karinio paveldo vietos: muziejai, tvirtovės, kariniai įrenginiai, takai, bunkeriai, mūšių vietos, kariniai miesteliai, infrastruktūra, memorialai. Siūloma ne tik pamatyti šias vietas, bet ir dalyvauti ekskursijose su gidu, žygiuose po karines vietas, paragauti maisto ir patirti kitų patirčių. Karinio paveldo vietoms aplankyti yra sudaryti kelių dienų maršrutai.

Prie vadovo pridedamas turistinis žemėlapis su 242 karinio paveldo vietomis, esančiomis Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, įskaitant 113 vietų Lietuvoje ir Pietų Latvijoje, taip pat 10 kelionių maršrutų.

2024

Foto: Žemaitijos STD archyvas

Interreg

Bendrai finansuoja
EUROPOS SĄJUNGA

Latvija – Lietuva

Šis leidinys parengtas įgyvendinant projektą „Baltijos šalių karinio paveldo turizmo produkto plėtra Lietuvoje ir Pietų Latvijoje“, kurį finansuoja Europos Sąjungos 2021–2027 m. Interreg VI-A Latvijos ir Lietuvos programa. Už jo turinį visiškai atsako Latvijos kaimo turizmo asociacija „Lauku celotajs“, Žiemgalos planavimo regionas, Lietuvos kaimo turizmo asociacija, Žemaitijos nacionalinio parko direkcija, Latgalos regiono turizmo asociacija ir jis nebūtinai atspindi Europos Sąjungos nuomonę.

ŽENKLINIMAS

86

Karinio paveldo vieta

- 1-as maršrutas
- 2-as maršrutas
- 3-as maršrutas
- 4-as maršrutas
- 5-as maršrutas
- 6-as maršrutas
- 7-as maršrutas
- 8-as maršrutas
- 9-as maršrutas
- 10-as maršrutas

- Pagrindiniai keliai
- Keliai su atskiromis eismo juostomis
- Kiti keliai
- Geležinkelis
- Keltų linijos
- Nacionaliniai parkai
- Oro uostas • Aerodromas

TURINYS

ISTORIJOS
LAIKOTARPIAI

2 psl.

ŽENKLAI

4 psl.

KARINIO
PAVELDO
VIETOS
ŠIAURINĖJE
DALYJE –
ESTIJOJE

5 psl.

KARINIO
PAVELDO
VIETOS
ŠIAURINĖJE
DALYJE –
LATVIJOJE

6 psl.

KARINIO
PAVELDO
VIETOS
PIETINĖJE
DALYJE –
LATVIJOJE

7 psl.

KARINIO
PAVELDO
VIETOS
PIETINĖJE
DALYJE –
LIETUVOJE

22 psl.

KARINIO
PAVELDO
MARŠRUTAI

47 psl.

www.militaryheritagetourism.info

ISTORIJOS LAIKOTARPIAI

Kiekviena iš šių vadovą įtraukta karinio paveldo vieta yra susijusi su vienu ar keliais istoriniais laikotarpiais, nurodytais aprašyme.

1. ISTORIJOS LAIKOTARPIS

Pirmasis pasaulinis karas 1914–1918 m.

Latvijos šauliai su dujokaukėmis Rygos fronte, 1916 m. Nuotrauka: Kalėdų mūšių muziejus.

Dar prieš susikuriant Estijos ir Latvijos valstybėms ir atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, latviai, estai ir lietuviai dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare kaip Rusijos imperijos kariuomenės kariai, kovoję prieš Vokietijos imperijos kariuomenę. 1915 m. buvo suformuoti Latvijos šaulių batalionai, skirti ginti savo šalį ir siekti didesnės autonomijos Rusijos imperijoje. Kai 1917 m. Rusijoje įvyko bolševikų revoliucija ir Pirmasis pasaulinis karas baigėsi paliaubomis, estai jau buvo pradėję formuoti nacionalinę kariuomenę. Lietuva ją atkūrė 1918 m. lapkritį. Artėjant Pirmojo pasaulinio karo pabaigai, visos trys Baltijos šalys pasiskelbė nepriklausomybę.

Pirmojo pasaulinio karo ekspozicija Turmante

2. ISTORIJOS LAIKOTARPIS

Nepriklausomybės karai 1918–1920 m.

6 pėstininkų pulko 2 kuopa kovose su bermontininkais ir bolševikais, 1919–1921 m. Nuotrauka: Kėdainių krašto muziejus

Baltijos šalims teko kovoti dėl savo nepriklausomybės, tuo pačiu metu susiduriant su keliomis kariuomenėmis ir prieštariniais politiniais interesais: Vokietijos pretenzijomis į Latvijos ir Estijos teritorijas, baltvokiečių mėginimais sukurti autonomišką Baltijos valstybę, Sovietų Rusijos siekiais prijungti Baltijos šalių teritorijas prie savęs, buvusių Rusijos imperijos kariuomenės karininkų bandymais nugalėti bolševikus. Tuo metu Lietuvos kariuomenė kovėsi su Sovietų Rusijos pajėgomis, rusų ir vokiečių savanorių kariniais daliniais ir Lenkijos kariuomene.

Bauskės Laisvės paminklas

3. ISTORIJOS LAIKOTARPIS

Baltijos šalių nepriklausomybė 1920–1940 m.

Latgalos artilerijos pulko 6-oji baterija mokymų poligone metu, XX a. 3 dešimtmetis. Nuotrauka: Jekabpilio Istorijos muziejaus kolekcija

Pasibaigus karo veiksams, Baltijos šalys ėmėsi atkurti karo nuniokotus kraštus, kurti naujas institucijas ir stiprinti tautinę tapatybę. Grįžo karo pabėgėliai, buvo vykdoma agrarinė reforma, vystoma pramonė, infrastruktūra ir eksportas. Surengti laisvi ir demokratiški rinkimai, parengtos konstitucijos ir teisės aktai pagal Europos demokratinių valstybių pavyzdį. Suklestėjo švietimas, literatūra ir kultūra. Steigėsi nacionalinės kariuomenės ir sukarintos pajėgos. Nors XX a. 4 deš. viduryje visose trijose šalyse įsigalėjo autoritariniai režimai, pagrindinės pilietinės laisvės buvo išsaugotos.

Pagrindinėje Laisvosios valstybės brangenybių namų ekspozicijoje yra Lačplėsio karo antrojo ir trečiojo laipsnių ordino ir jų miniatiūros. Nuotraukoje – Lačplėsio karo ordino kavalierius generolas Janis Balodis

4. ISTORIJS LAIKOTARPIS

Antrasis pasaulinis karas 1939–1945 m.

Trys kaliniai „Stalag 347“ karo belaisvių stovykloje Rėzeknėje. 1. – R. Asjakajevs, 2. – A. Spiridonovs, 3. – A. Arakčejevs. Nuotrauka: Latvijos kultūros istorijos muziejaus archyvas

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, Baltijos šalys paskelbė, kad laikysis neutraliteto. Tačiau Sovietų Sąjunga ir nacistinė Vokietija tarpusavyje pasidalijo įtakos sferas. Netrukus Sovietų Sąjunga okupavo Baltijos valstybes. 1941 m. įsiveržė naciai išstūmė sovietų karius, tačiau 1944 m. jie sugrįžo. Daug latvių, lietuvių ir estų vyrų buvo priversti kariauti tiek vienoje, tiek kitoje pusėje.

Pakrantės artilerijos baterija „Memel-Nord“

5. ISTORIJS LAIKOTARPIS

Nacionalinis partizaninis judėjimas – miško broliai 1944–~1957 m.

Jonas Žemaitis (Vytautas) su partizanais, XX a. 5 d. Nuotrauka: Vytauto Didžiojo karo muziejus

Prasidėjus sovietų okupacijai, daugelis vyrų atsisakė paklusti režimui, traukėsi į miškus ir priešinosi. Jie tikėjosi, kad Vakarų valstybės nepripažins sovietų įvykdytos aneksijos ir padės atkurti nepriklausomybę. Dalis partizanų buvo buvę Vokietijos arba Suomijos kariuomenės kariai ir turėjo slapstyti, kad išvengtų represijų. Ginkluotas pasipriešinimas tęsėsi visą 6-ąjį dešimtmetį.

Nacionalinių partizanų būstinė gamtos draustinyje „Stompakų pelkės“

6. ISTORIJS LAIKOTARPIS

Sovietų okupacija ir Šaltasis karas 1945–1991 m.

Karinė barža MBCC-136150 Liepojos uoste, 1961 m. Nuotrauka: Lietuvos ypatingasis archyvas

Per Šaltąjį karą Baltijos šalys liko Sovietų Sąjungos kontroliuojamoje pusėje. Latvijoje, Lietuvoje ir Estijoje buvo dislokuotos didelės sovietinės armijos pajėgos, įrengti kariniai uostai, oro bazės, branduolinių raketų šachtos. Geležinė uždanga atskyrė gyventojus nuo likusio pasaulio. Latvija, Lietuva ir Estija nepriklausomybę atgavo 1990–1991 m., prisidėdamos prie greitesnio Sovietų Sąjungos žlugimo.

Šaltojo karo ekspozicija

7. ISTORIJS LAIKOTARPIS

Atkurta nepriklausomybė nuo 1991 m.

Iki 1995 m. buvo pasiekta, kad iš Baltijos šalių būtų išvesta okupacinė kariuomenė. Latvija, Lietuva ir Estija pradėjo okupacijos padarinių šalinimą, atkūrė valstybines institucijas ir pradėjo kurti naujas. Visos trys šalys tapo Europos Sąjungos ir NATO narėmis.

Priešmininis laivas-muziejus M52 „Sūduvis“

Karinis paradas Rygoje

ŽENKLAI

4

Kiekvienai karinio paveldo vietai suteiktas **numeris**, pagal kurį ją galima rasti žemėlapyje.

Kiekvienoje karinio paveldo vietoje yra aprašymas ir kontaktinė informacija. Aprašyme nurodoma vieta, istorinis kontekstas, trumpai pristatoma, ką galima pamatyti, kokios teikiamos papildomos paslaugos (pvz., ekskursijos su gidu, maitinimas, apgyvendinimas ir kt.). Kontaktų skiltyje nurodomas vietos adresas, GPS koordinatės, interneto svetainės adresas, telefono numeris.

Kai kurios gamtinėje aplinkoje esančios vietos, pavyzdžiui, mūšių ir memorialinės vietos, buvę kariniai statiniai, neturi kontaktų, todėl ši informacija nenurodoma.

Karinio paveldo vietose, kuriose galima lankytis bet kuriuo metu, dažnai yra įrengti informaciniai stendai ar siūlomos gido paslaugos.

Prieš apsilankant rekomenduojama pasitikrinti darbo laiką ir teikiamas paslaugas.

62 Atstumas iki sostinės

Informacija latvių kalba

Informacija lietuvių kalba

Informacija rusų kalba

Informacija anglų kalba

Informacija vokiečių kalba

Yra kelio ženklas, vedantis į vietą

Vieta gali būti lankoma individualiai

Vieta gali būti lankoma organizuotomis grupėmis

Galimas apgyvendinimas

Galimas maitinimas

Ribotos lankymo valandos

Registruotis iš anksto

Parkavimo vietos

Poilsio vieta

Wi-Fi

Sunkiai randama vieta

Tualetas

Gido paslaugos

Suvenyrų įsigijimas

Įėjimo mokestis

Veiklos

Reikalingas specialus leidimas būti pasienio ruože

Tik keltu pasiekama vieta

Neišvystyta turizmo vieta

KARINIO PAVELDO VIETOS ŠIAURINĖJE DALYJE – ESTIJOJE

Šiaurinės dalies vietas galima rasti
www.militaryheritagetourism.info

Nr.	Objektai	Nr.	Objektai	Nr.	Objektai
1	Haros uosto povandeninių laivų bazė	22	Avinurmės mūšio memorialas	42	KGB kamerų muziejus
2	Aegnos sala	23	Hapsalu geležinkelių ir susisiekimo muziejus	43	Viljandžio muziejus
3	Naisaro sala	24	Ristnos pakrantės apsaugos baterija Nr. 42, radarų stotis ir švytury	44	Generolo Johano Laidonero paminklas
4	Estijos Karo muziejus – generolo Laidonero muziejus	25	Orjaku karinis uostas	45	Jalaka prieštankinė linija Tartu
5	Estijos komunizmo aukų memorialas	26	Pragaro dugno (Põrgupõhja) bunkeris	46	Generolo Johano Laidonero gimtinė
6	Hidroplanų uostas	27	Atminimo ženklas pabėgusiems valtimis Puisseje	47	Estijos aviacijos muziejus
7	Patarei jūros tvirtovė	28	Jegevos karo muziejus	48	Saremos muziejus
8	KGB kalėjimo kameros	29	Tohvri (Hindu) 130 mm pakrantės apsaugos baterija Nr. 44	49	Lepės-Kaimri prieštankinė linija
9	Paminklas Laisvės kovų pergalei	30	Hindu (Seru) 120 mm pakrantės apsaugos baterija Nr. 34	50	Pečorių Laisvės kovų paminklas
10	Vabamu okupacijų ir laisvės muziejus	31	Pirmojo pasaulinio karo apsauginiai grioviai prie Veikės sąsiaurio	51	Verskos lankytojų centras ir šiaurės stovykla
11	Ginkluotųjų pajėgų kapinės	32	Paroda-instaliacija apie desantą, kuris taip ir neįvyko	52	Mantės kaimo karinis miestelis
12	Vaivaros Mėlynųjų kalnų muziejus ir mūšio lauko memorialas	33	Pangos karinis takas	53	Stebelio pakrantės apsaugos baterijos Nr. 315 vadavietė
13	Paldiskis	34	Saremos karo muziejus	54	Servės pakrantės apsaugos baterija Nr. 43
14	Klogos koncentracijos stovykla ir holokausto memorialas	35	Suomių vaikų kambarys	55	Servės karo muziejus
15	Osmusaro sala	36	Estijos geležinkelių muziejus Lavasare	56	Satsės sodybos muziejus
16	Kadilos ir Rohu raketų bazės	37	Undvos karinio jūrų laivyno radijo ryšio centras	57	Gynybinė linija „Walk“
17	Tahkunos pakrantės baterijos ir švytury	38	Raadi karinis aerodromas	58	Senosios Veru kultūros centras / Veru muziejus
18	Hyjumos karo muziejus	39	Estijos Respublikos Nepriklausomybės paskelbimo paminklas	59	Paju mūšio atminimo ženklas
19	Atminimo ženklas Antrajame pasauliniame kare kritusiems Hyjumos gyventojams	40	Pernu Laisvės kovų paminklas	60	Ruhnu salos švytury
20	Vormsio Laisvės kovų paminklas	41	Gynybos akademijos muziejus Tartu	61	Valgos karo muziejus – tematinis parkas
21	Paminklas tremtiniais „Geležinkelio bėgiai prisimena“			62	Vastselinos miško brolių memorialas
				63	Miško brolių sodyba Verumoje

KARINIO PAVELDO VIETOS ŠIAURINĖJE DALYJE – LATVIJOJE

Šiaurinės dalies vietas galima rasti
www.militaryheritagetourism.info

Nr.	Objektai				
64	Paminklas „Talavos trimitininkas“	75	Cėsių istorijos ir meno muziejaus ekspozicijos Naujojoje pilyje	102	Aviacijos muziejus „Sky-Zoo“
65	Požeminiai bunkeriai Valkoje	76	Rubenio bataliono muziejus	103	Rygos geto ir Latvijos holokausto muziejus
66	Ekspozicija „Valka – Latvijos Nepriklausomybės lopšys“	77	Rubenio bataliono žeminė ir kovų vietos	104	Rygos aviacijos muziejus
67	Ventspilio tarptautinis radioastronomijos centras	78	Slaptas sovietų bunkeris Lygatnėje	105	Bronislavos Martuževos muziejus „Poezijos klėtis“ (Dzejas klėtis)
68	Sovietų armijos automobilių kolekcija	79	Saulkrastų dviračių muziejus	106	Latvių šaulių žeminės ir apkasai Tyreliuose
69	Cėsių mūšių atminimo vietos (A, B, C, D, E, F, G, H)	80	„Miško broliai“ (Mežabrāļi) – nacionalinių partizanų bunkeris	107	Salaspilio memorialas
69A	A: Cėsiuose – pergalės paminklas Cėsių mūšiuose kritusiems latviams ir estams	82	Gulbenės geležinkelio stotis	108	Kultūros paveldo centras „Tynužu dvaras“ (Tīnūžu muiža)
69B	B: Cėsiuose – paminklas Cėsių mūšiuose kritusiems Cėsių pulko moksleivių kuopos kareiviams	83	Latvijos armijos vasaros stovyklos vieta Litenėje	110	Kuršo tvirtovės muziejus Zantėje
69C	C: Cėsių apylinkėse – poilsio vieta „Miško mūšis“ (Meža kaujas) – Cėsių mūšių svarbiausios veiksmo vietos prie Amatos tilto	86	Mežgarciemas – Sovietų armijos miestelio ekspozicija po atviru dangumi	111	Mirties sala
69D	D: Liepoje – paminklas Cėsių mūšiuose kritusiems kariams	87	Muorės mūšių muziejus	113	Pulkininko O. Kalpako amžinojo poilsio vieta Visagalo kapinėse
69E	E: Skangaliuose – atminimo akmuo Cėsių mūšių dalyviams ir Kalevlaste Maleva bataliono kovotojams	88	Pakrančių apsaugos įtvirtinimų kompleksas Mangalsaloje	114	Uolainės istorijos ir meno muziejus
69F	F: Priekulės valsčiuje – atminimo akmuo Cėsių mūšiuose kritusiems kariams prie geležinkelio tilto per Raunos upę	89	Nacionalinio pasipriešinimo judėjimo muziejus Rendoje	115	Pulkininko O. Kalpako gimtinė „Liepsalas“
69G	G: Placyje – paminklas šiaurinės Latvijos išvaduotojams ir kritusiems Cėsių mūšiuose	90	Daugavgrvyos tvirtovė	117	Lestenės Brolių kapinės
69H	H: Limbažuose – atminimo vieta kritusiems kareiviams ir vyresniajam leitenantui Viliui Gelbei	91	Piebalgos kraštotyros ekspozicija Inėsuose	119	Vagonas sovietų trėmimams atminti prie Skrundos stoties
70	Paminklas 7-ojo Siguldos pėstininkų pulko kariams	92	Latvijos Nepriklausomybės karo atminimo vieta Bombų kalne	120	O. Kalpako muziejus ir atminimo vieta „Airītes“
71	Ventspilio Pajūrio muziejaus po atviru dangumi geležinkelis (Mazbanytis)	93	Rygos brolių kapinės	127	Saldus vokiečių karių kapinės
72	Ventspilio 46-osios pakrantės apsaugos baterijos ugnies reguliavimo bokštas	94	Spilvės aerodromas	131	Karuostos šiauriniai fortai
73	Sovietų armijos branduolinių raketų bazė Zeltiniuose	95	Paminklas kovai prieš bermonininkus Sudrabkalnėse	133	Karuostos redanas
74	Istorinė ekspozicija „Sąžinės laužas“ (Sirdsapziņas uguns) kars)	96	„Kampinis namas“ (Stūra māja) – buvęs SSRS KGB pastatas	134	Zvaredės aviacijos taikinių poligonas
		97	Žanio Lipkės memorialas	135	Karuostos šiaurinis molas
		98	Laisvės paminklas Rygoje	136	Karuostos vandens bokštas
		99	Latvijos karo muziejus	137	Karuostos kalėjimas
		100	1991 m. barikadų muziejus	138	Karuostos Oskaro Kalpako tiltas
		101	Latvijos okupacijos muziejus	150	Ezerės kultūros istorijos ir kraštotyros medžiagų saugykla „Muitinė“ (Muitas nams)

KARINIO PAVELDO VIETOS PIETINĒJĒ DALYĒ – LATVIJOJĒ

Nr.	Objektai	psl.			
81	Privati ekspozīcija „Abrenēs kambari” (Abrenes istabas)	8	132	Ylēs nacionāliņu partizanu bunkers	13
84	Nacionāliņu partizanu būstinē gamtos draustīnī „Stompaku pelkēs” (Stompaku purvi)	8	139	Privati kolekcijs „Šeimos klētis” (Dzimtas klētis)	14
85	Ekspozīcija „Šiaurēs Latgala kovose už laisvē” (Ziemeļlatgale brīvības cīņās) Balvu savivaldības muzejū	8	140	Ančupanu memoriāls Antrojo pasaulīno karo aukoms atminti	14
109	Kulkosvaidžio kalnas Tyrelīo pelkē	9	141	Oskaro Kalpako batalīono pirmajam mūšiui skīrtas pamīnklas Līelaucē	14
112	Kalēdu mūšiū muzejus	9	142	Jekabpīlīo īstorījos muzejus	15
116	Antrojo pasaulīno karo bunkeriā Malnavojē īr Hitlerīo apsīlankymas vokiečiū armījos grupēs „Šiaurē” štabe	9	143	Latgalos kultūros īstorījos muzejus	15
118	Vesetos partizanu žemīnē īr atminīmo vīeta „Baltāsī krīžīus” (Baltāsī krīsts)	10	144	Pamīnklas „Vīeningī dēl Latvījos” (Vīenoti Latvījai) arba Latgalos Mara	15
121	Jelgavos Švč. Trejībēs bažņīčīos bokštās	10	145	Laisvosīos valstībēs bran- genybiū nami. Prīvačīos kolekcijos 1918–1940 m.	16
122	G. Eliaso Jelgavos īstorījos īr mēno muzejus	10	146	Valstībēs sīenos apsāugos muzejus	16
123	Pamīnklas Jelgavos īšvaduotojams „Lāčplēsī” (Lāčplēsī)	11	147	Atminīmo memoriāls „Sīnagogos sodas” (Sīnagogas dārzs)	16
124	Sībīro motīnoms skīrta atminīmo vīeta „Līkīmo sodas” (Līktenādzā)	11	148	Elējos karo muzejus	17
125	Ekspozīcija „Latvījos kariuomenē Pliavīnīosē XX a.”	11	149	Bauskēs Laisvēs pamīnklas	17
126	Aīzkrauklēs īstorījos īr mēno muzejāus ekspozīcija „Sovīetmētīs”	12	151	Vīesytēs Laisvēs pamīnklas	17
128	Lydumniekū īstorīnīū līudījīmū saugykla	12	152	Vīesytēs muzejus „Sēlīja” (Sēlīja)	18
129	Iecavos Laisvēs pamīnklas	13	153	Preīlīū īstorījos īr taīkomosīos dailēs muzejāus ekspozīcija „Jazēpas Baško – vēžējas oru” (Jāzēpas Baško – gaisa fūrmanīs)	18
130	Pamīnklas Jelgavos gynējams	13	154	Nacionāliņu partizanu pamīnklas Jersīkojē	18
			155	Arenduolēs dvaras – prīva- čīos kolekcijos ekspozīcija apīe Latgalos īstorījā nuo 1915 m. īkī 1991 m.	19
			156	WW2 – Antrojo pasaulīno karo ekspozīcija Agluonojē	19
			157	Karīnēs tehnīkos muzejus Svētējē	19
			158	Daugpīlīo tvīrtovē	20
			159	Daugpīlīo šratū gamykla	20
			160	Pīrmojo pasaulīno karo paveldo īr vīetīnēs kraštotyros prīvati kolekcijs	20
			161	Pīrmojo pasaulīno karo muzejus Medumuosē	21
			234	„Slapyvardīs Vīenīšīus”, Latgalos nacionāliņu partizanu vado – kunīgo Antono Juchnevīčīaus atminīmo takāis	21
			235	Vīlīakos muzejus	21

Privati ekspozīcija „Abrenēs kambari” jskūrusi Viliakos miestē, istorinīamē pastatē. Iš pradzių šis pastats stovējo senosios Marienhauzeno turgaus aikštējē. Vēliāu čia veikē butai, biurai, įvairios parduotuvēs, o Antrojo pasaulinio karo metais – latvių savigynos štabas, gestapas ir čekistų būstinē.

Ekspozīcijosē pristatomi įvairūs Viliakos ir jos apylinkių istorijos laikotarpiai bei įvykiai nuo 1920 iki 1960 metų – kai miestelis priklausē Jaunlatgalēs, vēliāu Abrenēs apskrīčiai. Tarp eksponatų – Stompakų pelkēs partizanų štabo daiktai, pasakojantys apie nacionalinį pasipriešinimą Latgalosjē, taip pat dokumentai ir fotografijas iš Nepriklausomybēs kovų laikotarpio.

Naujausiojē ekspozīcijojē lankytojai gali susipažinti su kadaise garsia motokroso trasa „Baltasis briedis”.

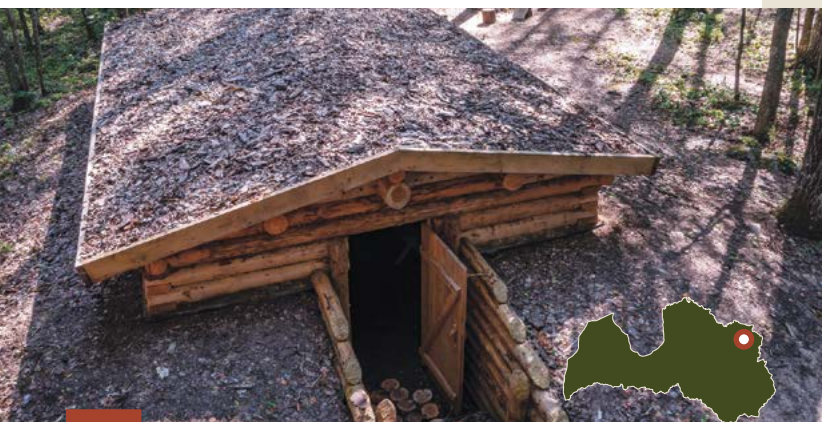

81

Privati ekspozīcija „Abrenēs kambari” (Abrenes istabas)

Tautas iela 1, Viļaka,
Balvu nov., Latvija
GPS: 57.18402, 27.67327

T. + 371 26446147
Retro73@inbox.lv
latgale.travel/listing/privatkolekcija-
abrenes-istabas/

84

Nacionalinių partizanų būstinė gamtos draustinyje „Stompakų pelkės” (Stompaku purvis)

Stompaku purvis, Susāju pag.,
Balvu nov., Latvija
GPS: 57.14338, 27.50229

T. +371 28386859
vilakamuzejs@balvi.lv
latgale.travel/listing/stompaku-purvi

Antrojo pasaulinio karo metais Stompakų pelkėje buvo viena didžiausių nacionalinių partizanų būstinių Baltijos šalyse. Šiandien ši teritorija priklauso Stompakų gamtos draustiniui. Pelkių salose esančią gyvenvietę galima pasiekti pažymėtu pėsčiųjų taku.

1945 m. pradžioje Stompakų pelkėje buvusioje nacionalinių partizanų būstinėje gyveno 350–360 žmonių, iš jų – 40–50 moterų. Joje buvo 24 gyvenamieji bunkeriai – pusiau į žemę įkasti statiniai, kuriuose galėjo gyventi 3–8 žmonės. Būstinėje taip pat veikė kepykla, požeminė bažnyčia ir trys antžeminės pašiūrės arkliams. Partizanai rengė išpuolius prieš okupacinio režimo pareigūnus.

1945 m. kovo 2–3 d. čia vyko Stompakų mūšis – didžiausias nacionalinių partizanų susirėmimas Latvijoje. Būstinėje buvusius 350–360 partizanų puolė NKVD 143-asis šaulių pulkas ir vietinio sribų (rus. „isterbiteli”) bataliono kovotojai – iš viso 483 vyrai. Mūšis truko visą kovo 2 dieną. Kovo 3-iosios naktį partizanams pavyko ištrūkti iš būstinės ir pasitraukti į ankstesnės bazės vietą. Mūšyje žuvo 28 partizanai, o NKVD neteko 32 karių.

Šiuo metu Stompakų būstinės vietoje yra atkurti trys bunkeriai – bažnyčia, štabas ir gyvenamasis bunkeris, taip pat 21 bunkerio vieta. Įrengti informaciniai stendai apie būstinę ir mūšį. Galima užsisakyti ekskursijas su gidu.

Muziejus įsikūręs Balvų dvarkomplekse, buvusiamē dvarklētis pastatē.

Ekspozīcija supažindina su Latvijos Nepriklausomybēs kovų istorija iš Šiaurēs Latgalos perspektyvos, pasakoja Latgalos partizanų pulko kūrimosi ir veiklos istoriją. Čia eksponuojamos anksčiau niekur nepublikuotos nuotraukos ir dokumentų kopijos, įskaitant 1919 m. liepos 5 d. įsakymą dėl pulko suformavimo. Ypatingą ekspozīcijos dalį sudaro 1919 m. liepos–spalio mėn. rusų kalba rašyti vidiniai pulko įsakymai. Jie atskleidžia šio vietinio karinio dalinio formavimosi ypatumus – jame kartu kovojo latviai, latgaliai, rusai ir žydai. Tik pulkui tapus visaverte Latvijos kariuomenēs dalimi ir jį papildžius mobilizuotiems kariams iš kitų Latvijos regionų, vidiniai dokumentai pradēti rengti latvių kalba. Ekspozīcijojē pasakojama apie Šiaurēs Latgalos išvadavimo operaciją. 1920 m. sausio 9–15 d. Latvijos kariuomenēs Latgalos divizijos vykdytų mūšių metu buvo išlaisvintos Viliakos, Jaunlatgalēs ir Karsavos apylinkēs. Galima apžiūrėti su šia operacija susijusius eksponatus, įskaitant ir Latgalos partizanų pulko veiklą Karsavos išvadavimo metu.

85

Ekspozīcija „Šiaurēs Latgala kovosē už laisvę” (Ziemeļlatgale brīvības cīņās)

Brīvības iela 46,
Balvi, Latvija
GPS: 57.13110, 27.25725

T. +371 64521430
muzejs@balvi.lv
muzejs.balvi.lv

Kulkosvaidžio kalnas (Ložmetējkalns) yra Jelgavas apylinkėse, Valgundės seniūnijoje, šalia automagistralės A9. Tai Pirmojo pasaulinio karo mūšių vieta ir vienintelis valstybinės reikšmės kultūrinis ir istorinis draustinis Latvijoje. Ložmetējkalnas yra ant Ilgosios kopos, priklausančios Nordekų–Kalnciemo kopagūbriui. Pavadinimas atsirado tais laikais, kai čia buvo įrengti neįveikiami Vokietijos kariuomenės įtvirtinimai, ginami sunkiais kulkosvaidžiais.

Kalėdų mūšiai – vienas žinomiausių ir dramatiškiausių Pirmojo pasaulinio karo įvykių Latvijos istorijoje. 1917 m. Ložmetējkalną puolė ir užėmė Rusijos kariuomenės latvių šaulių bei sibiriečių daliniai. Jie paėmė į nelaisvę apie 600 priešų karių ir užgrobė vertingų trofėjų. Patys šauliai tvirtino, kad būtent jie nusipelnė vadintis šios aukštumos užkariautojais.

Kulkosvaidžio kalno (Ložmetējkalno) apylinkėse yra išlikę atminimo ženklai ir kitų čia vykusių mūšių liudijimai. Kasmet sausio mėnesį čia vyksta renginiai, skirti Kalėdų mūšių atminimui. Ši vieta tapo latvių šaulių didvyriškumo ir naršos simboliu. Čia pastatytas 27 m aukščio apžvalgos bokštas, nuo kurio atsiveria Kalėdų mūšių vietos vaizdas.

109

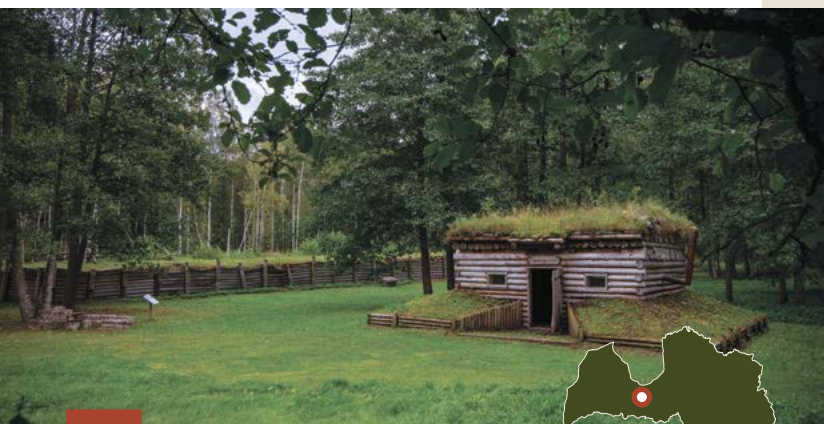
Kulkosvaidžio kalnas Tyrelio pelkėje ●

Ložmetējkalna ceļš,
Valgundes pag.,
Jelgavas nov., Latvija
GPS: 56.86620, 23.66050

lvn@lvn.lv; tic@tornis.jelgava.lv
visit.jelgava.lv/lv/piedzivot/kultura-un-tradici-
jas/vestures-pieminekli-un-pieminas-vietas/
item/160-lozmetejkalns-tirelpurva

35

112

Kalėdų mūšių muzejs ●

„Mangali“, Valgundes pag.,
Jelgavas nov., Latvija
GPS: 56.83013, 23.70188

T. +371 28349259
mangali@karamuzejs.lv
www.karamuzejs.lv/zm

42

Hitlerio apsilankymas vokiečių armijos grupės „Šiaurė“ štabe Malnavoje ir netoliese esantis priešlėktuvinės gynybos bunkeris dažnai minimi kaip susiję objektai. Tačiau juos sieja tik bendra vieta – Malnavos dvaras; jokio tiesioginio ryšio tarp šių įvykių nėra.

1941 m. liepos 12–28 d. Malnavos dvare buvo įsikūręs vokiečių armijos grupės „Šiaurė“ štabas vadovavęs puolimui Leningrado kryptimi. Vieta buvo pasirinkta dėl praktinių priežasčių – buvusiame dvare veikusi Malnavos žemės ūkio mokykla turėjo modernią infrastruktūrą: elektros apšvietimą, centralizuotą vandentiekį, dušus ir kanalizaciją. Štabas buvo įrengtas viename iš dvaro šoninių korpusų, o likusioje pastato dalyje mokykla veikė toliau.

Hitleris štabą aplankė 1941 m. liepos 21 d. Jis kartu su lydinčiais asmenimis atskrido dviem „Junkers“ lėktuvais, lydimais devynių „Messerschmitt“ naikintuvų. Apsilankymas truko vos kelias valandas, bet buvo įamžintas vokiečių fronto kino kronikose ir išliko Malnavos mokinių prisiminimuose.

Maždaug už 70 metrų nuo dvaro stovi priešlėktuvinės gynybos bunkeris, įrengtas 1944 m. pradžioje, kai karo eigoje sovietų aviacija ėmė dominuoti oro erdvėje, o vokiečių karinės pajėgos pradėjo trauktis. Grupės „Šiaurė“ štabas Malnavoje buvo nuo vasario iki liepos vidurio.

276

116

Antrojo pasaulinio karo bunkeriai Malnavoje ir Hitlerio apsilankymas vokiečių armijos grupės „Šiaurė“ štabe ●

Kļavu iela 17, Malnava,
Malnavas pag.,
Ludzas nov., Latvija
GPS: 56.77708, 27.72307

T. +371 28321856
tic@ludzasnovads.lv;
latgalessmakovka@gmail.com

Vesetas partizanų žeminė ir atminimo vieta „Baltasis kryžius“ yra Vesetos užliejamos pelkės teritorijoje.

Po Antrojo pasaulinio karo Vietalvoje veikė vadinamoji Parupo partizanų grupė. Jai vadovavo Richardas Parupas (1914–1946), buvęs vokiečių kariuomenės 15-osios latvių divizijos seržantas. Karo metais jis dalyvavo nacionalinių partizanų veikloje Jekabpilio ir Maduonos apylinkėse. Per neilgą gyvavimo laikotarpį Parupo grupė surengė daugiau kaip dvidešimt ginkluotų susirėmimų su tuometės Vidaus reikalų ministerijos daliniais.

Čekistų pulkininko Kotovo ataskaitoje savo vadovybei Rygoje teigiama, kad dėl šios grupės veiklos sovietinės valdžios įsitvirtinimas Jekabpilio ir Maduonos rajonuose buvo paralyžuotas. Parupo vadovaujami nacionaliniai partizanai surado ir sunaikino kelis tremiamųjų sąrašus, taip išgelbėdami daugelio žmonių gyvybes. Kadangi atviroje kovoje nacionalinių partizanų būrio sunaikinti nepavyko, Saugumo komitetas jį infiltravo keturis čekistų specialiosios grupės narius. 1946 m. liepos 2 d. naktį šie agentai nušovė dešimt būrio partizanų, tarp jų ir Richardą Parupą.

Nužudytųjų palaidojimo vieta nežinoma, tačiau Rygos brolių kapinėse įrengta jiems skirta atminimo lenta. Prie Vesetos partizanų žeminės stovi paminklas „Baltasis kryžius“ – 3 m aukščio baltas kryžius su lenta, kurioje iškalti 1946 m. liepos 2 d. žuvusių partizanų vardai ir pavardės.

118

Vesetos partizanų žeminė ir atminimo vieta „Baltasis kryžius“ (Baltais krusts)

Vesetas palienes purvs, Vietalva, Aizkraukles nov., Latvija
GPS: 56.70279, 25.81259

T. +371 22000981
turisms@aizkraukle.lv
visitaizkraukle.lv/vietas-pastaigam/vesetas-palienes-purvs

121

Jelgavas Švč. Trejybės baznīcas bokšts

Akadēmijas iela 1,
Jelgava, Latvija
GPS: 56.65243, 23.72888

T. +371 63005447
tic@tornis.jelgava.lv
visit.jelgava.lv/lv/sv-trisvienibas-tornis

Jelgavas Švč. Trejybės baznīcas bokšts yra Jelgavas miesto centre.

Bokšts stovi daugiau nei keturis šimtmečius ir yra tapęs ne tik miesto raidos, bet ir skaudžių įvykių liudinininku. Baznīcas statyba pradėta 1574 m., vykdamas Kuržemės ir Žiemgalos hercogo Gothardo Ketlerio potvarkį. Jos bokštas buvo užbaigtas 1688 m., vadovaujant meistriui Martinui Knochui, ir tapo vienu labiausiai matomu miesto statinių. Antrojo pasaulinio karo metais Jelgava buvo smarkiai nušautyta, o baznīcia sudegė 1944 m., po SSRS aviacijos antskrydžio. Po karo sovietų valdžia susprogdino altoriaus dalį, o sienos buvo nugriautos. Išliko tik bokštas kaip strateginės reikšmės objektas, kadangi jis buvo aukščiausias mieste. Per karą ir pokariu bokštas buvo naudojamas karinėms reikmėms – iš jo buvo stebimos priešų pozicijos ir kontroliuojama aplinkinė teritorija.

Pokario metais bokštas atliko strateginę funkciją, vykdamas pasipriešinimo veiklą. Jis tapo slapta susitikimų vieta ir informacijos, svarbios kovai su sovietiniu režimu, perdavimo vieta. Šiandien bokštas, išlaikęs savo istorinę reikšmę, atgimė kaip kultūros ir švietimo centras.

G. Eliaso Jelgavas istorijos ir meno muziejus įsikūręs pastate, vadinamame Academia Petrina (Petro akademija). Jis buvo pastatytas 1775 m. kaip pirmasis universitetas Latvijoje ir yra vienas iš nedaugelio Jelgavoje Jelgavoje išlikusių ir po Antrojo pasaulinio karo restauruotų visuomeninių pastatų. 1944-ųjų vasarą Jelgava prarado beveik viską – didelę dalį gyventojų ir istorinių pastatų, kurių dauguma po Antrojo pasaulinio karo taip ir nebuvo atstatyti. Dabartinio muziejaus pirmtakas – Kuržemės provincijos muziejus, įkurtas 1818 m. Tai buvo antras pagal senumą muziejus Latvijoje ir pirmasis už Rygos ribų. Nuo 1952 m. pastate veikia Academia Petrina muziejus. Šiandien muziejuje veikia nuolatinės parodos apie iškilią Latvijos menininką Gėdertą Eliasą (1887–1975), priešistorę ir viduramžius Žiemgaloje bei Jelgavos miestą įvairiais laikotarpiais – Kuržemės ir Žiemgalos kunigaikštystės (1561–1795 m.), Kuržemės gubernijos (1795–1918 m.) ir nepriklausomos Latvijos valstybės (1918–1940 m.)

Muziejaus ekspozicija „Gyvenimas tęsiasi valdant svetimiams“ pasakoja apie gyvenimą Latvijoje vokiečių ir sovietų okupacijų metais.

Virtualioje muziejaus parodoje „Karai ir kareivis Jelgavos amžiais“ galima susipažinti su įvairiais Jelgavą palietusiais karais, įskaitant ir Pirmojo bei Antrojo pasaulinių karų istorinius įvykius.

122

G. Eliaso Jelgavas istorijos ir meno muziejus

Akadēmijas iela 10,
Jelgava, Latvija
GPS: 56.64989, 23.72876

T. +371 63023383
muzejs@muzejs.jelgava.lv
jvmm.lv/jvmm

Paminklas Jelgavas išvaduotojams „Lačplēsis“ stovi Jelgavoje, Stoties parke, priešais geležinkelio stoties pastatą. Jis buvo atidengtas 1932 m. birželio 22 d., dalyvaujant tuometiniam Latvijos prezidentui A. Kviesiui. Paminklas skirtas 1919 m. lapkričio 21 d. įvykusiam Jelgavos išvadavimui, Latvijos nepriklausomybės karų metu, atminti.

Per pirmąją sovietų okupaciją 1940 m. paminklas išliko nepalietas. Tačiau 1941 m., kai sovietus pakeitė vokiečių okupacinė valdžia, paminklo dviprasmiška simbolika nepatiko į Jelgavą sugrįžusiam vokiečių okupacinės administracijos vadovui fon Medemui – jo protėviai buvo pirmieji Jelgavos pilies statytojai. 1942 m. spalio 31 d. vokiečių okupacinė valdžia įsakė paminklo autoriui Karliui Jansonui pašalinti vokiečių riterio atvaizdą.

1950 m. sovietų okupacinė valdžia įsakė paminklą sunaikinti. Lačplėsio skulptūra buvo nuversta nuo postamento su traktoriumi, sudaužyta, o jos likučius mėginta sutrupinti akmenų trupintuvu. Tačiau Lačplēsis pasirodė esąs toks kietas, kad trupintuvas sugedo. Nesunaikinta paminklo vidurinė dalis buvo slapta užkasta vaikų darželio teritorijoje.

1988 m. ši paminklo dalis buvo surasta ir perkelta priešais G. Eliaso Jelgavos istorijos ir meno muziejų. Restauruotas paminklas buvo iškilmingai atidengtas 1992 m. lapkričio 21 d. Jį atkūrė skulptorius Andrejus Jansonsas – paminklo autoriaus Karlo Jansono sūnus.

123

Paminklas Jelgavos išvaduotojams „Lačplēsis“ (Lāčplēsis)

Stacijas parks, Jelgava, Latvija
GPS: 56.64139, 23.73103

tic@tornis.jelgava.lv
visit.jelgava.lv/lv/piedzivot/kultura-un-tradicijas/
vestures-pieminekli-un-pieminas-vietas/item/96-
piemineklis-jelgavas-atbrivotajiem-lacplesis

124

Sibiro motinoms skirta atminimo vieta „Likimo sodas“ (Likteņdārzs)

Draugu aleja, Kokneses pag.,
Aizkraukles nov., Latvija
GPS: 56.63447, 25.43776

T. +371 25495544; info@koknesesfonds.lv
likteendarzs@koknesesfonds.lv
likteendarzs.lv/apmeklet/objekti/pieminas-
vietas/

125

Ekspozicija „Latvijas kariuomenē Pliaviniose XX a.“

Odzienas iela 2A, Pļaviņas,
Aizkraukles nov., Latvija
GPS: 56.61746, 25.72064

T. +371 28442692
turisms@aizkraukle.lv
visitaizkraukle.lv/militarais_mantojums/
ekspozicija-latvijas-armija-plavinas-20-gadsimta

Ekspozicija, skirta Latvijos kariuomenės kūrimosi istorijai, yra Pliaviniose. Pastatas, kuriame ji įrengta, turi ilgą istoriją. Kai buvo pastatyta Stukmanių (dabar Pliavinių) geležinkelio stotis, visoje apylinkėje buvo pradėti statyti namai. Vienas jų, pastatytas 1900 m., buvo pirklio Hugo Apelttofto namas. Iš pradžių statytas kaip pirklių namas, vėliau tapo vieta, kur pradėta formuoti Latvijos kariuomenė.

1919 m. liepą, vykstant Nepriklausomybės karams, čia įsikūrė Latvijos rytų fronto štabas. 1934 m. birželio 17 d. minint šį istorinį įvykį, ant pastato buvo atidengta atminimo lenta su įrašu: „Šiame name 1919 m. buvo įsikūręs Rytų fronto kariuomenės vado štabas, ir iš čia Janis Baluodis vadovavo kaip Latvijos nacionalinės kariuomenės vadas.“ 1990 m. birželio 16 d. atminimo lenta buvo restauruota. 2019 m. birželio 10 d. priešais buvusio štabo pastatą buvo pastatyta atminimo stela, skirta Pliavinių apylinkėje gimusiems kovotojams, apdovanojamiems Lačplėsio karo ordinu.

Ekspozicijoje įrengti informaciniai stendai su istorinėmis nuotraukomis, žemėlapis ir informacija apie Latvijos Rytų fronto štabo formavimąsi.

Minint Latvijas šimtmeti, 2018. m. lapkritī Aizkrauklēs senīnijas kultūras namuose pradējo veikt Aizkrauklēs istorijas ir meno muzejāus ekspozīcija „Sovietmetis” – didžiausia ekspozīcija Baltijās šalyse, skirta XX amžiaus (1950–1980 m.) kultūriniam ir istoriniam paveldui. Ekspozīcija īsdēstytā per trīs aukštus ir ūzima 1060 m2 plotā. Joje pristatomi įvairūs gyvenimo sovietmečiu aspektai: buitis, darbas ir laisvalaikis, švietimas ir kultūra. Pirmajame aukšte eksponuojami sovietmečio automobiliai. Atskirai įrengta biblioteka – Raudonasis kampelis. Įvairialypė ekspozīcija kviečia susipažinti su sovietmečio kasdienybe ir butų interjeru – baldais, buities reikmenimis, indais, tekstilės gaminiiais ir elektros prietaisais.

Kitos ekspozīcijas erdvės skirtos emigracijai, sovietinių laikų represijoms, kasdieniam gyvenimui, medicinai, valstybės institucijoms, turizmui ir sportui, vaikystei bei švietimui. Galima apžiūrėti SSRS karinę atributiką ir uniformas.

126

Aizkrauklēs istorijas ir meno muzejāus ekspozīcija „Sovietmetis“ ●

Kalna iela 20, Aizkraukles pag., Aizkraukles nov., Latvija
GPS: 56.61500, 25.22470

T. +371 65123351
aizkrauklesmuzejs@inbox.lv
www.aizkrauklesmuzejs.lv/padomju-gadi/

128

Lydumniekų istorinių liudijimų saugykla ●●

Tautas iela 2, Līdumnieki, Līdumnieku pag., Ludzas nov., Latvija
GPS: 56.59363, 27.99014

T. +371 22009819
latgale.travel/listing/biedriba-darba-un-kulturas-centrs-lidumnieki/

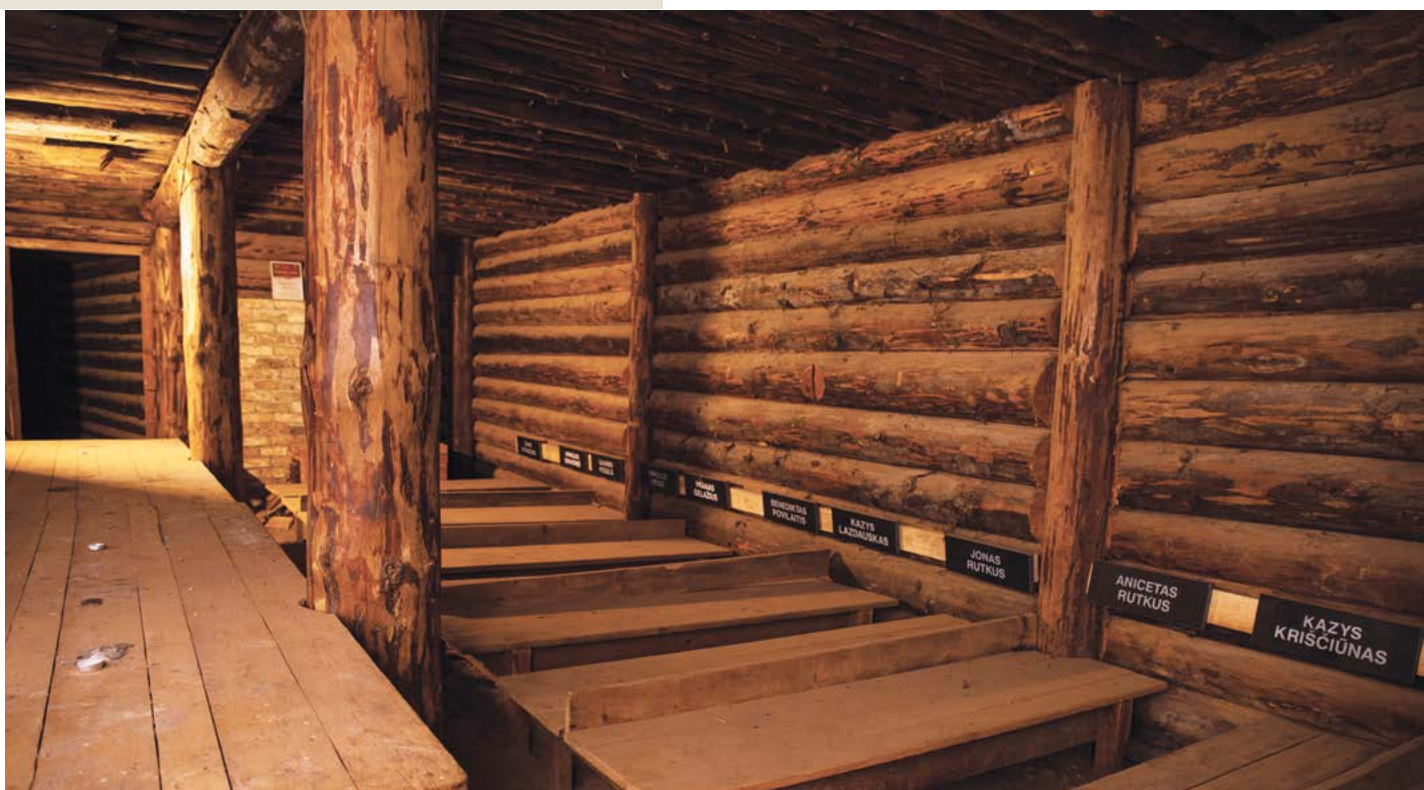
Lydumniekų karo ekspozīcija, dar vadinama Lydumniekų istorinių liudijimų saugykla, įsikūrusi Zabalotjės / Aizpūrės kaimo centre, Lydumniekų senīnijoje, buvusiam kolūkio tarybos pastate, Zabalotjės dvaro parke.

Ekspozīcija sukurta vietos gyventojų pastangomis – kaimo gyvenantys patriotai istoriniame pastate eksponuoja savo asmenines kolekcijas ir vietinių žmonių dovanotas relikvijas.

Ekspozīciją sudaro trys dalys. Pagrindinė ir didžiausia dalis centrinėje patalpoje skirta Antrajam pasauliniam karui. Joje eksponuojamos tankų, patrankų, lėktuvų dalys, įvairių kariuomenių kareiviška ekipuotė ir ginkluotės modeliai. Taip pat rodomi kareivių buities reikmenys ir tai, ko reikia kariaujant: gertuvės, katiliukai, šalmai, uniformos, karinės aprangos antsiuvai, amunicijos dėžės ir minų modeliai.

Antrojo ekspozīcijos dalis supažindina su iki 1941 metais datuotais eksponatais. Čia galima pamatyti Ludzos apskrities gyventojų buities reikmenis, įvairius originalius dokumentus, vadovėlius, sąsiuvinius, laiškus, laikraščius, žurnalus ir kitą to laikmečio medžiagą.

Trečioji ekspozīcijos dalis padeda suprasti, koks buvo kolūkio „Līdumnieki“ gyvenimas, tikslai ir veikla.

Iecavas Laisvės paminklas, kurį 1936 m. akmenyje iškalė Pēteris Banderas, stovi Iecavas parke, ant Iecavas upės slēnio kranto.

Paminklo idēja priekauso Iecavas ir Lambartēs parapijās kunigui ir Laisvēs kovā dalyviui Janiui Lūsiui. Paminklas skirtas Valmieros 4-ojo pēstininkā pulko kariams, žuvusiems Iecavas apylinkēs, ir visiems Latvijas kariams, kritusiems Laisvēs kovose. Sovietā okupacijos laikotarpiu paminklas buvo susprogdintas, tačiau visiškai nesunaikintas. Todēl 1988 m. jis buvo atstatytas. 2018 m. paminklas įtrauktas į Valstybēs saugomā kultūros paminklā srašā.

2018 m. lapkričio 11 d. Iecavas parke atidengta atminimo lenta penkiems Iecavas apylinkēs gimusiems kovā dalyviams, apdovanotiems Lačplēšio karo ordinu. Pagerbti: generolas Verneris Tepferis, pulkininkas leitenantas Jakobas Jurševskis, kapitonas Nikolajus Pliavniekas ir Herbertas Tepferis, kapralas Jakobas Klausas. Granitinē stela sukurta įgyvendinant Latvijos valstybēs šimtmečiui skirtā projektā „Atmink Lačplēšius“, kurio tikslas – įamžinti Latvijos laisvēs kovose žuvusių kariā atminimą.

129

Iecavas Laisvēs paminklas

Iecavas parks, Iecava,
Bauskas nov., Latvija
GPS: 56.59318, 24.19989,

T. +371 27746484
tic@bauskasnovads.lv
visit.bauska.lv/lv/objekti/redzet-darit/apskates-
vietas/vieta/brivibas-piemineklis-iecava/

130

Paminklas Jelgavas gynējams

Vilces iela 6, Svēte, Svētes pag.,
Jelgavas nov., Latvija
GPS: 56.59230, 23.67837

tic@tornis.jelgava.lv
visit.jelgava.lv/lv/piedzivot/kultura-un-tradicijas/
vestures-pieminekli-un-pieminas-vietas/
item/162-piemineklis-jelgavas-atbrivotajiem

Paminklas Jelgavas gynējams stovi Jelgavas apylinkēs, prie Svētēs mokyklos. Jis skirtas Daugavgrīvas krašto apsaugos kariams, kurie 1915 m. balandžio pabaigoje sustabdē vokiečių kariuomenēs veržimāsi į Jelgavā. 1915 m. gegužēs pradžioje Jelgavoje buvo surengta iškilminga demonstracija, skirta šiam svarbiām įvykiui paminėti. Tai, kad latvių krašto apsaugos kariams pavyko sulaikyti vokiečių puolimą, tapo svarbiu argumentu – Janis Čakstē ir jo bendraminčiai tuo pasinaudojo siekdami įgyvendinti idėją kurti latvių šaulių dalinius Pirmojo pasaulinio karo metais.

Paminklas buvo atidengtas 1991 metais, o jo autorē – skulptorē Alina Veibach (1923–2011).

Bunkeris yra Zēbrenēs seniūnijoje, Ylēs girininkijoje, išsukus iš kelio P104 Bīkstai–Aucē.

Ylēs nacionalinių partizanā grupē, kuriai vadovavo Karlis Krauja, susikūrē 1947 m. Grupēs vadu buvo išrinktas V. Ž. Brizga (slapyvardis K. Krauja). 1948 m. spalį ši grupē susijungē su lietuvių nacionalinių partizanā grupe. Kraujos grupē veikē Jelgavas apskrityje, joje buvo 27 nacionaliniai partizanai.

1948 m. spalį Jelgavos apskrities Lielaucēs valsčiuje, netoli Ylēs girininkijos, 300 m į šiaurē nuo sodybos „Priedaiši“, Kraujos grupē įsirengē požeminį bunkerį. Jo bendras ilgis, įskaitant slaptus priėjimus, buvo 45 metrai. Aplink bunkerį buvo išdėliota 70 nuotoliniu būdu valdomų minų. Bunkeryje buvo įrengta krosnis, šulinys, tualetas ir sandėlis.

1949 m. kovo 17 d. bunkeryje buvę 24 partizanai stojo į savo paskutinį mūšį su 760 Valstybēs saugumo ministerijos (čekistų) karių. Po mūšio 9 partizanai buvo suimti, o 15 žuvo, iš jų – 8 latviai ir 7 lietuviai.

1992 m. krašto apsaugos kariai kartu su Dauguvos vanagais atkūrē susprogdintą bunkerį. Toje vietoje pastatytas Baltasis kryžius, paminklinis akmuo ir granito stela.

Bunkerio viduje yra krosnelē, stalas ir siauri gultai, ant kurių miegojo partizanai. Prie bunkerio yra informacijos stendai, paminkliniai akmenys su partizanā vardais ir pavardėmis.

132

Ylēs nacionalinių partizanā bunkeris

Zēbrenes pag.,
Dobele nov., Latvija
GPS: 56.57885, 22.92473

T. +371 28675118
turisms@dobelev.lv
visitdobelev.lv/pieminekli-pieminas-vietas/iles-
nacionalo-partizanu-bunkurs-un-pieminas-vieta

Privati kolekcija „Šeimos klētis” yra šeimos ūkyje „Ābeļu Putniņi”. Nuo 2007 m. ši vieta supažindina su vienos giminės istorija per pasakojimus, daiktus ir atkurtą lauko slėptuvę.

Lankytojai kviečiami susipažinti su Pirmojo pasaulinio karo, Latvijos kariuomenės, Antrojo pasaulinio karo, Brolių kapinių Rygoje ir Kalėdų mūšių istorija. Senovinėje klėtyje galima pamatyti rankomis siuvinėtas staltieses, pačių austus tautinius drabužius, indų spintą, slides ir net barono Korfo dovanotą vežimo ratą. 2011 m. pradėtas lauko slėptuvės iš beržo rąstų atnaujinimas. Joje įrengta krosnis, vietos miegojimui, o stenduose eksponuojami daiktai, susiję su Pirmuoju pasauliniu karu – indų šukės, nuotraukos ir jau surūdijusios ginklų dalys. Ekspozicija padeda įsivaizduoti Pirmojo pasaulinio karo scenas, aprašytas Aleksandro Gryno romane „Sielių pūga”. Daug dėmesio skiriama Vidžemės 4-ajam šaulių pulkui ir Kalėdų mūšiams. Minimi žymūs žmonės: karys Robertas Suokas, palaidotas Brolių kapinėse Rygoje, rašytojai Aleksandras Grynas, Janis Akurateris, kompozitorius Arvydas Žilinskis ir kiti. Ekspozicijos teritorijoje galima pamatyti Pirmojo pasaulinio karo bombų duobes ir šaltinį, iš kurio kareiviai sėmėsi geriamo vandens.

Ekspursija trunka 1,5–2 val. ir vedama latvių bei rusų kalbomis.

139

Privati kolekcija „Šeimos klētis” (Dzimtas klēts)

Ābeļu Putniņi, Sēlpils pag.,
Jēkabpils nov., Latvija
GPS: 56.54311, 25.68110

T. +371 27879107
abpabp@inbox.lv
visit.jekabpils.lv/lv/objekti/privatkolekcija-
dzimtas-klēts-/

135

140

Ančupanų memorialas Antrojo pasaulinio karo aukoms atminti

Vērēmu pag., Rēzeknes nov.,
Latvija
GPS: 56.53963, 27.31211

T. +371 26337449, +371 28686863
tic@rezeknesnovads.lv
rezeknesnovads.lv/viesiem/kulturvesturiskie-
pieminekli-un-pieminas-vietas/ancupanu-
memorials-ii-pasaules-kara-upuru-pieminai/

250

Memorialas yra Ančupanuose, Rēzeknės apskrityje. Jis buvo sukurtas, siekiant įamžinti Audrinių tragediją – 1942 m. nacistinės Vokietijos okupacijos metu įvykdytą civilių gyventojų naikavimo operaciją Audrinių kaime, Makašanų seniūnijoje, Rēzeknės apskrityje.

Nuo 1941 m. rudens Audriniuose slapstėsi keli pabėgę Raudonosios armijos karo belaisviai. 1941 m. gruodžio 18 d. buvo nustatyta jų buvimo vieta, ir per susišaudymą žuvo 4 pagalbinės saugumo policijos pareigūnai. Gruodžio 24 d. 203 Audrinių gyventojai buvo suimti ir įkalinti Rēzeknės kalėjime. 1942 m. sausio 3 d. dauguma suimtųjų buvo sušaudyti netoli Ančupanų kalvos, maždaug už 5 km nuo Rēzeknės. Sausio 4 d. Rēzeknės turgaus aikštėje viešai buvo sušaudyta 30 Audrinių kaime suimtų vyrų, o pats kaimas sudegintas.

Memorialas atidengtas 1974 m. liepos 27 d. Jo autorius – kraštotyzaidžio architektas Alfonsas Kiškis (1910–1994). Dešinėje kelio pusėje augančios nuolat žaliuojančios eglės simbolizuoja žmones, išrikiuotus į eilę sušaudymui, o kitoje kelio pusėje esanti akmeninė siena – šaudytojus. Žemės srėnyje – Kančios slėnyje – pro masines sušaudytų žmonių kapavietes veda lauko rieduliais grįstas takas, kuris baigiasi prie betoninės sienos su užrašu: „Jie mirė, kad gyventum tu“. Toliau kyla laiptai į Gyvybės aikštę, kur stovi skulptūra „Motina obelis“, kurią sukūrė skulptorė Rasa Kalninia-Grinberga (1936 m.).

Paminklas pirmajam Oskaro Kalpako bataliono mūšiui atminti stovi prie Lielaucės liuteronų bažnyčios griuvėsių. Jis pastatytas toje vietoje, kur naktį iš 1919 m. sausio 15 d. į 16 d. įvyko pirmasis svarbus Kalpako bataliono mūšis. Tą naktį dvi Kalpako bataliono kuopos atrėmė viso bolševikų bataliono ir kavalerijos eskadrono puolimą. Kadangi Landsveras pralaimėjo mūšį Aucėje, buvo nuspręsta atsitraukti ir laikyti frontą prie natūralios kliūtis – Ventos upės.

Paminklas buvo atidengtas 1934 m. rugpjūčio 19 d., dalyvaujant buvusiam Kalpako bataliono kariui, žemės ūkio ministru J. Kauliniui. Paminklo autorius – architektas P. Dreimanis, o pastatė J. Sierinis. Paminklas pastatytas iš pilko granito blokų, o jo priekyje pritvirtinta juodo granito lenta su užrašu: „Čia 1919 m. sausį iš 15 d. į 16 d. įvyko pulkininko Kalpako bataliono mūšis.“ Per šį mūšį žuvo keturi kariai. XX a. 6. deš. pradžioje paminklas buvo sunaikintas, o lenta sudaužyta. 1991 m. jis buvo atstatytas, panaudojant originalią lentą, kuri buvo perskelta į dvi dalis. Atstatytame paminkle lenta yra nebe iš bažnyčios pusės, o atsukta į Lielaucės centrą.

141

Oskaro Kalpako bataliono pirmajam mūšiui skirtas paminklas Lielaucėje

Lielaucē, Lielaucē pag.,
Dobeles nov., Latvija
GPS: 56.51386, 22.87586

T. +371 27823375
turisms@dobelev.lv
visitdobelev.lv/pieminekli-pieminas-vietas/
oskara-kalpaka-bataljona-pirmajai-kaujai-veltits-
piemineklis

106

Jekabpīlio istorijas muzejus iekārpus Krustpīlio pilsnē Jekabpīlijē. 1921. m. apkārtnē Krustpīlio pils bija pārkārta Latvijas gūstības ministrijai. Tajā iekārta Latgales artilērijas pulks. Šis pulks atliko svarbīgu vaidmeni Krustpīlio dzīvotāju dzīvē, īpaši kultūrināšanā un muzikālajā jomā, nes turēja savu orķestri, vīru kori, operētāšu grupu, simfoniskā orķestri un divkārto kvartetu ar instruktoriem. Latgales artilērijas pulks Krustpīlio pilsnē bija dislokēts līdz Antrojam pasaules karā. Kara gados pilsnē veikā vokiešu lazareti, o no 1944. m. rugpjūda – Raudonsijas armijas kara ligojnā. Pēc kara Krustpīlio pils kopā ar dvāro pastātiem bija pārkārta sovietiskās armijas sandēliem.

Šī brīdī Krustpīlio pilsnē veikā Jekabpīlio istorijas muzejus, kurā ir galimā apziņēti ekspozīcijā „Kovas uz laisvā XX amžijā”.

Sēdint mīkstā fotelijā, galimā pasīklausti īstauku īs jekabpīlīda Ilmaro Knagio knygā „Bija tākie laiki”. Ant vienas kambāro sienā, līg filmā tīrai, nuolat slenkā j Sibīrij īstremtū mīsto dzīvotāju sāršas. Tajā pat prājusio šīmmečio televizorijā galimā apziņēti mēģējīškā vaizda jraškā, kurā ir uzfiksota kāp Jekabpīlijā bija īsmontuotas Lenino pamīnklas. Lankytojus dominā ne tīk turīns, bet ir tehniskās galīmībās – kāp šī filmā galimā rodyti prājusio amžias televizoriaus ekrānā.

142

Jekabpīlio istorijas muzejs

Rīgas iela 216B,
Jēkabpils, Latvija
GPS: 56.51127, 25.85900

T. +371 27008136
info@jekabpilsmuzejs.lv
www.jekabpilsmuzejs.lv/lv/galerija/jekabpils-
pilsētas-vestures-ekspozīcija-krustpils-pili/

143

Latgales kultūras istorijas muzejs

Atbrīvošanas Aleja 102,
Rēzekne, Latvija
GPS: 56.50781, 27.33276

T. +371 64622464
muzejs@rezekne.lv
latgale.travel/listing/latgales-kulturvestures-
muzejs/

Latgales kultūras istorijas muzejū Rēzeknē veikā trīs nuolatīnās ekspozīcijas. Viena jū – „Rēzeknē laikmeču sandūro” – pasakoja apie daugiau kāp septīns šīmmečis besītesiančīq mīsto istorijā. Dīdēlā ekspozīcijas dalis skīta XX a. jvykīams, karāms ir besīkeitusīems laikotarpīams: Pīrmasīs pasaules karā, Nepīrklausomībās karā, Antrasīs pasaules karā, 1944. m. sovīetū bombonešu antskrydīs, tajā pat kara belaisvū stovykla „Štalag 347”. Ekspozīcijōjā ir fotografijū stendas, skīrtas Rēzeknēs karēvīū līkīams kara gados.

Latvijas nepīrklausomībās laikā Rēzeknē bija dislokotas Latvijas kariuomenēs 9-asīs Rēzeknēs pēstinīku pulkas, kurīs tapo neatsīejama mīsto visuomenīno dzīvīmo ir sporto rengīnū dalīmī – īpaši per lapkrīda 11 d. (Laisvās gynējū dīenos) ir lapkrīda 18 d. (Latvijas nepīrklausomībās dīenos) mīnējīmus.

Rēzeknē stovī pamīnklas „Vīenīngī dēl Latvijas”, žmoniū vadīnāmas „Latgales Mara”. Pagrīndīnā figūra – moterīs su krīžīmī rankōjā – simbolīzuoja 1920. m. īs bolševīku valdžīs īšvaduotā Latgalā ir jos krīkščīonīškā dvāsīq.

Pamīnklo īdēja gīmē XX a. 3 dēš. pabaigojē, jā īnīcijavo Latgales visuomenēs veikējā. 1930. m. bīrželio 8 d. buvo pašventīntas pīrmasīs pamīnklo pamatū akmuo. 1934. m. bīrželī buvo paskelbtas konkursas, kurī lāmējo Karlio Jansono projektas. 1939. m. rugsējo 8 d. pamīnklas īskīlīmīgai atīdengtas. Pašventīnīmo apeiģoms vadovavo vyskupas Jazepas Rancanas. Sovīetū okupācijas laikotarpī, 1940. m. lapkrītī pamīnklas buvo nugrīautas. Bronzīnās skulptūros sunaīkīnti nespējo, todēl vokiešu okupācijas gados, 1943. m. rugpjūda 22 d. pamīnklas buvo atstatytas. Grīžus sovīetū okupācijai, īs pradžīū buvo nupjautas krīžīs, o 1950. m. pamīnklas visīškai sunaīkīntas.

Jō vīetojē buvo pastatytas Lenino pamīnklas, kurīs buvo nugrīautas īskart po Latvijas nepīrklausomībās atgavīmo 1991. m. Atgīmīmo laikotarpī, 1989. gados, kīlo īdēja atkurī istorīnī pamīnkla „Vīenīngī dēl Latvijas”. Pamīnkla, remdamāsīs savo tēvo mēdžīaga ir nuotraukomīs, atkūrē Karlio Jansono sūnus skulptorius Andrejus Jansonas kopā su Inta Folkmanē. Atnaujīntas pamīnklas buvo atīdengtas 1992. m. rugpjūda 13 d. per Pīrmājī pasaulīnī latgalīū susītkīmā.

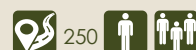

144

Pamīnklas „Vīenīngī dēl Latvijas” (Vienoti Latvijai) arba Latgales Mara

Atbrīvošanas Aleja 93,
Rēzekne, Latvija
GPS: 56.50665, 27.33079

T. +371 26332249
tic@rezekne.lv
latgale.travel/listing/piemineklis-vienoti-latvijai/

Nepriklausomos valstybės palikimą saugantys namai yra šalia Rēzeknės pilies griuvėsių.

Išskirtinėje ekspozicijoje pristatoma keli šimtai istorinių eksponatų iš Latvijos ir užsienio privačių kolekcijų, apimančių 1918–1940 m. laikotarpį, bei skirtingus Latgalos ir Rēzeknės istorijos puslapius. Supažindinama su Pirmosios nepriklausomos Latvijos valstybės karinių ir civilinių apdovanojimų istorija, įvairių valstybinių ir visuomeninių organizacijų veikla, vykusia nuo Latvijos nepriklausomybės karo iki Antrojo pasaulinio karo.

Tai didžiausia Latvijoje kolekcija, pristatanti nepriklausomos valstybės karinius ir civilinius apdovanojimus bei skiriamuosius ženklus.

Antrajame aukšte įrengta keičiamų parodų salė, kurioje bent kartą per metus surengiama nauja paroda. Lankytojai jau turėjo galimybę pamatyti išskirtinę porceliano dirbinių kolekciją, prabangius laikrodžius iš Prancūzijos ir įvairius Latgalos peizažus vaizduojančius paveikslus.

145

Laisvosios valstybės brangenybių namai

Krasta iela 35,
Rēzekne, Latvija
GPS: 56.50213, 27.33374

T. +371 25575555
bdnrezekne@gmail.com
latgale.travel/listing/brivvalsts-dargumu-nams/

250

146

Valstybės sienos apsaugos muziejus

Zavoloko iela 8,
Rēzekne, Latvija
GPS: 56.48691, 27.34133

T. +371 64603679
vrk@rs.gov.lv
latgale.travel/listing/valsts-robezardzes-koledza/

250

Memorialas yra miesto centre, netoli Bauskės savivaldybės Turizmo informacijos centro ir Rotušės aikštės.

Jis sukurtas Bauskės žydų palikuonių Izraelyje, JAV ir Didžiojoje Britanijoje iniciatyva ir aukomis, taip pat Bauskės savivaldybės tarybos ir Latvijos žydų bendruomenių bei bendrijų paramos dėka.

Memorialą suprojektavo skulptorius Girtis Burvis. Jis yra buvusios Bauskės Didžiosios sinagogos dydžio, o akmens statulos simbolizuoja žydus, išeinančius iš sinagogos po pamaldų. Memorialo centre stovi simbolinė bima – pakauštinė platforma arba stalas, naudojamas sinagogoje per žydų religines apeigas. Ant jos parašyta:

„Pagarba Bauskės žydams, kurie čia gyveno šimtmečius ir kūrė šį miestą, o 1941 m. buvo nužudyti nacių ir jų vietinių parankinių. Pagerbiant žydų tautos atminimą – Bauskės žydų palikuonis ir Bauskės gyventojai.“

1935 m. Bauskėje gyveno beveik 800 žydų. 1941 m. liepą, prasidėjus nacių okupacijai, daug žydų buvo suimti ir išvežti, o apie 700 žydų sušaudyti. Bauskės Didžioji sinagoga buvo sugriauta per Antrąjį pasaulinį karą.

147

Atminimo memorialas „Sinagogos sodas“ (Sinagogas dārzs)

Rīgas iela 35, Bauska,
Bauskas nov., Latvija
GPS: 56.41088, 24.18626

T. +371 27746484
tic@bauskasnovads.lv
www.visit.bauska.lv/lv/objekti/redzet-darit/
apskates-vietas/vieta/vides-objekts-sinagogas-darzs-/

67

Muzejus įsikūręs Elējoje, buvusios geležinkelio stoties pastate.

Elējos karo muziejų įkūrė draugija „Žiemgalos šaulys“, kurios nariai aktyviai prisideda šviesdami visuomenę, rengdami ekspozicijas, parodas ir edukacines veiklas.

Pagrindinė muziejaus ekspozicija daugiausia skirta Antrajam pasauliniam karui. Joje eksponuojamos uniformos, ekipuotė, ginkluotė ir to laikotarpio fotografijos. Muziejuje galima nusifotografuoti vilkint įvairių istorinių laikotarpių ir kariuomenių uniformas. Nedideliame dviejų aukštų pastate saugoma keli šimtai karinio paveldo eksponatų. Be to, yra eksponatų, susijusių su Elējos miestu ir apylinkėmis, jo istorija ir įžymiomis asmenybėmis.

148

Elējos karo muzejs

Dzelzceļa ēka, Elejas pag.,
Jelgavas nov., Latvija
GPS: 56.40895, 23.67782

T. +371 26864722
eduards117@inbox.lv
visit.jelgava.lv/lv/piedzivot/kultura-un-tradicijas/muzeji-un-ekspozicijas/item/5344-jaunums-vesturiskais-elejas-kara-muzejs

149

Bauskės Laisvės paminklas

Brīvības bulvāris,
Bauska, Latvija
GPS: 56.40441, 24.17872

T. +371 27746484
tic@bauskasnovads.lv
visit.bauska.lv/lv/objekti/bauskas-brivibas-piemineklis/

Paminklas stovi netoli Bauskės pilies, ant Mēmelės upės kranto. Jis skirtas visiems Latvijos laisvės kovose žuvusiems kariams atminti ir pastatytas iš Bauskės gyventojų ir organizacijų aukų.

Ant paminklo iškaltas užrašas: „Žuvusiems už Latvijos laisvę 1915–1920 m.“, taip pat – poeto Viliaus Plūduonio eilėraščio žodžiai: „Tik tas yra didis, kas gali už kitus mirti. Kas turi ausis, tegul tai girdi!“

Paminklas buvo atidengtas 1929 m. Ta proga Bauskės Šv. Dvasios bažnyčioje vyko pamaldos, kalbą sakė Latvijos prezidentas Gustavas Zemgalis, o po jos vyko krašto gyventojų, moksleivių ir kitų organizacijų paradas.

Viesytės Laisvės paminklas – tai laisvės, nepriklausomybės ir atminties simbolis, skirtas 1919 m. Viesytės gynėjų kovoms su bermontininkais. 1919 m. spalio 14 d. ties Viesytės Valės kaimeliu Trečiojo Jelgavos pėstininkų pulko kariai kartu su Viesytės, Saukos ir Varenbruokos gynėjais sustabdė bermontininkų puolimą. Ši pergalė sulaukė bermontininko dalinių veržimąsi į Aukštutinę Kuržemę ir Latgalę. Viesytės Laisvės paminklas vaizduoja laisvės kovotoją, sveikinantį saulę su Latvijos vėliava rankose. Ant paminklo iškalti žodžiai: „Laisvė – tautos gyvybė“. Paminklo autorius – skulptorius Voldemaras Jakobsonas, o jį iš suomiško granito iškaltė akmentašys Voldemaras Treijis. Paminklas atidengtas 1935 m. rugpjūčio 11 d. Kasmet, minint Lačplėsio dieną, Viesytėje vyksta eisenos su deglais link Laisvės paminklo, pagerbiant kovotojus už Latvijos laisvę, kurie žuvo kovoję už tėvynę.

151

Viesytės Laisvės paminklas

Brīvības iela 31-29, Viesīte,
Jēkabpils nov., Latvija
GPS: 56.34650, 25.54869

tic@jekabpils.lv
visit.jekabpils.lv/lv/objekti/iepazisti/apskates-vietas/vieta/-viesites-brivibas-piemineklis/

Viesytės muzejų sudaro keli skyriai: Sėlijos namai, kuriuose įrengta Sėlijos kultūros istorijos ekspozicija, Turizmo informacijos punktas, veikiantis buvusiam geležinkelio kontoros pastate, buvusi Viesytės depo lokomotyvų remonto dirbtuvė, Amatų centras ir Sėlijos siaurojo geležinkelio istorijos ekspozicija, įrengta buvusioje geležinkelio vagonų remonto dirbtuvėje. Žinomiausia Viesytės muziejaus dalis – Mažojo Traukinuko parkas, įkurtas buvusio Viesytės geležinkelio depo teritorijoje.

Siaurąjį geležinkelį, iš pradžių skirtą kariniams kroviniams vežti, 1915–1916 m. nutiesė vokiečių kariuomenė, tačiau po Pirmojo pasaulinio karo jis buvo pritaikytas keleivių pervežimams. Muziejuje galima pamatyti 1918 m. bendrovės „Schwarzkopff“ pagamintą garvežį, 1916 m. pagamintą tarnybinį vagoną, krovininį vagoną, medienos transportavimo platformą, vagonėlį, drežiną ir susipažinti su Sėlijos siaurojo geležinkelio istorija. Muziejui taip pat priklauso septyni istoriniai stoties pastatai. Mažojo Traukinuko parke laukiami lankytojai su vaikais.

Netoli nuo minėto parko, istorinėje Viesytės stoties aikštėje yra išlikusi vienintelė Latvijoje siaurojo geležinkelio atkarpa su senoviniu vandens siurbliu. Prie stoties aikštės stovi keli istoriniai pastatai: geležinkelio krovininių sandėlis, kultūros namai, keleivių stoties pastatas ir ambulatorija.

152

Viesytės muzejus „Sėlija“ (Sėlija)

A. Brodes iela 7, Viesīte,
Jēkabpils nov., Latvija
GPS: 56.34238, 25.55522

T. +371 29116334
info@muzejssejija.lv
muzejssejija.lv/maza-banisa-parks/

145

153

Preiļiņu istorijas ir taikomosios dailēs muzejaus ekspozicija „Jazepas Baško – vežējas oru“ (Jāzeps Baško – gaisa fūrmanis)

Raiņa bulvāris 28,
Preiļi, Latvija
GPS: 56.28958, 26.72615

T. +371 65322731; muzejs@preili.lv
latgale.travel/listing/preilu-vestures-un-lietiskas-makslas-muzejs/

201

Paminklinis akmuo randasi netoli Jersikos geležinkelio stoties. Ant jo iškaltas užrašas: „LTS(p)A – Latvijos Tėvynės sargybinių (partizanų) junginio kovotojams“. Šis partizanų junginys, kovojęs su komunistiniu okupaciniu režimu, 1945–1955 m. vienijo partizanus iš šėšių Latvijos apygardų.

Paminklinis akmuo yra pirmoji stotelė žygyje „Jersika–Vanagai“. Nacionalinių partizanų legendų pėdsakais. Maršrutas prasideda prie Jersikos stoties. Keliaujant galima susipažinti su nacionalinių partizanų judėjimo istorija, žymiausiais partizanais ir jų veikla. Toliau kelias veda į miškų glūduose paslėpto nacionalinių partizanų bunkerio vietą; liudininkų pasakojimuose nurodytą Tėvynės sargybinių (partizanų) junginio įkūrimo vietą; miške esančią atminimo vietą Avuotnica (latgaliskai – Olūtnēica), kur įrengta laužavietė. Žygio tikslas – Vanagų bažnyčia, kurioje pamaldas laikė kunigas Antonas Juchnevičius. Apie jį sukurtas filmas „Slapyvardis Vienišius“ (rež. Normundas Pucis). Filme pasakojama apie kunigą, kuris pokariu aktyviai dalyvavo nacionalinių partizanų pasipriešinime Latgaloje. Maršrutas driekiasi buvusių sodybų vietomis, kur dar galima aptikti jų pėdsakų – didingų ąžuolų, pastatų griuvėsių.

Žygiuojama miškais, pelkėmis, raistais, pievomis ir kaimo keliukais. Bendras trasos ilgis – apie 22 km, o ją įveikti galima per maždaug 6 valandas.

154

Nacionalinių partizanų paminklas Jersikoje

Jersikas pag.,
Līvānu nov., Latvija
GPS: 56.27552, 26.25631

T. +371 26576513
tic@livani.lv
www.visitlivani.lv/lv/ko-darit/turisma-marsruti/
pargajiens-jersika-vanagi-/

200

Istoriniuose šaltiniuose Arenduolės dvaras pirmą kartą paminėtas XVI a. Laikui bėgant dvaro savininkai ne kartą keitėsi – jis priklausė Grappenbrückų, Lüdinghausenų-Wulffų ir Pliaterių-Zybergų giminėms. Dabartinę išvaizdą dvaras įgavo 1895–1901 m., kai buvo atlikta jo rekonstrukcija. 1921 m. sausio 14 d., remiantis agrarinės reformos įstatymu, dvaras buvo nusavintas ir perduotas Kalupės valsčiaus valdybai. Dvaro rūmai buvo restauruoti, o nuo 1925 m. juose veikė pradinė mokykla ir našlaičių prieglauda. Tarnų name įsikūrė karo invalidų pensionatas. Mokykla ir neįgalųjų namai veikė iki 1975 m.

1995 m. Arenduolės dvaro rūmus įsigijo privatūs savininkai, kurie ėmėsi jų atnaujinimo. Nuo 2002 m. dvare veikia draugija „Aš Latgalai“, kuri rūpinasi jo išsaugojimu ir vystymu. Lankytojai turi galimybę apžiūrėti atnaujintas patalpas ir susipažinti su didžiausia Latgaloje senovinių daiktų kolekcija. Čia taip pat galima sužinoti apie XX a. istorinius įvykius Latgaloje. Atskira ekspozicija skirta buvusiam Kalupės valsčiaus policininkui Jonui Babriui (1904–1982), kuris 1941 m. birželio 14 d. pasipriešino trėmimų operatyvinei grupei, nušovė milicininką Slicį ir sužeidė komunistų partijos įgaliotinį Juozaną.

Arenduolės dvare galima apsisistoti nakvynei ir išsinuomoti patalpas įvairiems renginiams.

155

Arenduolės dvaras

Arendoles muiža, Arendole,
Preiļu nov., Latvija
GPS: 56.15148, 26.61119

T. +371 29421413
arendolemanor@gmail.com
latgale.travel/listing/arendoles-muiza/

156

WW2 – Antrojo pasaulinio karo ekspozīcija Agluonoje

Daugavpils iela 40, Aglona,
Aglonas pag., Preiļu nov., Latvija
GPS: 56.13024, 27.00570

T. +371 22484848
ww1945@inbox.lv
latgale.travel/listing/ww2-2-pasaules-kara-ekspozicija/

Antrojo pasaulinio karo ekspozīcija Agluonoje – dar vadinama Karo muziejumi – įkurta 2008 m. ir yra viena didžiausių bei įdomiausių tokio pobūdžio ekspozicijų Latvijoje. Kolekcija nuolat papildoma naujai įsigytais eksponatais, karo dalyvių ir karo meto kartos žmonių pasakojimais.

Muziejaus fondo pagrindą sudaro per Antrąjį pasaulinį karą naudoti ginklai, ekipuotė, amunicija ir uniformos. Tai pat galima pamatyti įvairius buitines reikmenis, lėktuvų nuolaužas ir kitus eksponatus. Vienas vertingiausių ir išskirtiniausių eksponatų yra karo lauko pašto laišakai tarp oberleitenanto Augusto ir jo mylimosios Martos. Penkerius karo metus trukęs dviejų mylinčių žmonių susirašinėjimas baigėsi laimingai. Ekspozicijos fone rodomos karo meto kronikos. Ekspozicija nėra politizuota – joje vienodai pristatomos abi kariaujančios pusės, todėl lankytojai turi galimybę nesiskirdami į gerą ir blogą, lengvai suprasti ekspoziciją.

Muziejus yra prie viešbučio „Sventes muiža“.

Jo ekspozicija išskiria tuo, kad dauguma eksponatų yra rasti buvusių mūšių laukuose. Sovietų armijos karinė technika yra meistriškai restauruota – kai kuriuos eksponatus galima užvesti ir pademonstruoti jų veikimą. Manoma, kad eksponuojami tankai yra reti egzemplioriai Europos mastu.

Muziejuje galima pamatyti:

- sovietų armijos tankus – vidutinį tanką T-34 ir sunkiuosius tankus IS-2 ir IS-2M, pavadintus Stalino garbei;
- šarvuotas desanto žvalgybos transporto priemonės BRDM-2 ir BRDM-1;
- karinės transporto priemonės „Jeep Willys“ ir „GAZ-67“;
- savaeigės transporto priemonės;
- patrankas ir kitą karinę techniką.

157

Karinės technikos muziejus Sventėje

Alejas iela 7, Svente, Sventes pag.,
Augšdaugavas nov., Latvija
GPS: 55.90372, 26.37540

T. +371 28445541
info@sventehotel.lv
latgale.travel/listing/militaras-tehnikas-muzejs/

Daugpilio tvirtovē – valstybinės reikšmės architektūros ir kultūros istorijos paminklas. Tai paskutinė pasaulyje pastatyta bastioninio tipo tvirtovė ir vienintelis Vidurio Europoje išlikęs XIX a. pirmosios pusės tvirtovės pavyzdys, išlikęs be didesnių pokyčių.

Tvirtovės statyba pradėta 1810 m., carinei Rusijai rengiantis Napoleono kariuomenės įsiveržimui, ir truko iki 1878 m. Dar nebaigus statybos, 1812 m., prie tvirtovės vyko rusų ir prancūzų karių mūšiai. Nors po Napoleono karų statybos buvo tęsiamos, jau tuomet tvirtovė ėmė prarasti savo karinę reikšmę.

Pirmojo pasaulinio karo metais (1915–1918) tvirtovė buvo Rusijos kariuomenės logistikos ir palaikymo bazė. 1918 m. vasarį ją užėmė vokiečių kariuomenė, o gruodį – bolševikai. 1920 m. sausį tvirtovę užėmė lenkų kariai, padėję Latvijos kariuomenei išlaisvinti Latgalą nuo bolševikų. Tarpukariu, 1920–1940 m., tvirtovėje buvo dislokuota Latvijos kariuomenės 4-oji Žiemgalos divizija.

1940 m. okupavus Latviją, tvirtovėje įsikūrė Raudonosios armijos daliniai, o vokiečių okupacijos metais čia buvo karo belaisvių stovykla „Stalag-340“. Po 1944 m. sovietų sugrįžimo tvirtovė vėl atiteko sovietinei armijai. Latvija tvirtovę atgavo tik 1993 m., kai iš jos pasitraukė Rusijos kariuomenė.

158

Daugpilio tvirtovė

Nikolaja iela 5,
Daugavpils, Latvija
GPS: 55.88650, 26.49517

T. +371 65424043
cietoksnis@daugavpils.lv
latgale.travel/listing/daugavpils-cietoksnis/

225

159

Daugpilio šratų gamykla

Varšavas iela 28,
Daugavpils, Latvija
GPS: 55.87494, 26.53554

T. +371 27766655
visit@dsr.lv
www.dsr.lv

230

Daugpilio šratų gamykla, įkurta 1885 m., yra seniausia šaudmenų gamykla Šiaurės Europoje. Tai vienintelė tokio tipo gamykla Baltijos šalyse ir vienas seniausių pramoninio paveldo objektų Latvijoje. Joje veikia vienintelis Europoje švino šratų liejimo bokštas.

Gamykla jau daugiau nei šimtmetį gamina aukštos kokybės medžioklinius šratus ir šią veiklą tęsia iki šiol. Joje išlikę XIX a. įrenginiai ir konstrukcijos, sumontuoti Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karų metu. Šiuo metu šratų gamybai naudojama ir moderni įranga.

Lankytojai gali apžiūrėti istorinę ekspoziciją, šratų liejimo cechą ir užlipti į unikalią 31,5 m aukščio bokštą, po kuriuo yra 13,5 m gylio aušinimo šulinys. Gamykla yra populiari turistų lankoma vieta, pritraukianti tiek vietinius, tiek užsienio lankytojus, kurie gali susipažinti su XIX a. pramonės paveldu ir pamatyti, kaip veikia senoji technika. Apžiūrėję gamyklą lankytojai gali išbandyti joje gaminamus šratus gamyklos šaudykloje.

Stikanų šeima kolekcionuoja istorinius radinius. Nedideliame, specialiai muziejui pastatytame pastate kaupiami Medumų seniūnijos ir aplinkinių vietovių istoriniai liudijimai. Muziejuje sukaupta gausi Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų eksponatų kolekcija.

160

Pirmojo pasaulinio karo paveldo ir vietinės kraštotyros privati kolekcija

Jaunatnes iela 4, Medumi,
Medumu pag.,
Augšdaugavas nov., Latvija
GPS: 55.78496, 26.36165

T. +371 25960552
stikans752@inbox.lv
visitdaugavpils.lv/turisma-objekts/pirma-pasaules-kara-mantojuma-un-vietejas-novadpetniecibas-privatkolekcija/

230

Aršiausi Pirmojo pasaulinio karo mūšiai Latvijos teritorijoje vyko netoli Daugpilio – 1915 m. rugpjūtį ir spalį llūkstės ir Medumų aukštumose. Vokiečiai bandė prasiveržti į Daugpilį, tačiau rusai juos nustumė atgal. Nė viena pusė neįgijo pranašumo, todėl abi pusės ėmė kasti apkalas ir suformavo trijų linijų ešelonus gynybos padėtis. Abiem pusėms nesisekė, todėl jos ėmė statyti tranšėjas, kurdamos nuodugnios gynybos pozicijas, sudarytas iš trijų linijų.

Pirmojo pasaulinio karo muziejus Medumuose skirtas šiems mūšiams atminti. Pirmoji ekspozicijos dalis supažindina su Medumų krašto istorija ir rodo, kad prieš karą tai buvo gausiai gyvenama ir išvystyta vietovė. Antroji dalis pasakoja apie Pirmojo pasaulinio karo įvykius Europoje ir Latvijoje, pristato karių gyvenimo sąlygas bei karo metu atsiradusias naujoves, taip pat ekspozuojami vokiečių ir rusų kariuomenių naudoti ginklai. Trečiojoje ekspozicijos salėje lankytojai gali įsijausti į kareivio gyvenimą – čia atkurta rusų bunkerio kopija su apkalų fragmentu, nedidele slėptuve, karo lauko atributais ir kareivių manekenis. Kadangi mediniai rusų kariuomenės bunkeriai iki šių laikų neišliko, jie rekonstruoti muziejaus ekspozicijoje, o betoninius vokiečių kariuomenės bunkerius galima pamatyti keliaujant tarptautiniu maršrutu, vedančiu per Pirmojo pasaulinio karo vietas. Bunkerio imitacijos salėje naudojama garso ir vaizdo įranga sukuria autentišką karo lauko atmosferą.

161

Pirmojo pasaulinio karo muziejus ●

Alejas iela 20, Medumi,
Medumu pag.,
Augšdaugavas nov., Latvija
GPS: 55.78367, 26.35029

T. +371 29431360, +371 26274123
turisms@augšdaugavasnovads.lv
latgale.travel/listing/pirma-pasaules-kara-
muziejs-medumos/

234

„Slapyvardis Vienišius“, Latgalos nacionalinių partizanų vado – kunigo Antono Juchnevičiaus atminimo takais ●

Vanagi, Upmalas pag.,
Preiļu nov., Latvija
GPS: 56.28865, 26.37260

T. +371 29100689
tic@preili.lv

Buvusioje Vanagų kaimo pradinėje mokykloje, parapijos namuose ir bažnyčioje galima susipažinti su vienu iš herojiškiausių Vanagų parapijos istorijos puslapių. 1944 m. rudenį, Latvijoje prasidėjus pakartotinei sovietų okupacijai, Latgaloje gyventojai priešinosi sovietų valdžiai. Tuo metu Vanagų parapijoje kunigavo Antonas Juchnevičius (1905–1947) – ryški asmenybė, pasižymėjusi aštriu protu, patriotiškumu ir giliu tikėjimu. Pamaldų metu jis ragino priešintis sovietų valdžiai, o bažnyčioje teikė prieglobstį besislapstantiems nuo represijų. 1945 m. sausio 28 d. netoli Vanagų bažnyčios įvyko ginkluotas susirėmimas tarp nacionalinių partizanų ir sovietų saugumo tarnybos pareigūnų – čekistų. Po šių įvykių A. Juchnevičius prisijungė prie nacionalinių partizanų ir, pasirinkęs slapyvardį Vienišius, tapo vienu iš Latvijos Tėvynės partizanų junginio vadų.

Lankytojai gali apžiūrėti bažnyčią ir parapijos namus, pasivaikščioti partizanų takais netoli bažnyčios esančiame miške. Iš anksto susitarus, parapijos namuose galima paragauti partizanų valgio – ant laužo virtos kruopų košės. Buvusioje Vanagų pradinėje mokykloje, dabar Informacijos ir paramos centre „Vanagai“, galima pamatyti režisieriaus Normundo Pučo 2014 m. sukurtą inscenuotą dokumentinį filmą „Slapyvardis Vienišius“. Mokyklos koridoriuose eksponuojama didelio formato fotografijų paroda, skirta filmo kūrimui.

Viliakos muziejus įsikūręs dviejuose pastatuose – 1913 m. statytuose miestelio kultūros istorijai svarbiuose katalikų parapijos namuose ir buvusiam kapucinų vienuolyne, kurio rūšiai glaudžiai susiję su nacionalinių partizanų judėjimu Stompakuose ir sovietų čekistų veikla. Žmonės prisimena, kad šiuose rūsiuose buvo laikomi ir kankinami žmonės. Senajame muziejaus pastate įrengtos kelios ekspozicijos. Viena jų pristato 1920 m. laisvės kovas Šiaurės Latgaloje, Antrojo pasaulinio karo įvykius – žydų holokaustą Viliakoje ir informaciją apie sušaudytas šeimas. Daugiau apie kiekvieną šeimą galima sužinoti pagal gyvenamosios vietos adresą. Ekspoziciją papildo informacija apie nacionalinių partizanų judėjimą Stompakuose – įvairūs eksponatai: nuotraukos, daiktai. Muziejaus lankytojai gali susipažinti su karinio paveldo vietomis Viliakoje ir jos aplinkinėse vietovėse, pavyzdžiui, kovotojų už Laisvę paminklu Jaškove, kuris sovietmečiu buvo nugriautas ir atstatytas 1990 m., stela, skirta Lačplėsio karo ordinu apdovanotiesiems. Muziejaus ekspozicijoje girdisi Antrojo pasaulinio karo lėktuvo garsas, kaip priminimas apie netoli Viliakos buvo vokiečių aerodromas „Luftwaffe“. Muziejuje galima susipažinti su prisiminimais apie Antrojo pasaulinio karo įvykius Viliakoje ir gauti informacijos apie vokiečių karo belaisvių stovyklą Račiuose.

235

Viliakos muziejus ●●

Balvu iela 13, Viļaka,
Balvu nov., Latvija
GPS: 57.18450, 27.66952

vilakamuzejs@balvi.lv

KARINIO PAVELDO VIETOS PIETINĖJE DALYJE – LIETUVOJE

Nr.	Objektai	psl.			
162	Geležinkelio tilto statinių kompleksas Kurmaičiuose	23			
163	Senovinės technikos muziejus Sodeliškių dvaro sodyboje	23	189	4 pėstininkų pulko Kupiškio šaudyklos fragmentas	32
164	Baltijos kelio Lietuvos ir Latvijos ruožų susijungimo ženklas	23	190	4 pėstininkų pulko kareivinių kompleksas Kupiškyje	32
165	Joniškio istorijos ir kultūros muziejus	24	191	Aviacijos muziejus „Istra“	32
166	Kelio Biržai–Pandėlys aerodrominis ruožas	24	192	Antazavės mūšio vieta ir partizanų žeminės prie Vinčežerio	33
167	Baltijos kelio kryžių slėnis	24	193	Šovietinė karinė bazė Žaliojoje girioje / Idėjų parkas Bunkeris	33
168	Partizanų bunkeris ir paminklinis kryžius Plunksnočių miške	25	194	Trėmimų traukinio vagonas	33
169	Litvakų atminimo sodas	25	195	Molotovo gynybinės linijos bunkeris	34
170	Orvidų sodyba-muziejus	25	196	Pakrantės artilerijos baterija „Memel-Nord“	34
171	Šateikių antžeminė raketinė bazė	26	197	Priešlėktuvinės gynybos baterija „Nordmolle“	34
172	Šaltojo karo ekspozicija	26	198	Ekspozicijos „Okupacijų gniaužuose“ ir „Raudonasis teroras“ Panevėžio kraštotyros muziejuje	35
173	Plokštinės karinis miestelis	26	199	Pasipriešinimo sovietinei okupacijai ir Sąjūdžio ekspozicija Panevėžio kraštotyros muziejuje	35
174	Partizanų bunkeris Žadeikių miške	27	200	Kareivinių kompleksas Klaipėdoje (dabar Klaipėdos universiteto pastatai)	35
175	Žemaičių muziejus „Alka“	27	201	Escape bunker 1944	36
176	Rainių kančios koplyčia	27	202	Tremties ir rezistencijos ekspozicija Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje	36
177	Paminklas ir Kardo rinktinės Narimanto kuopos partizanų žeminė	28	203	Skulptūrų parkas Klaipėdoje	36
178	Šiaulių istorijos muziejus	28	204	Pakrantės artilerijos baterija „Memel Sud“	37
179	Laisvės kovų istorijos muziejus Obeliuose	28	205	Priešmininis laivas-muziejus M52 „Sūduvis“	37
180	Sukilėlių kalnelis	29	206	Prancūzijos vyr. komisariatas Klaipėdoje	37
181	Venclauskių namai-muziejus	29	207	Ekspozicija „Sovietmečio pėdsakais“ Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje	38
182	Pasaulio tautų teisuolių skveras (paminklas)	29	208	Antrojo pasaulinio karo ekspozicija „Muziejus 39/45“	38
183	Kaušėnų Holokausto aukų memorialas	30	209	Algimanto apygardos partizanų kovų takais	38
184	Tremties ir rezistencijos muziejus Palangoje	30	210	Šeduvos žydų holokausto vieta Pakutenių kaime	39
185	Lietuvos karininkų Ramovės vila	30	211	Šeduvos žydų I ir II holokausto vietos	39
186	Laisvės paminklas Plungėje	31	212	Pirmojo pasaulinio karo ekspozicija Turmante	39
187	Pažintinis takas Dievo krėslo miške su partizanų bunkeriu ir paminklais	31	213	Molotovo gynybinės linijos bunkeris	40
188	Paminklas žuvusiems 1919–1920 m. kovose dėl Lietuvos laisvės	31	214	Tilžės gynybos linijos blindažai	40
			215	Vokiečių kariuomenės atramos punkto blindažai Tilžės kaime	40
			216	Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės blindažas (vadavietė)	41
			217	Alksnynės gynybinis kompleksas	41
			218	Vokietijos kariuomenės Kimbartiškės artilerijos pozicijos	41
			219	Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio memorialas Minaičiuose (Minaičių bunkeris-muziejus)	42
			220	Ignalinos atominė elektrinė	42
			221	Lietuvos partizanų Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo) srities vadavietė	42
			222	Paminklas Algimanto apygardos partizanams	43
			223	Laisvės kovų ir tremties istorijos muziejus Priekulėje	43
			224	Lyduvėnų geležinkelio tiltas	43
			225	Laisvės kovų muziejus Utenoje	44
			226	Macikų lagerio karcers-muziejus	44
			227	Paminklinis akmuo Nidos sklandymo mokyklai	44
			228	Stilizuotas pabūklas Giedraičių mūšio 100-čiui paminėti	45
			229	Paminklas žuvusiems 1920 m. mūšiuose	45
			230	Kauno IX forto muziejus	45
			231	KGB atominio bunkerio muziejus	46
			232	Vytauto Didžiojo karo muziejus	46
			233	Lietuvos Respublikos Seimo Sausio 13-osios memorialas	46

Netoli Mažeikių, Kurmaičiuose, stovi geležinkelio tiltas per Ventos upę. Daugelį metų šis metalinis tiltas su 2 mūriniais sargybos bokštais yra apleistas. Judėjimas vyksta šalia pastatytu nauju tiltu. Pirmasis medinis tiltas per Ventos upę buvo pastatytas 1871–1873 m. Tiltu gabenti svarbūs kroviniai carinės Rusijos reikmėms. 1904–1905 m. jis buvo pakeistas tvirtesniu mediniu tiltu, kurį susprogdino I pasaulinio karo metu, 1915 m. 1918 m. tiltas atstatytas, šį kartą jo konstrukcijos buvo pakeistos metalinėmis. Naujas tiltas tapo vienu ilgiausių to meto plačiojo vienvėžio geležinkelio tiltų, kurio ilgis – 70 m. II pasaulinio karo metais dėl savo strateginės svarbos tiltas buvo ypatingai saugomas. Abipus upės stovi kulkų išvarpyti mūriniai sargybos bokštai. Kulkų žymės ir per visą bokštų perimetrą išdėstytos šaudymo angos, liudija apie prie tilto vykusius susišaudymus. Pasakojama, kad 1941 m. vokiečių kariai tilto apylinkėse galėjo sušaudyti ~ 4000 žmonių. Tiltas buvo ayklai saugomas ir Antrosios sovietinės okupacijos metais. Šiuo metu naudojamas tiltas yra pastatytas virš pirmojo susprogdinto tilto liekanų. Dabar vienoje vietoje galima pamatyti net 3 skirtingų laikotarpių tiltų konstrukcijas.

162

Geležinkelio tilto statinių kompleksas Kurmaičiuose

Geležinio tilto g. 12, Kurmaičių k., Mažeikių r., Lietuva
GPS: 56.33905, 22.23857

T. +370 44367177
mazeikiutvic@gmail.com
visit.mazeikiai.lt/lankytinos-vietos/gelezinkelio-tilto-per-venta-statiniu-kompleksas/

333

163

Senovinės technikos muziejus Sodeliškių dvaro sodyboje

Lauko g. 2, Sodeliškių k., Pačeriaukštės sen., Biržų r., Lietuva
GPS: 56.28865, 24.64443

T. +370 61419177
sodeliskiai.info@gmail.com
www.sodeliskiudivaras.lt

Sodeliškių dvaro sodyba, kuriai priklauso Senovinės technikos muziejus, yra įsikūrusi 13 km nuo Biržų. Muziejus atidarytas 2018 m. ūkininkų Daliaus ir Neringos Linkevičių iniciatyva. Jame eksponuojamos pačios įvairiausios istorinės transporto priemonės nuo dviračio iki lėktuvo, senoji žemės ūkio technika, sovietmečio kasdienybės rakandai. Turtinga ir karinės technikos kolekcija. Iš labiau intriguojančių eksponatų minėtini: automobilis-amfibija LuAZ-967M; kariuomenei skirti motociklai; specialios paskirties kariuomenės automobilis GAZ-51, naudotas karo lauko ligoninių patalynė ir ligonių rūbams dezinfekuoti. Atskira ekspozicijos dalis skirta sovietinės milicijos transportui ir atributikai. Muziejus turi didelę žaislų kolekciją, kurioje gausu karinės tematikos žaislų.

Baltijos kelio Lietuvos ir Latvijos ruožų susijungimo ženklas yra į šiaurę nuo Škilinamūšio, prie „Via Baltica“ automagistralės (E67, A10), greta sienos su Latvija, dešinėje automagistralės pusėje.

1989 m. rugpjūčio 23 d. trys Baltijos tautos – lietuviai, latviai ir estai – susivienijo istoriniam įvykiui, pavadintam Baltijos keliu. Šią dieną, siekiant pažymėti 50-ąsias Molotovo-Ribentropo pakto ir jo slaptųjų protokolų pasirašymo metines, buvo suorganizuota įspūdinga taikaus pasipriešinimo akcija. Apie 2 milijonai žmonių rankomis susikibo į gyvąją grandinę, kuri nusidriekė 650 kilometrų nuo Vilniaus per Rygą iki Talino. Baltijos kelias tapo ne tik solidarumo simboliu, bet ir stipriu pranešimu pasauliui apie Baltijos šalių ryštą atkurti savo Nepriklausomybę.

Vienas svarbiausių šį įvykį liudijančių paminklų – Lietuvos ir Latvijos valstybių pasienyje stovintis ženklas, kuris yra pastatytas 2014 m. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narių klubo ir 1989 m. Baltijos kelio organizatorių iniciatyva.

164

Baltijos kelio Lietuvos ir Latvijos ruožų susijungimo ženklas

Prie Pasienio g. 10, Škilinamūšio k., Saločių sen., Pasvalio r., Lietuva
GPS: 56.27228, 24.36761

210

Joniškio miesto centre dar 1989 m. įkurtas Joniškio istorijos ir kultūros muziejus. Jame veikia ekspozicijos, reprezentuojančios krašto istorijos ir archeologijos vertybes, etninės kultūros ir sakralinio meno paveldą. Istoriko Dariaus Vičo iniciatyva muziejuje buvo įrengta ir Joniškio krašto partizanams skirta ekspozicija.

Atskiroje patalpoje pristatomos už Lietuvos laisvę kovojusių partizanų asmenybės bei jų kova su sovietų okupacine valdžia. Ekspozicijoje pristatoma autentiška spausdinimo mašinėlė „Olympia“, tarnavusi paskutiniams Joniškio krašto partizanams Kostui Liuberskiui-Žvainiui ir Steponui Erstikiui-Patašoniui. Ja buvo spausdinami partizanų periodinio leidinio „Partizanų šūvių aidas“ numeriai. Pagrindinis laikraštis, leistas 1952–1957 m. Juozapavičiaus tėvūnijos teritorijoje (Akmenės, Joniškio, Žagarės ir Kuršėnų rajonų paribuose). Tai – vėliausiai ėjęs partizanų periodinis leidinys. Mašinėlė pritaikyta interaktyviam pažinimui – spaudžiant jos klavišus, lankytojas pamato nuotraukas ir išgirsta partizaninio pasipriešinimo istorijas. Eksponuojamas radijo imtuvas taip pat leidžia pasiklausyti partizanų kūrybos dainų.

165

Joniškio istorijos ir kultūros muziejus ●

Vilniaus g. 6, Joniškis, Lietuva
GPS: 56.23902, 23.61455

T. +370 65236945
joniskiomuziejus@gmail.com
joniskiomuziejus.lt/ekspozicija/joniskio-krasto-partizanai-1-ekspozicija/

166

Kelio Biržai–Pandėlys aerodrominis ruožas ●

Kelio Biržai–Pandėlys ruožas, Biržų r. sav., Lietuva
GPS: 56.12005, 24.93674

Jis yra netoli Papilio, kelio Biržai–Pandėlys (KK123) ruože, ties Galintiškio ir Miliškių kaimais.

Pagal Sovietinės armijos vadovybės planus Lietuvoje turėjo būti įrengti keturi kelių aerodrominiai ruožai, tinkami kariniams lėktuvams pakilti ir nusileisti: prie Biržų (ant kelio Biržai–Pandėlys), Kartenos (kelio Šiauliai–Palanga), Kruopių (kelio Naujoji Akmenė–Kruopiai) ir Šakių (kelio Šakiai–Slavikiai). Tokie ruožai privalėjo turėti praplatintą kelią, asfaltuotą dangą bei aikštes ruožo galuose lėktuvams apsisukti. Kartenos ir Šakių ruožai įrengti 7 dešimtmetyje ir remontuoti (bent jau Kartenos ruožas) 9 dešimtmetyje. Žinoma, kad 1983 m. birželio 20 d. Kartenos ruožas, išbandant jį po remonto, leidosi karinių oro pajėgų naikintuvams. Biržų ir Kruopių ruožai turėjo būti nutiesti 9 dešimtmetyje.

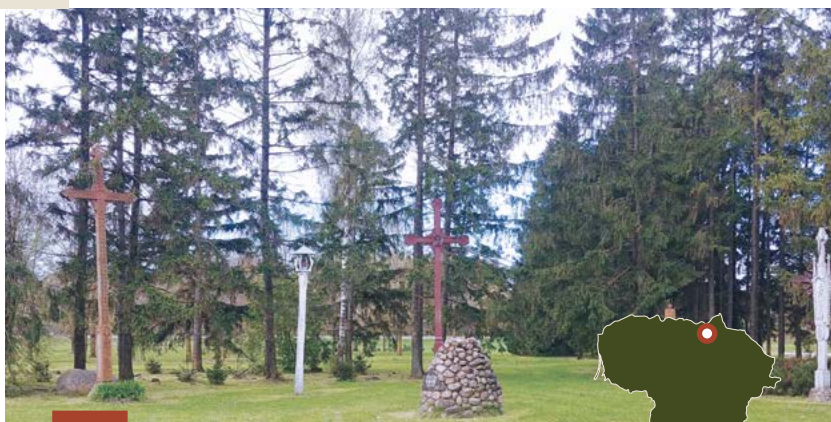
Išlikęs Biržų ruožas yra 2 km ilgio ir apie 20 m pločio. Pats kelias praplatintas, statytas su geresniu pagrindu ir storesne asfalto danga, galuose tebėra lėktuvų apsisukimo aikštelės.

Kryžių slėnis Baltijos keliui atminti yra rytiniame Pasvalio miesto pakrastyje, prie „Via Baltica“ automagistralės (E67, A10).

1989 m. rugpjūčio 23 d., minint nusikalstamo Molotovo-Ribentropo pakto ir jo slaptųjų protokolų pasirašymo 50-ąsias metines, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio, Latvijos liaudies fronto ir Estijos liaudies fronto iniciatyva trijų Baltijos valstybių sostinės – Vilnių, Rygą ir Taliną – sujungė gyvoji grandinė. Apie 650 km ilgio grandinėje rankomis susikabino 2 milijonai žmonių. Ši grandinė, žinoma kaip Baltijos kelias, yra vienas iš ryškiausių ir įsimintiniausių įvykių sovietų okupuotoms šalims siekiant Nepriklausomybės.

Įvykiui įamžinti palei Baltijos kelio trasą (Vilnius–Ukmergė–Panevėžys–Pasvalys–Saločiai) pradėti statyti atminimo ženklai. Baltijos kelio kryžių slėnis ties Pasvaliu yra vienas iš šio atminties kelio monumentų.

Kryžių slėnio istorija prasidėjo dar Baltijos kelio išvakarėse, kai pasvaliečiai čia iš lauko akmenų pradėjo krauti Laisvės aukurą. Rugpjūčio 23 d. slėnyje kryžius pastatė kelio dalyviai iš Pasvalio, Akmenės, Joniškėlio, Kretingos, Mosėdžio, Pakruojo. Vėliau kryžiai čia statyti svarbiems įvykiams ir iškilėms žmonėms atminti, iškilo kryžiai draugiškomis norvegų ir švedų tautoms.

167

Baltijos kelio kryžių slėnis ●

Pasvalio aplinkkelio ir Baltijos kelio sankirta, Maliupiai, Pasvalio r. sav., Lietuva
GPS: 56.06883, 24.43227

Partizanų bunkerį ir paminklinį kryžių rasite išsukę iš rajoninio kelio 3604 (Rokiškis–Maineivės–Naujasodė) tarp Juodupės ir Žiobiškio Plunksnočių miško link.

1947 m. Kunigaikščio Margirio rinktinės Gedimino kuopos partizanai, vadovaujami vado Juozo Bulovo-Ikso telkėsi Plunksnočių miško masyve. Iki 1948 m. jie nuolatinės žiemojimo vietos neturėjo, slapstydavosi pas juos palaikančius žmones. Po Antrojo pasaulinio karo Plunksnočių miškas buvo pelkėtas su nedidele kalve pelkės viduryje. 1949 m. būtent toje kalvelėje partizanai ir įsirengė slaptavietę. Tačiau buvo išduoti infiltruoto rusų saugumo agento, kuris žinojo bunkerio vietą. Jis 1949 m. lapkričio 14 d., partizanams sumigus, į bunkerį sumetė prieštankines granatas. Žuvo 7 partizanai.

Partizanų bunkeris atstatytas, pastatytas kryžius su čia žuvusiųjų pavardėmis. Šiandien aplink žaliuoja lengvai pereinamas ir pasivaikščiojimui tinkamas miškas. Kelios dešimtys metrų iki bunkerio esančioje aikštelėje Rokiškio jaunųjų šaulių iniciatyva įrengtas atminties paminklas, informaciniai ženklai.

168

Partizanų bunkeris ir paminklinis kryžius Plunksnočių miške ●

Plunksnočių miškas, Rokiškio r., Lietuva
GPS: 56.06566, 25.45180

190

169

Litvakų atminimo sodas ●

Žemaičių Kalvarijos g. 51,
Medsėdžiai, Plungės r., Lietuva
GPS: 56.06126, 21.82099

T. +370 44849231
eugenijusbunka@gmail.com
visitplunge.lt/lankytinos-vietos/litvaku-
atminimo-sodas/

305

Žemaitijos nacionaliniame parke, Medsėdžių kaime, maždaug už 2 km nuo Platelių miestelio centro Jakovo Bunkso labdaros ir paramos fondas 2014 m. įkūrė Litvakų atminimo sodą. Tai paminklas skirtas sunaikintoms Lietuvos žydų bendruomenėms atminti.

12 arų ploto sodas atkartoja Lietuvos kontūrą, o vietos, kuriose 1941–1944 metais sunaikintos žydų bendruomenės, pažymėtos kalto metalo obelimis. Kaltinių obelių autorius – Artūras Platakis. Obuoliai medžiuose – bendruomenėse gyvenusių šeimos. Viso pasaulio litvakai gali prisidėti prie sodo kūrimo, užsakydami naujas obelis ir obuolius savo protėviams atminti. Sode taip pat statomi Kareljos granito stulpeliai, skirti individualiai pagerbti litvakų pasiekimus pasaulyje.

2016 m. ši iniciatyva išplėsta – obelimis pradėtas įamžinti visos Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės litvakų bei žydų gelbėtojų Holokausto metu atminimas. Stendas prie įėjimo į sodą skaičiais pasakoja apie visos Lietuvos buvusius žydų bendruomenes.

Šiuo metu sode jau „išaugo“ obelys Alytaus, Alsėdžių, Kalvarijos, Mosėdžio, Platelių, Plungės, Telšių, Vabalninko, Viekšnių ir kitoms žydų bendruomenėms atminti.

Orvidų sodyba-muziejus yra netoli Salantų, dešinėje kelio Salantai–Plungė (KK169) pusėje (yra informaciniai ženklai).

Šią erdvę daugiau kaip prieš 40 metų pradėjo kurti akmenų meistras tėvas ir sūnus Kazimieras ir Vilius Orvidai (1905–1989; 1952–1992). Vykstant melioracijai jie į savo sodybą iš apylinkių vežė suskaldymui pasmerktus įdomesnių formų akmenis, šimtamečius medžius ir kūrė iš jų paminklus religinėmis temomis. Orvidų sodyboje atsiradę pačių Orvidų ir kitų menininkų sukurti kūriniai neatitiko sovietinių ideologinių ir meno kanonų: iš akmenų, medžio, metalo ir senųjų žemės ūkio padargų sukurtose darbuose persipynė įvairių religijų (katalikų, pagonių, budizmo) simboliai. Sodyboje taip pat rinkdavosi prie sovietinės gyvenimo realybės nepritampantys žmonės, ji tapo prieglobsčio ir susibūrimo vieta kitai patį mąstantiems. Sovietų valdžia ne sykį buvo užsimojusi sunaikinti šią erdvę, visgi ją pavyko išsaugoti. Orvidų sodyba itin išpopuliarėjo Lietuvos atgimimo laikotarpiu. Sodybos-muziejaus lankytojus pasitinka tankas IS-2. Šis tankas sovietų sukurtas Antrojo pasaulinio karo metais kaip atsakas į vokiečių Tiger I. Tankų serijos pavadinimas IS yra sovietų tirono Josifo Stalino akronimas. Anksčiau šis tankas stovėjo Salantuose, buvo Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietos memorialo dalimi. 1991 m. jis pergabentas į Orvidų sodybą ir tapo jos eksponatu.

170

Orvidų sodyba-muziejus ●

Plungės g. 18, Gargždėlės k.,
Imbarės sen., Kretingos r., Lietuva
GPS: 56.05118, 21.61066

T. +370 61328624
info@orvidusodyba.lt
orvidusodyba.lt/muziejus/

313

Plungės rajone, šalia Šateikių miestelio esančiuose miškuose 1960 m. pastatyta Šateikių antžeminė raketų paleidimo bazė. Viena iš 4 tokio tipo bazių, veikusių Lietuvoje. Bazėje buvo įrengtos 4 R-12 (SS-4 Sandal) vidutinio nuotolio balistinių raketų paleidimo aikštelės. Gavus signalą, raketas buvo galima paleisti į europinės dalies NATO bloko šalis.

1962 m., Karibų krizės metu, branduolinės raketos iš Šateikių raketų paleidimo bazės buvo gabenamos į centrinę Kubą. Šioje bazėje aukščiausio lygio parengtis buvo paskelbta 1968 m. Prahos pavasario (Čekoslovakijos demokratinių pertvarkymų laikotarpis) metu. Tuo metu viena iš raketų buvo nukreipta Vakarų Vokietijos Federacijos pusėn, mat buvo tikimasi, kad NATO bloko šalys ginklu palaikys Čekoslovakijos sukilėlius.

Šateikių bazė buvo uždaryta apie 1978 m., kai jau buvo laikoma pasenusia, o jos išlaikymas – neracionaliu. Bazės uždarymą paskatino ir tai, kad XX a. 8 deš. pab. jau buvo aišku, kad stacionarių raketų paleidimų bazių lokacijos yra identifikuotos JAV žvalgybos.

Apleidus raketų paleidimo bazę, statiniai sunyko. Šiuo metu lankantis teritorijoje dar galima surasti 6 gelžbetoninių sandėlių (angarų) liekanas, taip pat bebaigiančias užželti krūmais buvusias antžemines raketų paleidimo aikšteles.

171

Šateikių antžeminė raketinė bazė ●

Šateikių Rūdaičiai, Plungės r., Lietuva
GPS: 56.03736, 21.69218

turizmas@plunge.lt
visitplunge.lt/lankytnos-vietos/
sateikiu-antzemine-raketine-baze/

172

Šaltojo karo ekspozicija ●

Šilinės g. 4, Plokščiai,
Plungės r., Lietuva
GPS: 56.03222, 21.90625

T. +370 67786574
ilona.urnikienė@zemaitijosnp.lt
zemaitijosnp.lt/ekspozicijos/

1962 m. gruodžio 31 d. veiklą Plokštinės miškuose (Plungės r.) pradėjo vienas pirmųjų Sovietų Sąjungoje požeminis balistinių raketų R-12 paleidimo kompleksas „Dvina“.

Nuo 1963 iki 1978 m. komplekse buvo dislokuotos 4 vidutinio nuotolio balistinės raketos R12 (SS-4 Sandal), apginkluotos 2,3 megatonų galios termobranduolinėmis galvutėmis. Visos raketos buvo nutaikytos į Vakarų Europos šalis. Šis kompleksas kartu su antžeminėmis analogiškų raketų paleidimo bazėmis sudarė bendrą sovietinės branduolinės ginkluotės grupuotę Lietuvoje, kuri buvo pajėgi sunaikinti visą Europą. Per 16 komplekso veikimo metų nė viena raketa nebuvo paleista, nors 1968 m. Prahos pavasario metu, buvo paskelbta karinė parengtis.

1978 m. birželio 18 d. pasitraukus kareiviams, menkai saugomas karinis objektas buvo ardomas ir plėšiamas. 1993 m. kompleksą perdavus Žemaitijos nacionalinio parko direkcijai, jis pradėtas tvarkyti. 2012 m. atidaryta Šaltojo karo ekspozicija.

Šiandien šis, kadaise buvęs labai slaptas ir saugomas, objektas yra atviras lankytojams. Buvusiose raketų ir vidaus įrenginių valdymo aparatinėse įrengta istorinė ekspozicija pasakojanti apie Šaltojo karo laikotarpį. Iki šiol tai yra vienintelė Europoje muziejinė ekspozicija, kurioje galima aplankyti išlikusių požeminę raketų paleidimo šachtą.

1962 m. veiklą Plokštinės miškuose (Plungės r.) pradėjo vienas pirmųjų Sovietų Sąjungoje požeminis balistinių raketų R-12 paleidimo kompleksas „Dvina“.

Už 0,5 km nuo raketų paleidimo bazės įkurtas karinis miestelis. 12 ha teritorijoje buvo pastatyta apie 30 įvairios paskirties pastatų: gyvenamieji namai (kareivinės), karininkų štabas, 2 valgyklos, katilinė, elektrinė, medicinos punktas, klubas, kiaulių ferma, sandėliai, garažai ir kiti statiniai.

Plokštinės požeminis raketų paleidimo kompleksas veikė iki 1978 m. birželio 18 d. Kareiviai apleido teritoriją su savimi išsigaubdami tik ginkluotę. 1979 m. buvusio karinio komplekso valdymas perduotas Plungės rajono Respublikinio žemės ūkio poilsio įstaigų susivienijimui, o kariniame miestelyje įkurta Platių Pionierių poilsio stovykla „Žuvėdra“. Teritorija pertvarkyta ir pritaikyta stovyklos reikmėms, veikė iki 1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę Pionierių stovykla uždaryta.

Nuo 1993 m. objektą valdo Žemaitijos nacionalinio parko direkcija. Daugelis karinio miestelio pastatų dėl avarinės būklės buvo nugriauti 2017 m. Šiuo metu teritorijoje yra likę apie 10 pastatų, kuriuos iš išorės gali apžiūrėti lankytojai. Yra įrengti informaciniai stendai pasakojantys apie buvusius pastatus ir jų paskirtį.

173

Plokštinės karinis miestelis ●

Šilinės g. 6, Plokščiai, Plungės r., Lietuva
GPS: 56.02628, 21.90789

T. +370 67786575
ilona.urnikienė@zemaitijosnp.lt
zemaitijosnp.lt/ekspozicijos/

Į vietovę galima patekti miško keliu, kuris yra pravažiavus keliu Nr. 3111 Rinkūnus ir upę Pyvesa.

Šiaurės Lietuva, o ypač Pasvalio ir Joniškio kraštai dar nuo nepriklausomybės karo laikų 1918–1940 m. pasižymėjo ryškiomis partizaninio karo tradicijomis. Čia organizavosi pirmieji partizanų būriai. Šios tradicijos, tiesa ne itin ryškiai, tęsėsi ir po Antrojo pasaulinio karo, 1944 m. krašte pradėjo formuotis pavieniai partizanų būriai.

1944–1946 m. Jonas Alenčikas Dragūnas buvo Žadeikių miške veikusių partizanų būrio vadas. 1945 m. jo vadovaujami partizanai Žadeikių miške įsirengė gana didelį bunkerį, kurio ilgis siekė 30 m ir plotis 6 m. Tokio dydžio bunkeris puikiai atspindi Lietuvos partizanų kovų pirmąjį etapą, kuomet partizanai veikė dideliais būriais ir gyveno erdviuose bunkeriuose arba miško stovyklose. Mūšio metu bunkeris buvo sunaikintas, tačiau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę bunkerį atstatė Pasvalio šaulių kuopa. Šiuo metu bunkerį prižiūri Pasvalio kraštotyros muziejus, šalia bunkerio atkurta partizanų stovyklavietė, pastatytas naujas atminimo kryžius bei informacinis stendas.

174

Partizanų bunkeris Žadeikių miške

Pumpėnų sen., Pasvalio r., Lietuva
GPS: 55.99463, 24.44943

178

175

Žemaičių muziejus „Alka“

Muziejaus g. 31, Telšiai, Lietuva
GPS: 55.97527, 22.23572

T. +370 64470282
alka@muziejusalka.lt
muziejusalka.lt

187

Muziejus įkurtas Telšių mieste, Masčio ežero šiaurės vakarinėje pakrantėje. 2024 m. Žemaičių muziejuje „Alka“ duris atvėrė po rekonstrukcijos. Muziejuje pristatoma Žemaitijos regiono istorija ir kultūra – archeologiniai radiniai, reti ir netikėti istoriniai artefaktai, etnografinis lobynas, tarpukario ir išeivijos menininkų palikimas, išskirtinis Žemaitijos dvarų paveldas. Dalis muziejaus yra įdomi iš karinio paveldo perspektyvos, nes tam yra pritaikytos net 3 įdomios ekspozicinės erdvės.

Viena jų audiovizualinė instaliacija „Epochų lūžis“, kurią papildo nedidelė II pasaulinio karo artefaktų ekspozicija. Išskirtinėje ekspozicijoje, padalintoje į 2 dalis skirtas nacistinės Vokietijos ir sovietinei okupacijai, eksponuojami autentiški karių naudoti daiktai bei demonstruojamos atitinkamos vaizdo projekcijos. Dalyje ekspozicijos „Netekčių istorijos“ per skirtingų asmenų ir šeimų istorijas, pasakojama tautos istorijos dalis, nulemta sovietinio okupacinio režimo teroro nukreipto prieš vietos gyventojus. O ekspozicija „Partizaninis karas Žemaitijoje“ įrengta stilizuotai atkartojant partizanų slėptuvės vidų. Ekspozicijoje galima susipažinti su Lietuvos partizanų struktūra, išvysti autentiškų artefaktų bei ginklų pavyzdžių, demonstruojama dokumentinio filmo ištrauka, partizanų nuotraukos.

Rainių kančios koplyčia stovi Rainių kaime, 5 km nuo Telšių, šalia 160 kelio Telšiai–Varniai–Laukuva.

1941 m. birželio 25–26 d. Rainių miškelyje įvyko vienos kraupiausių žudynių Lietuvos sovietinių okupacijų istorijoje. Naktį Raudonosios armijos ir SSRS represinių institucijų buvo žiauriai nukankinti 75 Telšių kalėjimo politiniai kaliniai. Bendrame kape užkastas aukas po keleto dienų rado atsitiktinis praeivis.

Žudynių aukoms pagerbti pagal architekto Jono Virako idėją 1943 m. pradėta statyti Koplyčia. Grįžusi sovietinė valdžia 1944 m. ją išgriovė. Vėliau 1990 m., atgavus Lietuvos nepriklausomybę, architektas A. Žebrauskas pagal to paties autoriaus brėžinius pradėjo statyti kitą koplyčią. Koplyčia pašventinta 1991 m. birželio 23 d. minint 50-ąsias Rainių žudynių metines.

Rainių Kančios koplyčia skirta ne vien Rainių kankiniams atminti, bet ir įamžina visų sovietinio teroro aukų atminimą. Šalia koplyčios esančiame miškelyje, kur buvo nukankinti politiniai kaliniai, pastatytas skulptoriaus R. Midvikio iškaltas akmeninis kryžius. Dar 3 mediniai, nudažyti tautinės vėliavos spalvomis, kryžiai stovi pakeliui.

176

Rainių kančios koplyčia

Telšių g. 1, Rainiai, Telšių r., Lietuva
GPS: 55.96441, 22.29494

T. +370 68475309, +370 68227662
info@muziejusalka.lt
muziejusalka.lt/rainiu-kancios-koplycia/

282

Paminklas ir Kardo rinktinės Narimanto kuopos partizanų slėptuvė yra Kretingos rajone, išsukus iš kelio Nr. 2308 į Mokyklos gatvę ir privažiavus mišką ties Žibininkais. Vakarų Lietuvoje, tuometiniame Palangos valsčiuje, nuo 1947 m. veikė Lietuvos Laisvės sąjūdžio Žemaičių apygardos Kardo rinktinės Narimanto (Pušies) kuopa, kuriai vadovė mjr. Jurgis Ožeraitis ir kurioje būrėsi šių apylinkių vyrai. Narimanto kuopos partizanai Alsėdžių miškuose įsirengė bunkerį, kurį po išdavystės 1949 m. vasario 7 d. apsupo MGB vidaus kariuomenės 24-ojo šaulių pulko kareiviai ir Palangos valsčiaus sričių būrys. Partizanams nesėkmingai bandant prasiveržti per apsuptį žuvo 5 partizanai. Žibininkų miške esančioje Vilimo kalvelėje 2009 m. rugsėjo 18d. buvo iškilmingai atidarytos atstatyto partizanų bunkerio durys. Čia buvusio Palangos tremtinių ir politinių kaliniių sąjungos pirmininko Petro Gabrėno iniciatyva ir HBH Juozo alaus bravoro savininkės Rados Matulevičienės rūpesčiu, padedant Kretingos miškų urėdijai, už paminklinio akmens partizanams autentiškai atstatytas buvęs Kardo partizanų rinktinės Narimanto kuopos bunkeris bei jį atminimui pastatytas paminklas.

177

Paminklas ir Kardo rinktinės Narimanto kuopos partizanų žeminė

Žibininkų miškas, Kretingos r., Lietuva
GPS: 55.95649, 21.15118

178

Šiaulių istorijos muziejus

Aušros al. 47, Šiauliai, Lietuva
GPS: 55.93907, 23.30594

T. +370 41524386
info@ausrosmuziejus.lt
ausrosmuziejus.lt/istorijos-muziejus/

Šiaulių istorijos muziejus stovi Aušros alėjoje, Šiaulių miesto centrinėje dalyje. Muziejus duris po rekonstrukcijos atvėrė 2022 m. Jis yra įkurtas istoriniame „Aušros“ muziejaus pastate, pastatytame 1932 metais pagal vietos architekto Vlodo Bitės projektą. Iš pradžių pastate veikė mokykla, o 1933 metais jo dalis buvo atiduota muziejui. Šiandien Šiaulių istorijos muziejuje susitinka naujausios technologijos ir tradicinė muziejininkystė, veikia moderni atvirų saugyklų ekspozicija, pristatoma Šiaulių miesto istorija nuo pirmųjų žinių apie vietovę iki nepriklausomos Lietuvos Respublikos paskelbimo 1918 metais. Dalis ekspozicijos skirta karo tematikai. Pirmo aukšto salėje pateikiamas atkuriamosios dokumentikos filmas apie Šiaulių žemėje vykusį Saulės mūšį, pateikiami eksponatai (daiktai, dokumentai, nuotraukos), susieti su Pirmuoju pasauliniu karu, mat jo metu miestas buvo stipriai nuniokotas, nukentėjo tiek gyventojai, tiek infrastruktūra. Ekspozicijoje pristatomos ir kovos su bermontininkais, 1919 m. užėmusiais miestą, siautėjusiais ir plėšusiais namus. Šiaulių istorijos muziejaus ekspozicijų turinį išplečia edukacinės erdvės bei lauko ekspozicija. Daugiafunkcei muziejinei veiklai vykdyti skirta ir parodų-rėnginių salė.

Laisvės kovų istorijos muziejus yra Obeliuose, Vytauto g. (kelio Obeliai–Zarasai, KK117) kairėje pusėje (yra nukreipiantis kelio ženklas). Muziejus įkurtas 1998 m. Jame pristatoma Lietuvos valsčių raida, Obelių krašto istorija, lietuvių liaudies menas, didelė ekspozicijos dalis skirta kovų už laisvę temai. Kovas už laisvę liudijiančius eksponatus surinko ir muziejui padovanojo mokytojas, buvęs partizanas Andrius Dručkus (1928–2018). Greta visai Lietuvai bendrų sovietinių represijų, tremties, partizaninio karo, antisovietinio pasipriešinimo ir Sąjūdžio temų, perteikiamų per Obelių krašto patirtis, muziejus išsiskiria ir savitais akcentais. Atskleidžiama unikalaus 1941 m. birželio sukilėlių ir sovietinio teroro aukų paminklo Obeliuose atsiradimo, sunaikinimo ir atkūrimo istorija. Supažindinama su Lietuvos krašto apsaugos sistema po 1990 m., pristatoma Lietuvos kariuomenės ir kitų struktūrų uniformų ekspozicija. Muziejaus lauko ekspozicijoje pastatytos Lietuvos partizanų bunkerio ir tremtinių barako Sibire kopijos. Juose galima apsilankyti vieniems, taip pat siūlomos specialios edukacinės programos, skirtos prisiliesti prie partizanų ir tremtinių kasdienybės, pajusti, ką reiškia gyventi bunkerio ar barake.

179

Laisvės kovų istorijos muziejus Obeliuose

Vytauto g. 18, Obeliai, Rokiškio r., Lietuva
GPS: 55.93844, 25.79625

T. +370 68613741
obeliai@muziejus.rokiskyje.lt
muziejusrokiskyje.lt/apie-muziejus/
obeliu-muziejus

Sukilėlių kalnelis – smėlio kalva Šiaulių miesto vakarinėje dalyje, kurios istoriją paveikė abu pasauliniai karai.

Vieta liūdnai pagarsėjo dar 19 a. II p.: kalnelyje buvo palaidoti 1863–1864 m. sukilimo prieš carinės Rusijos Imperijos priešpauą dalyviai, nubausti mirties bausme. Apie vietą pradėjo sklisti kraupios legendos, ji buvo apleista ir retai lankoma, galiausiai praminta Sukilėlių kalneliu. I pasaulinio karo metais jame buvo palaidoti Vokietijos imperijos kareiviai.

1926 m. kalnelį pradėta tvarkyti. Miesto inžinierius Karolis Reisonas pasiūlė parengti paminklo-obelisko, skirto sukilėliams, projektą. 1928 m. sukilėlių kalnelyje įvyko Lietuvos nepriklausomybės 10-ųjų metų minėjimas, atidarytas Nepriklausomybės sodas, tačiau paties paminklo statybos buvo užbaigtos tik 1935 m. Pastatytas paminklas – 14 m aukščio rausvo granito obeliskas – buvo atidengtas ir pašventintas, perlaidoti čia rastų sukilėlių palaikai.

II pasaulinio karo metais kalnelyje buvo palaidoti 1941–1944 m. žuvę Vokietijos Reicho kariai.

Sovietinės okupacijos metais antkapiniai paminklai buvo demontuoti, o 1955–1957 m. Sukilėlių kalnelio paminklas-obeliskas rekonstruotas – pašalinta visa tautinė ir religinė simbolika. 1988 m., minint 125-ąsias sukilimo metines, autentiškas paminklo vaizdas buvo atkurtas.

180

Sukilėlių kalnelis ●●

Vilniaus g. 263,
Šiauliai, Lietuva
GPS: 55.93627, 23.30515

T. +370 41523110
info@ausrosmuziejus.lt
ausrosmuziejus.lt/sukileliu-kalnelis/

181

Venclauskių namai-muziejus ●

Vytauto g. 89, Šiauliai, Lietuva
GPS: 55.92757, 23.31558

T. +370 41524397
info@ausrosmuziejus.lt
ausrosmuziejus.lt/venclauskiu-namai/

Venclauskių namai-muziejus – Šiaulių mieste esantis išskirtinis tarpukario istorizmo architektūros gyvenamasis namas. Pastatas, pramintas Baltaisiais rūmais, buvo pastatytas 1926 m. buvusiose Šiaulių priemiesčio žemėse Kazimiero ir Stanislovo Venclauskių šeimai. Kazimieras ir Stanislava Venclauskai – lietuvių tautinio judėjimo ir Lietuvos valstybės atkūrimo veikėjai, pagarsėjo ir kaip daugybės pamestinių, našlaičių globėjai.

Antrojo pasaulinio karo metais Stanislava Venclauskienė su dukterimis Danute ir Gražbyle pagarsėjo kaip žydų gelbėtojos. Nepaisant to, kad karo metais jų name įsikūrė vokiečių komendantūra, jos padėjo Šiaulių gete kalėjusiems žydams, slėpė juos namuose. Danutė Venclauskaitė turėjo leidimą patekti į Šiaulių getą, tad ten lankydamosi, slapta atnešdavo maisto ir vaistų. Visos trys moterys yra gavusios Pasaulio tautų teisuolių titulų bei apdovanotos Žuvančiųjų gelbėjimo kryžiumi.

1991 m. Gražbylė ir Danutė Venclauskaitės šeimos namus dovanojo Šiaulių „Aušros“ muziejui. Pastate 2019 m. po rekonstrukcijos įkurtas Venclauskių namai-muziejus. Nuolatiniame muziejaus ekspozicijoje pasakojama Venclauskių šeimos istorija, o pusrūsio patalpos yra skirtos Holokausto ir žydų gelbėjimo temoms.

2021 m. spalio 22 d. Šiauliuose, Ežero ir Vilniaus gatvių sankirtoje buvo atidarytas Pasaulio Tautų Teisuolių skveras. Tai pirmasis paminklas Pasaulio Tautų Teisuoliams Lietuvoje. Paminklo autorius – iš Šiaulių kilęs dizaineris Adas Toleikis, o iniciatorius Šiaulių apskrities žydų bendruomenės pirmininkas Sania Kerbelis.

Sukurtame monumente „Jungtis“ iškaltos Šiaulių apskrities Pasaulio Tautų Teisuolių pavardės, jamžinančios 148 žydų gelbėtojus, o meniniai akcentai žymi Šiaulių getų vartų vietas. Šiaulių mieste buvo įsteigti du getai: vadinamajame Kaukazo kvartale ir Ežero-Trakų g. kvartale. Į pirmąjį getą buvo siunčiami fiziškai stiprūs ir darbui tinkami asmenys, į antrąjį – specialistai (gydytojai, mechanikai ir kiti). Getas Šiauliuose buvo įsteigtas 1941 m. vasarą Šiaulių miesto karo komendantų nurodymu, o likviduotas 1944 m., nacistinei Vokietijai traukiantis ir likusius žydus pervežus į Štuthofio ir Dachau koncentracijos stovyklas. Getuose buvo įkalinta daugiau kaip 5950 žydų. Tarpukariu Šiauliuose gyveno apie 6500–8000 žydų, dalis jų savo noru pasitraukė į Rusijos gilumą, o po holokausto liko vos apie 350–500 žydų kilmės gyventojų.

182

Pasaulio tautų teisuolių skveras (paminklas) ●

Ežero g. 18, Šiauliai, Lietuva
GPS: 55.92573, 23.32551

T. +370 41523110
tic@visitsiauliai.lt
visitsiauliai.lt/lankytinos-vietos/
pasaulio-tautu-teisuoliu-skveras-2/

Kaušėnų kaime (Plungės r.) žydų žudynių vietoje įrengtas Kaušėnų Holokausto aukų memorialas. Memorialas yra skirtas II-ojo Pasaulinio karo metais sunaikintai Plungės ir aplinkinių kaimų žydų bendruomenei atminti.

Memorialas įkurtas paskutiniojo Plungės žydo Jakovo Bunkos iniciatyva. Pirmasis paminklas iškilo 1952 m. II Pasaulinio karo aukoms, o 1986–1989 m. įkurtas ir memorialas iš ažuolinių paminklų žuvusiems žydams pagerbti. 2011 m. įrengta Atminties siena, kuri sumūryta iš 1800 nugriautos Plungės sinagogos plytų, kurių kiekviena skirta nužudytajam atminti, o prie sienos pritvirtintos plokštės su žinomomis 1200 (iš 1800) žydų pavardėmis. Greta memorialo sukurta Gelbėtojų alėja, kurioje ant atskirų vardinių stulpelių surašyti asmenys nacių okupacijos metais Plungėje ir jos apylinkėse gelbėję pasmerktuosius žydus.

1941 m. liepos 12–13 d. Kaušėnų kalnelyje buvo nužudyta ir palaidota apie 1800 Plungės krašto žydų, prieš tai 2 savaites laikytų Plungės sinagogoje žiauriomis sąlygomis. Genocido dieną galintys eiti buvo varomi pėsti 5 km į egzekucijos vietą, kiti buvo sunkvežimiais vežami atskiromis grupėmis. Aukoms buvo liepta išsikasti sau duobes, po to jos buvo sušaudomos.

Memorialas yra įspūdingiausių Europos žydų tautos tragediją atspindinčių memorialų dešimtuks.

183

Kaušėnų Holokausto aukų memorialas ●

Birutės g., Kaušėnai,
Plungės r., Lietuva
GPS: 55.92030, 21.78268

T. +370 64053644
eugenijusbunka@gmail.com
visitplunge.lt/lankytinos-vietos/kausenu-holokausto-auku-memorialas/

328

LT

RU

EN

184

Tremties ir rezistencijos muziejus Palangoje ●●

J. Basanavičiaus g. 21,
Palanga, Lietuva
GPS: 55.91765, 21.06096

T. +370 69995563
visit-palanga.lt/lankytinos-vietos/tremties-ir-rezistencijos-muziejus/

330

LT

Karininkų vila Ramovė įsikūrusi Palangos miesto centre. Tai tipinis kurorto architektūros statinys, puikiai įsikomponuojantis į to laikotarpio Palangos architektūrą, nupirktas, remtuotas ir nuomotas Lietuvos karininkijos.

1934 m. Lietuvos kariuomenės karininkų ir karo valdininkų klubas už surinktas narių lėšas įsigijo dviejų aukštų vilą ir pavadino ją „Ramovė“. Sekančiais metais buvo pradėtas vilos remontas pagal Karo būty skyriaus sudarytus nurodymus, kurio metu buvo sutvarkytas vilos stogas, įrengti kambariai poilsiautojams ir atvežti nauji baldai. Viloje poilsiojo daugelis žymių tarpukario Lietuvos karininkų su šeimomis, jos paklausa vasaros metu buvo didelė. 1936 m. Lietuvos karininkų ir karo valdininkų klubo visuotiniame suvažiavime buvo nutarta parengti valgyklos ir naujos 100 vietų vilos projektus. 1939 m. buvo parengtas vilos kapitalinio remonto projektas, kuris numatė, kad viloje bus įrengti 9 įėjimai, pastato centre – įstiklintas priebutis, balkonas antrajame aukšte. Minėtiems planams nebuvo lemta išsipildyti, o remonto metu vila padidėjo vos keliais kambariais. 1940 m. gruodžio 31 d. vila ir jai priklausantis žemės sklypas buvo perduotas Tarybinei Armijai.

Šiandien viloje vyksta krašto apsaugos sistemos, Lietuvos kariuomenės renginiai, konferencijos, apsigyvena kariai, vykstantys į karines pratybas.

185

Lietuvos karininkų Ramovės vila ●

Birutės al. 46, Palanga, Lietuva
GPS: 55.91541, 21.05627

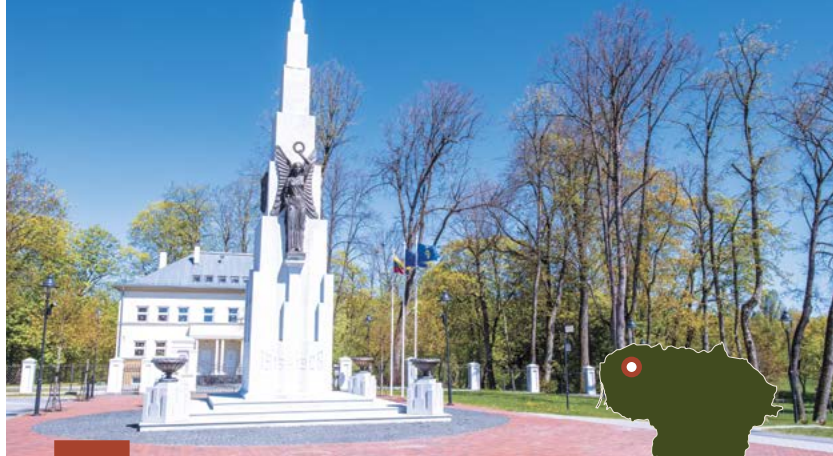
330

LT

Laisvės paminklas Plungės miesto Laisvės alėjoje pradėtas statyti apie 1928 m. dailininko Kleinausko švenčiant Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės paskelbimo dešimtąsias metines. Projektas buvo užbaigtas 1931 m. ir pripažintas aukščiausiu (18 m) Žemaitijoje Laisvės paminklu.

Paminklo idėja netenkino katalikiškos miesto bendruomenės, mat pagrindinė paminklo figūra – sparnuoto angelo su kardu ir vainiku rankose gipsinė skulptūra – atrodė pernelyg vulgari ir apnuoginta. Dėl šitos priežasties buvo pasipriešinta pirminei minčiai Laisvės paminklą statyti priešais bažnyčią, galiausiai pastarasis pastatytas Laisvės alėjoje. Pasakojama, kad skulptūrą miestiečiai apmėtydavo akmenimis. Paminklas neįtiko ir miesto valdžiai – Nepriklausomybės švenčių minėjimai vykdavo prie šv. Florijono skulptūros, ignoruojant Laisvės paminklą.

Galiausiai apgriauta skulptūra buvo demontuota apie 1936 m., o apie 1950–1953 m. Sovietų okupacinė valdžia, kovodama su laisvės idėjų apraiškomis, susprogdino paminklo liekanas. 1992 m. paminklas buvo atstatytas ir pašventintas, naująją skulptūrą ir herbą išliejus iš žalvario. Atstatyto paminklo autorius – skulptorius Vilimas Ketvirtis. Angelo skulptūra buvo nulieta Sankt Peterburge, o Plungės herbai nulieta Kaune.

186

Laisvės paminklas Plungėje ●

Laisvės al. 10,
Plungė, Lietuva
GPS: 55.91480, 21.84445

T. +370 64053644
turizmas@plunge.lt

288

187

Pažintinis takas Dievo krėslo miške su partizanų bunkeriu ir paminklais ●

Dievo krėslo miškas, Vilkos, Telšių
r., Lietuva
GPS: 55.90041, 22.17552

T. +370 61863448
turizmocentras@telsiai.lt
visit.telsiai.lt/lankytinos-vietos/dievo-krėslo-miskas/

278

1947 m. Dievo krėslo miško (Telšių r.) glūdumoje įsikūrė Šatrijos rinktinės Žarėnų kuopos partizanai, vadovaujami Edmundo Rekašiaus-Lakūno. 1949 m. gegužės 21 d. MGB vykdytos operacijos metu partizanų stovykla, kurioje tuo metu buvo 11 partizanų, buvo surasta.

Prasidėjus kautynėms, per susišaudymą žuvo 7 partizanai, tarp kurių ir Šatrijos rinktinės vadas – Aloyzas Mažutis-Šarūnas. Operacijos metu 4 partizanai buvo suimti, 3 iš jų sunkiai sužeisti. Kuopos vadui Edmundui Rekašiui-Lakūnui ir Steponui Rekašiui-Dariui pavyko iš apsupties pabėgti. Mūšio metu žuvusių partizanų užkasimo vietas nustatė broliai Alfredas ir Romualdas Jonušai, remdamiesi liudininkų pasakojimais ir KGB dokumentais.

Šiandien Dievo krėslo miške yra pažintinė trasa, kur galima pamatyti kautynių ir partizanų žūties vietą žymintį kryžių, atstatytą bunkerį, kuriame 1947–1948 m. gyveno ir dirbo Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinės operatyvinio skyriaus viršininkas Zigmas Tomkus, o 1949 m. gegužę bunkeryje buvo apsisostę ir Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinės partizanai. Taip pat take yra atstatyta Žarėnų kuopos partizanų žeminė, partizanės Irenos Belazaraitės-Žibuoklės žūties vietą žyminti koplytėlė, kryžius su žuvusių partizanų pavardėmis, paminklas Žemaitijos partizanams bei kiti atminimo ženklai.

Paminklas žuvusiems 1919–1920 m. kovose dėl Lietuvos laisvės Kupiškėje įrengtas miesto kapinėse ir yra Lietuvos savanorių memorialo dalis. Paminklas pastatytas pagal Antano Aleksandravičiaus projektą, lėšas paaukojo Kupiškio ir aplinkinių miestelių bei kaimų gyventojai, Lietuvos šaulių ir pavasario sąjungų nariai. Paminklas betoninis, ant laiptuotos pakylės ir kubo pavidalo pilko postamento stovi kvadrato plano baltas obeliskas su baltais Gedimino stulpais ir kryžiumi viršuje. Tai buvo centrinis karių savanorių palaidojimo simbolis, kuris nebuvo nugriautas sovietinės okupacijos metais, tačiau jo simbolika tuo metu buvo užtinkuota.

1989 m. Kupiškio Sąjūdžio iniciatyva paminklas buvo rekonstruotas ir pašventintas.

188

Paminklas žuvusiems 1919–1920 m. kovose dėl Lietuvos laisvės ●

Senosios Kupiškio kapinės, Kupiškis, Lietuva
GPS: 55.84108, 24.99524

157

1936 m. Kupiškėje buvo baigtas statyti didžiausias tarpukario Lietuvoje kareivinių kompleksas. Tarpukario modernizmo architektūros stiliaus kareivinių miestelių sudarė 12 pastatų. Pastatius kareivinių miestelių į Kupiškio kareivines buvo perkeltas 4 pėstininkų pulko batalionas bei 1 artilerijos pulko II baterija.

Šiandien Kupiškėje yra išlikę ne tik tarpukario kareivinių pastatai, kurie šiandien pritaikyti civilinėms funkcijoms vykdyti, tačiau išlikęs ir pulko šaudyklos fragmentas – masyvi betoninė siena. Spėjama, kad tai šaudyklos šaudymo stendas, skirtas kulkų gaudymui. Šalia stendo pulko kariai suformavo du apsauginius šaudyklos pylimus. Ant betoninės sienos viršutinės briaunos pastatyta tarpukario Lietuvos kario pėstininko skulptūra.

189

4 pėstininkų pulko Kupiškio šaudyklos fragmentas ●

P. Mažylio g. 24, Kupiškis, Lietuva
GPS: 55.83535, 24.99090

156

190

4 pėstininkų pulko kareivinių kompleksas Kupiškėje ●

Gedimino g. 53 A – F, Kupiškis, Lietuva
GPS: 55.83386, 24.98132

156

Kupiškio mieste 1936 m. buvo pastatytas didžiausias kareivinių kompleksas tarpukario Lietuvoje. Kartu tai buvo didžiausias Kupiškėje išlikęs objektas tarpukaryje, kurio statybose dalyvavo ir miesto gyventojai. Tai liudija miesto strateginę reikšmę Lietuvos gynybos planuose, stabdant Lenkijos kariuomenės puolimą ir pridengiant mobilizaciją šalies viduje karo metu. Kupiškio kareivinėse įsikūrė 4 pėstininkų pulko batalionas bei 1 artilerijos pulko II baterija, kuriuos sudarė apie 700 karių.

Kupiškio kareivinių miestelių sudarė apie 12 pastatų, kareivinės, arklidės, karininkų klubas, šaudykla ir t.t. Negana to, tai buvo modernizmo architektūros stiliaus kareivinės, kuriose buvo įvesta elektra, oro ventiliacija, vandentiekis ir nuotekų sistema, kuri iš esmės pakeitė karininkų ir kareivių gyvenimo sąlygas bei pakėlė higienos standartą.

Šiuo metu pastatas Gedimino g. 53B, priklausantis Kupiškio rajono savivaldybei, yra įveiklintas. Pirmame aukšte nuomos pagrindu įsikūrusi siuvykla AB „Lelija“, pusę antro aukšto patalpų panaudos pagrindu naudoja asociacija „Sveikatos taku“, o visas trečias pastato aukštas patikėjimo teise perduotas Kupiškio viešajai bibliotekai.

Muziejus yra 10 km nuo Panevėžio, kelio Panevėžys–Pasvalys (A10; kelio „Via Baltica“ E67 dalis) kairėje pusėje (yra informacinis kelio ženklas).

Aviatoriaus ir aviacijos entuziasto Virmanto Puidoko iniciatyva 2016 m. įkurtas muziejus veikia įstros aerodromo teritorijoje. Aerodromo ištakos siekia 1984 m. Tuo metu iš jo kildavo laukus trąšomis ar kitokiais chemikalais barstantis lėktuvas. Muziejuje veikia lauko ir vidaus ekspozicijos. Lauko ekspozicijoje demonstruojami Sovietų Sąjungoje gaminti naikintuvai Su-15, MiG-21, MiG-23, sraigtasparniai Mi-2, Mi-8, Čekoslovakijoje gamintas karinis mokamasis lėktuvas L-29 (visi pradėti gaminti 6 ir 7 deš.). Vidaus ekspozicijose supažindinama su pasaulio ir Lietuvos aviacijos istorija, o taip pat Pirmojo, Antrojo pasaulinio karo ir Šaltojo karo laikų karinės aviacijos įranga, priemonėmis bei atributika. Eksponuojama įvairių šalių karo lakūnų ekipuotė, gelbėjimosi, ryšių, garso įrašymo ir kitokia įranga, karinių oro pajėgų karininkų paradinių uniformų durklų kolekcija.

191

Aviacijos muziejus „Jistra“ ●●●

Jstro g. 4, Stanionių k., Pajstrio sen.,
Panevėžio r., Lietuva
GPS: 55.82853, 24.36041

T. +370 61839936
info@aviapark.lt
aviapark.lt

153

Ši vieta pasiekama nuo Antazavės miestelio miško keliais. 1944 m. pabaigoje Šiaurės rytų Lietuvoje, Antazavės apylinkėse buvo suformuota Lietuvos partizanų Lokio rinktinė, kuriai vadovavo buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas kapitonas Mykolas Kazanas. Besiformuojanti rinktinė įsirengė penkias žemines eglaitėmis ir pušelėmis tankiai apaugusioje aukštumoje prie Vinčežerio ežero Antazavės šile. 1944 m. gruodžio 26 d. (kai kuriais duomenimis gruodžio 27 d.) šioje vietoje įvyko Antazavės šilo kautynės, kurios buvo vienas didžiausių partizanų mūšių Rytų Lietuvoje. Apkasais įtvirtintą partizanų stovyklą apsupo sovietinės kariuomenės Utenos ir Zarasų įgulos bei Antazavės valsčiuje dislokuoti kariniai daliniai. Po visą dieną trukusio mūšio 85 partizanams pavyko prasiveržti per apsupimo žiedą ir sėkmingai pasitraukti. Pasitraukimo metu žuvo vienas partizanas. Šiuo metu partizanų stovyklos ir mūšio vietoje įrengtos dvi partizanų žeminės, pastatytas kryžius ir atminimo lenta, įrengti suoliukai stovyklautojams. Partizanų žeminės išsiskiria dydžiu, tai yra palyginti dideli ir masyvūs požeminiai statiniai, skirtingi nuo vėliau Lietuvos miškuose statytų partizanų bunkerių.

192

Antazavės mūšio vieta ir partizanų žeminės prie Vinčežerio ●

Antazavės sen., Zarasų r., Lietuva
GPS: 55.81584, 25.89458

148

193

Sovietinė karinė bazė Žaliojoje girioje / Idėjų parkas Bunkeris ●

Vabalninko g. 73, Likpetrių k., Karsakiškio sen., Panevėžio r., Lietuva
GPS: 55.80846, 24.43068

T. +370 61690666
info@idejuparkasbunkeris.lt
idejuparkasbunkeris.lt

147

Netoli Radviliškio traukinių stoties yra pastatytas atkurtas trėmimų traukinio vagonas, primenantis tragišką istorijos puslapį, kai 1941–1952 m. okupacinė Sovietų valdžia masiškai deportavo Lietuvos Respublikos gyventojus į tokias Sovietų Sąjungos vietas. Vien iš Radviliškio miesto buvo ištremta daugiau nei 3000 gyventojų. Iš viso 1941–1952 m. iš Lietuvos buvo ištremta apie 135 500 žmonių. 1941 m. birželio 14-ąją – pirmąją masinių trėmimų Lietuvoje – dieną į trėmimo traukinių vagonus pradėti „talpinti“ Radviliškio miesto ir apylinkių gyventojai. 2012 m. vagoną, tarpininkaujant Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui, Radviliškio rajono savivaldybei neatlygintinai perdavė Lietuvos kariuomenės Specialiųjų operacijų pajėgų Vytauto Didžiojo jėgų batalionas. Autentiškas trėmimų vagonas buvo parvežtas iš Kauno, kruopščiai atkurtas geležinkelininkų, dabar jame veikia nedidelė ekspozicija.

194

Trėmimų traukinio vagonas ●●

Laisvės al. 13, Radviliškis, Lietuva
GPS: 55.80499, 23.53783

T. +370 64039298
tic@inforadviliskis.lt
visitsiauliai.lt/lankytoinos-vietos/
treimu-traukinio-vagonas/

221

Šalia žvyrkelio Pikteikiai–Žalsėnai, puikiai automobiliu pasiekiamoje vietoje yra išlikęs Molotovo gynybinės linijos bunkeris.

Molotovo linija yra 1940–1941 m. SSRS paskubomis pradėta statyti fortifikacinė gynybinė linija, kuri ėjo per 1939–1940 m. SSRS okupuotas ir aneksuotas Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos ir Ukrainos teritorijas. Molotovo linija Lietuvos teritorijoje buvo suskirstyta į Telšių, Šiaulių, Kauno ir Alytaus įtvirtinimų rajonus, o visos linijos ilgis Lietuvos teritorijoje – 328 km (nuo Palangos iki Kalvarijos). Lietuvoje esančioje linijos atkarpoje buvo pradėti statyti 101 betoniniai bunkeriai, tačiau nei vienas iš jų nebuvo baigtas ir pilnai įrengtas iki Vokietijos–Rusijos karo pradžios 1941 m. birželio mėnesį. Nors Molotovo linija buvo skirta gynybai nuo Vokietijos kariuomenės puolimo, tačiau Vokietijos ir Rusijos karo metu ji planuotos funkcijos neatliko.

195

Molotovo gynybinės linijos bunkeris ●

Pikteikiai, Vėžaičių sen., Klaipėdos r., Lietuva
GPS: 55.79794, 21.43744

296

196

Pakrantės artilerijos baterija „Memel-Nord“ ●

Pasakos g. 2, Kukuliškių k.,
Kretingalės sen., Klaipėdos r., Lietuva
GPS: 55.77822, 21.07403

T. +370 63020263
memelnord@gmail.com

318

Pakrantės artilerijos baterija „Memel-Nord“ yra įsikūrusi Giruliuose, šalia Olando kepurės ant Baltijos jūros kranto. Pakrantės artilerijos baterija „Memel-Nord“ yra sudėtinė Vokietijos karinio jūrų laivyno pakrantės gynybos sistemos dalis, kuri buvo pastatyta 1939 m. Klaipėdos kraštą prijungus prie Vokietijos ir mieste pradėjus fortifikacijos darbus. „Memel-Nord“ yra sudėtinė Klaipėdos miesto įtvirtinimų dalis, kurią sudaro dvi pakrantės artilerijos ir šešios priešlėktuvinės gynybos baterijos.

Pakrantės artilerijos baterija buvo statoma dviem etapais, 1939 m. balandžio ir gegužės mėnesiais buvo pastatyta laikina pakrantės artilerijos baterija, o 1939 m. pabaigoje buvo priimtas sprendimas ją išplėsti ir paversti ilgalaikę poziciją. Tuo tikslu pakrantės artilerijos baterijoje pastatytos keturios artilerijos pabūklų pozicijos, kuriose sumontuoti 150 mm artilerijos pabūklai SKL-45, ugnies kontrolės postai ir amunicijos sandėlis skirtas laikyti 150 vnt. artilerijos sviedinių. Po šių statybų baterijai buvo suteiktas Brommy vardas. Bateriją sudaro trys pastatai, centre yra betoninės konstrukcijos ugnies valdymo postas, greta – du artilerijos blokai su šaudmenų saugyklomis. Nuo 2002 m. viename iš artilerijos blokų veikia Klaipėdos krašto istoriją pasakojanti ekspozicija.

Priešlėktuvinės gynybos baterija „Nordmole“ (liet. „Šiaurės molas“) pastatyta šiaurinėje Klaipėdos miesto dalyje – Melnragėje ant Baltijos jūros kranto.

Priešlėktuvinės gynybos baterija yra sudėtinė Vokietijos karinio jūrų laivyno pakrantės ir priešlėktuvinės gynybos sistemos dalis, kuri buvo pradėta statyti 1939 m. Klaipėdos kraštą prijungus prie Vokietijos ir mieste pradėjus karinės fortifikacijos darbus. Pagrindinė baterijos funkcija buvo Klaipėdos miesto priešlėktuvinė gynyba. 1939–1944 m. priešlėktuvinės gynybos baterija buvo ginkluota keturiais 88 mm priešlėktuviniais SKC-30 pabūklais, o baterijos statinius sudarė pabūklų pozicijos, požeminiai koridoriai jungę pabūklų pozicijas ir atlikę šaudmenų sandėlio funkcijas. Objektas buvo paliktas 1945 m. sausio mėnesio pabaigoje.

197

Priešlėktuvinės gynybos baterija „Nordmole“ ●

Melnragė, Klaipėda, Lietuva
GPS: 55.73461, 21.08647

315

Ekspozicijos yra Panevėžio miesto centrinėje dalyje. XIX a. pabaigoje žymių Panevėžio miestiečių Moigijų pastatyti namai sovietų buvo nusavinti. 1940–1941 m. juose veikė Sovietinės armijos dalinio štabas, NKGB Panevėžio apskrities tardymo skyrius ir milicija. 1944–1953 m. čia buvo įsikūręs NKVD–MVD–MGB Panevėžio apskrities (nuo 1950 m. rajono) skyrius. Dabar – tai Panevėžio kraštotyros muziejaus erdvės. Ekspozicijoje „Okupacijų gnaužuose“ apžvelgiamos nacių ir sovietinė okupacijos. Supažindinama su žydų ir romų genocidu, tremčių, partizaninio karo temomis. 1953–1990 m. skirtoje ekspozicijos dalyje pristatoma gyvenimo „chruščiovkėje“ kasdienybė, sovietų pastangos sukurti sovietinę visuomenę ir žmonių priešinimasis šiai prievartai, pagrindinė veikla. Galima išgirsti slapta klausytos iš užsienio transliuotos radijo laidos su sovietų skleidžiamais trikdžiais įrašą. Ekspozicija „Raudonasis teroras“ skirta šio namo rūsyje nužudytų bei prie Panevėžio cukraus fabriko sušaudytų aukų atminimui ir sovietinių okupantų nusikaltimų istorijai. Laisvų žmonių viltys ir jų sutraiškymas užėjus sovietams alegoriškai išreiškiami per erdves – nukankintos gailestingosios sesers Zinaidos Kanis-Kanevičienės Nepriklausomos Lietuvos laikų buto interjerą ir NKVD tardytojo kabineto repliką.

198

Ekspozicijos „Okupacijų gnaužuose“ ir „Raudonasis teroras“ Panevėžio kraštotyros muziejuje

Vasario 16-osios g. 23, Panevėžys, Lietuva
GPS: 55.73008, 24.35836

T. +370 45596181
informacija@paneveziomuziejus.lt
paneveziomuziejus.lt/lt/ekspozicijos

136

199 Pasipriešinimo sovietinei okupacijai ir Sąjūdžio ekspozicija Panevėžio kraštotyros muziejuje

Respublikos g. 17,
Panevėžys, Lietuva
GPS: 55.72951, 24.35955

T. +370 45596181
informacija@paneveziomuziejus.lt
paneveziomuziejus.lt/lt/ekspozicijos

136

Ekspozicija įrengta autentiškoje vietoje - Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Panevėžio grupės patalpose. Panevėžio Sąjūdis čia veikia nuo 1988 m. spalio mėn. Panevėžio miesto centrinėje dalyje.

2004 m. pastate atidaryta pasipriešinimo sovietinei okupacijai ir Sąjūdžiui skirta ekspozicija. Ekspozicijoje atskleidžiamas tautos pasipriešinimo mastas ir formos nuo 1940 m. birželio 15 d. iki 1990 m. kovo 11 d., supažindinama su svarbiausiais antisovietinio judėjimo etapais ir įvykiais, sovietų vykdytomis represijomis.

Nors Klaipėdoje esantis kareivinių kompleksas buvo karinis objektas, šiandien savo reikmėms kareivines pertvarkė Klaipėdos universitetas. Buvusiame kareivinių miestelyje gausu ženklių, liudijančių jų praeitį.

Kareivinės statytos 1904–1907 m. Klaipėdos magistratui sudarius sutartį su Prūsijos karo valdyba. Pastatytą kareivinių kompleksą (architektas nežinomas) sudarė aštuoni pagrindiniai (mūriniai) pastatai, iš kurių iki šių dienų išlikę šeši, ir pagalbiniai mediniai pastatai. Du pagrindiniai pastatai buvo skirti kareiviams gyventi. Palei dabartinę Herkaus Manto gatvę išsidėsčiusiuose pastatuose gyveno puskarininkiai ir leitenantai.

1907–1914 m. kareivinėse buvo dislokuotas 41-ojo von Boyeno pulko III batalionas, kuris Pirmojo pasaulinio karo metais kovėsi Rytų fronte, o 1916 m. garsiajame Verderno mūšyje. 1919–1920 m. kareivinėse buvo dislokuotas formuojamas Prūsijos savanorių korpuso 41-ojo pėstininkų pulko savanorių batalionas bei į Klaipėdą perkelti po vieną 223-ojo pulko ir 103-ojo pulko batalionai. 1920–1923 m. kareivinės atiteko Prancūzijos kariuomenės XXI pėsčiųjų šaulių batalionui, 1923–1934 m. Lietuvos kariuomenės 7-ajam pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pulkui ir 1934–1939 m. 6-ajam Pilėnų kunigaikščio Margirio pulkui. Buvusį karinį miestelį galima apžiūrėti tik iš išorės.

200

Kareivinių kompleksas Klaipėdoje (dabar Klaipėdos universiteto pastatai)

Herkaus Manto g. 84, Klaipėda, Lietuva
GPS: 55.72382, 21.12405

310

Escape bunker 1944 yra įsikūręs Klaipėdos miesto centre. 1944 metų statybos vokiečių kariuomenės tunelinės konstrukcijos slėptuvė, kurios paskirtis buvo padėti išgyventi civiliams Klaipėdos miesto gyventojams per Antrojo pasaulinio karo bombardavimus ir artilerijos apšaudymus. Manoma, kad šią slėptuvę pastatė Reicho geležinkelių žinyba. Bunkeris pastatytas iš metro storio gelžbetonio sienų, virš kurių supiltas žemių pylimas.

Nuo 2009 metų slėptuvė yra įtraukta į Lietuvos Respublikos Nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą ir objektas pažymėtas karinio paveldo ženklu. Ilgai buvusi apleista nuo 2016 metų buvo sutvarkyta privačia iniciatyva. Šiuo metu joje įrengtas galvosūkių kambarys, taip apsaugojant nuo tolimesnio nykimo ir suteikiant pramogą žmonėms.

201

Escape bunker 1944 ●●●

Priestočio g. 1 B,
Klaipėda, Lietuva
GPS: 55.72079, 21.13371

T. +370 62261289
escapebunker1944@gmail.com
escapebunker.lt

202

Tremties ir rezistencijos ekspozicija Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje ●●●

S. Nėries g. 4, Klaipėda, Lietuva
GPS: 55.71784, 21.13470

T. +370 46410527
info@mlimuziejus.lt
mlimuziejus.lt/lt/muziejus/tremties-ir-
rezistencijos-ekspozicija/

Ekspozicija randasi Klaipėdos miesto centrinėje dalyje. Klaipėdą užėmus sovietams miesto pastatuose S. Nėries g. 2 ir 4 įsikūrė represinės struktūros (NKVD, MGB, KGB). Čia kalinti, tardyti ir kankinti žmonės. 1945–1953 m. namo S. Nėries g. 4 rūsiuose buvusiose kamerose (vadinamajame vidaus kalėjime) kalėjo 8 268 žmonės. KGB šiais pastatais naudojo iki 9 deš. vidurio, kol išsikėlė į kitas patalpas. 1992 m. pastate S. Nėries g. 4 įsikūrė Klaipėdos teritorinė muitinė, o 2014 m. jos rūsyje atidaryta rezistencijos ir tremties ekspozicija. Muziejuje lankytojai gali išvysti dvi išlikusias autentiškas kameras ir atkurtą tardytojo kabinetą. Ekspozicijoje supažindinama su sovietinėmis represinėmis struktūromis, partizaninio karo Vakarų Lietuvoje, Klaipėdos krašto gyventojų tremties ir politinių kalinių istorijomis. Savita (lyginant su kitais Lietuvos regionais) Klaipėdos krašto istorija lėmė, kad ir pasipriešinimo sovietams istorija čia turėjo savų niuansų. Improvizuotame tardytojo kabinete lankytojams siekiama perteikti slegiančios ir bauginančios aplinkos pojūtį, kurį patirdavo į represinių struktūrų rankas pakliuvęs žmogus.

Parkas yra Klaipėdos mieste tarp K. Donelaičio, Liepų, Trilapio ir S. Daukanto gatvių.

Skulptūrų parkas Klaipėdoje – daugiasluoksnis miesto ir pasaulio istorijos liudininkas. Kapinės, parkas, memorialas, meno erdvė – tiek ir dar daugiau telpa šioje vienoje erdvėje.

1944–1945 m. Lietuvoje vėl įsitvirtino sovietiniai okupantai, o Klaipėdos miestas liko be savo senųjų gyventojų. Kadais naujosios, o dabar jau senosios miesto kapinės buvo apleistos. Galiausiai panaikintos, o 1977 m. jų vietoje įkurtas Skulptūrų parkas. Pradėti statyti meno kūriniai.

Šiandien šis parkas tituluojamas Lietuvos brandžiojo modernizmo skulptūros galerija po atviru dangumi. Eksponuojama 116 sovietmečiu (1977–1989) sukurtų darbų. Kartu su meno kūrinių ir senųjų kapinių reliktais, čia yra monumentai:

- memorialas 1923 m. Klaipėdos sukilimui (1925);
- memorialas Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos kariams (1949–1980), kurio prasidėjus Rusijos karui prieš Ukrainą 2022 m. dalis demontuota;
- atminimo akmuo seniesiems Klaipėdos krašto gyventojams – memelenderiams (1992).

Atminimo ženklais taip pat pagerbti žuvę Prancūzijos–Prūsijos karo belaisviai prancūzai, Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos Imperijos kariai, Nepriklausomos Lietuvos kariai, Antrojo pasaulinio karo belaisviai belgai, lenkai ir prancūzai.

203

Skulptūrų parkas Klaipėdoje ●●●

Tarp K. Donelaičio, Liepų, Trilapio ir
S. Daukanto gatvių, Klaipėda, Lietuva
GPS: 55.71718, 21.14160

T. +370 46410528
skulpturu.parkas@mlimuziejus.lt
mlimuziejus.lt/park/

Pakrantės artilerijos baterija „Memel-Sud“ (liet. „Klaipėda – pietūs“) yra Smiltynėje, Kuršių Nerijoje esančioje Klaipėdos miesto dalyje.

Pakrantės artilerijos baterija „Memel-Sud“ yra sudėtinė Vokietijos karinio jūrų laivyno pakrantės ir priešlėktuvinės gynybos sistemos dalis, kuri buvo pradėta statyti 1939 m. Klaipėdos kraštą prijungus prie Vokietijos ir mieste pradėjus fortifikacijos darbus.

Pakrantės artilerijos baterija buvo statoma dviem etapais: 1939 m. balandžio ir gegužės mėnesiais buvo pastatyta laikina pakrantės artilerijos baterija, o 1939 m. pabaigoje buvo priimtas sprendimas ją išplėsti ir paversti ilgalaikę poziciją, tačiau minėtieji darbai nebuvo vykdomi. Pakrantės artilerijos baterijoje buvo pastatytos keturios artilerijos pabūklų pozicijos, kuriose sumontuoti 150 mm artilerijos pabūklai SKL-45, baterijai suteiktas „Jachmann“ vardas.

Šiai dienai šalia įtvirtinimų baterijos eina takas, vedantis link jūros, pastatytas informacinis stendas.

204

Pakrantės artilerijos baterija „Memel Sud“ ●

Smiltynė, Klaipėda, Lietuva
GPS: 55.71140, 21.09905

205

Priešmininis laivas-muziejus M52 „Sūduvis“ ●

Danės g. 5, Klaipėda, Lietuva
GPS: 55.70899, 21.12945

T. +370 65961497
info@muziejus.lt
muziejus.lt/lt/laivas-muziejus-m52-suduv

Priešmininis laivas-muziejus M52 „Sūduvis“ įsikūręs Klaipėdos miesto Karališkosios Danės krantinėje, šalia Pilies tilto. „Lindau“ minų tralerių klasei priklausantis laivas pastatytas 1956–1958 m. Vakarų Vokietijoje. Šių laivų paskirtis – jūrų minų aptikimas ir naikinimas. Atitinkamai laivo korpusas buvo padarytas iš braziliško ažuolo, deniai – tikmedžio, o įrenginiai pagaminti iš nemagnetinio metalo.

1958–1999 m. laivas priklausė Vokietijos kariniam laivynui ir buvo pakrikštytas M1071 „Koblenz“. 1978–1979 m. iš minų tralerio jis perdarytas į minų paieškos laivą (minų medžiotoją).

1999 m. laivas perduotas Lietuvos kariuomenės Karinėms jūrų pajėgoms. Šių pajėgų laivai tradiciškai vadinami istorinių Lietuvos kraštų vardais, tad ir naujas laivas pakrikštytas tokiu vardu – M52 „Sūduvis“. Laivas Lietuvai tarnavo 22 metus, dalyvavo tarptautinėse ir nacionalinėse pratybose bei operacijose.

2021 m. laivas baigė tarnybą Lietuvos Karinėse jūrų pajėgose ir perduotas Lietuvos jūrų muziejui. Tada M52 „Sūduvis“, jį atveriant visuomenei, buvo pritaikytas muziejinei ir edukacinėms veikloms. Eksponuojamas laivas su autentiška veikiančia įranga.

Prancūzų komisariato pastatas yra Klaipėdos senamiestyje. Po Pirmojo pasaulinio karo Klaipėdos kraštas (Memel Gebiet arba Territoire de Memel), remiantis Versalio Taikos sutartimi buvo atskirtas nuo Vokietijos. 1920 m. sausį iš Vokietijos atstovo valdžią krašte perėmė Prancūzijos paskirtas administratorius brg. gen. Dominique'as Odry, kuris įsikūrė Perkasių g. (dabartinė Sukilėlių g.) pastate Nr. 3. Tokiu būdu 1920–1923 m. prefektūra tapo Prancūzijos vyriausiojo komisariato būstine ir svarbiausia valdžios įstaiga Klaipėdos krašte.

1923 m. sausio 10–15 d. įvyko gerai organizuota ir sėkmingai įgyvendinta Lietuvos vyriausybės, kariuomenės ir šaulių sąjungos surengta karinė operacija, ilgą laiką vadinta „Klaipėdos krašto sukilimu“. Po jos Klaipėdos kraštas buvo prijungtas prie Lietuvos. Karinės operacijos metu Ypatingosios paskirties rinktinės 2-oji (Pagėgių) kovinė grupė, vadovaujama Mykolo Kalmanto-Bajoro, prasiveržė iki prefektūros pastato ir jį užėmė. Vyr. komisaras Gabrielis Petišne buvo priverstas iškelti baltą vėliavą ir pasiduoti. Kultūrinėje atmintyje prefektūra siejama su „sukilėlių“ pergale, baigiamuoju Klaipėdos prijungimo akcentu. Todėl minint Klaipėdos prijungimą prie Lietuvos rengiamos teatralizuotos prefektūros šturmo inscenizacijos, kurias atlieka karo rekonstruktoriai.

206

Prancūzijos vyr. komisariatas Klaipėdoje ●

Sukilėlių g. 8, Klaipėda, Lietuva
GPS: 55.70733, 21.13205

Ekspozicija įrengta Klaipėdos miesto centrinėje dalyje. Klaipėda – savito likimo kraštas. Kai 1940 m. sovietai okupavo Lietuvą, Klaipėdos miestas ir kraštas jau priklausė Vokietijos Reichui. 1945 m. sausį Raudonoji armija užėmė Klaipėdą. Karinės komendantūros registracijos duomenimis, tuo metu mieste buvo likę 28 civiliai gyventojai. Taip prasidėjo naujas sovietinis Klaipėdos etapas. Vieną represinį režimą pakeitė kitas.

Ekspozicijos „Sovietmečio pėdsakai“ sumanytojų tikslas – paskatinti sovietmečio ir 9 deš. pabaigoje prasidėjusių permainų refleksiją, prakalbinti sudėtingą sovietmečio erdvę. Pasakojama apie naujuosius gyventojus, „socialistinės“ Klaipėdos statybą, sovietinės ideologijos ir propagandos siekius, pasipriešinimą tautinės, pilietinės ir religinės sąmonės slopinimui. Plėtojamos atskiros istorijos ir temos: sovietmečio inteligento gyvenamojo kambario interjero ekspozicija iliustruojama to meto žmonių kasdienybę; improvizuotu „raudonuoju kampeliu“ ir sovietmečio šūkiu bylojama apie sovietinės propagandos metodus ir banalumą; kompiuteriniame terminale pristatoma Klaipėdos Marijos Taikos Karalienės bažnyčios statyba ir jos likimas 1957–1963 m. ir t. t.

207

Ekspozicija „Sovietmečio pėdsakai“ Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje

Didžioji Vandens g. 2,
Klaipėda, Lietuva
GPS: 55.70716, 21.13443

T. +370 60101082
info@mlmuziejus.lt
mlmuziejus.lt/lt/muziejus/mazosios-lietuvos-istorijos-muziejus/

310

208

Antrojo pasaulinio karo ekspozicija „Muziejus 39/45“

Priešpilio g. 2, Klaipėda, Lietuva
GPS: 55.70578, 21.12945

T. +370 60101082
info@mlmuziejus.lt
mlmuziejus.lt/lt/pilies-muziejus-muziejus-39-45/

310

Mažosios Lietuvos istorijos muziejui priklausančias muziejus „39/45“ kalba apie Antrojo pasaulinio karo istoriją Klaipėdos mieste ir regione. Muziejus įkurtas po pylimu, buvusios Klaipėdos pilies rytinės kurtinos vietoje, kur karo metais Vokietijos kariuomenės daliniai buvo įsirengę sprogmenų sandėlį.

Muziejaus ekspozicija yra moderni ir patraukti lankytojų – ekspoziciją sudaro 4 salės, pristatančios skirtingus karo laikmečio etapus, o ekspozicijos salėse įrengta 13 interaktyvių taškų. Salėje „Klaipėda karo išvakarėse“ galima susipažinti su istoriniais dokumentais bei nuotraukomis, o kardinalūs anuometiniai pasikeitimai Europoje vaizduojami originaliame animuotame žemėlapyje. Salėje „Klaipėdos šturmas“ pristatoma itin tragiška Klaipėdos miesto ir jos gyventojų istorija, kitoje „Klaipėda po karo“ eksponuojama instaliacija, dedikuota sugriautoms miesto bažnyčioms atminti. Paskutinėje „Atminties“ salėje pastatytas simbolinis 6 metrų ilgio vežimas su stiklo dangčiu, po kuriuo daugybė paprastų buitinių daiktų, kadaise priklausiusių tiek vokiečių kariams, tiek klaipėdiečiams civiliams. Stiklas užpildtas smėlio sluoksniu, todėl norint išvysti eksponatus reikia pirštais pravalyti smiltis.

Ši vieta yra Šimonių girioje važiuojant 1216 keliu (yra nukreipiamas ženklas, stendas).

Šimonių giria pokario Lietuvos partizanų kovų laikotarpiu buvo stambiausio Aukštaitijos partizanų dalinio Algimanto apygardos veikimo centras. Šioje apygardoje 1945 m. veikė apie 200, o 1952 m. jau tik 20–30 partizanų. Nuo 1947–1949 m. Šimonių girioje buvo įkurtos Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo) partizanų srities vadų kpt. Jono Kimšto-Žalgirio ir 1949 m. pastarojo pareigas perėmusio Antano Starkaus-Montės slėptuvės – vadavietės, iš kurių buvo vadovaujama partizaniniam judėjimui Aukštaitijoje. Algimanto apygardos partizanų kovų maršrutas kviečia susipažinti su 6 Algimanto apygardos partizanų slėptuvėmis, kurias įrengė ir kuriose slapstėsi bei kovojo Žaliosios, Šarūno ir Kunigaikščio Margirio rinktinių partizanai. Šimonių girioje įrengti du skirtingo ilgio (5 km ir 10 km) maršrutai pėsčiomis, kviečiantys keliauti partizanų keliais.

209

Algimanto apygardos partizanų kovų takais

Šimonių giria, Anykščių r., Lietuva
GPS: 55.69902, 25.30313

140

Pakutenių miške (Radviliškio r.), apie 8 km į pietryčius nuo Šeduvos šalia žvyrkelio yra viena iš 3 Šeduvos žydų holokausto vietų.

Šioje vietoje 1941 m. rugpjūtį buvo nužudyti 27 žydai, įskaitant paskutinį Šeduvos rabiną Mordechajų Dovydą Henkiną. Tuo tarpu kitose dviejose vietose Liaudiškių miške nužudyta dar apie 700 žmonių.

Naciams užėmus Šeduvą 1941 metų birželio 25 dieną, jau liepos pradžioje, miestelio žydai prievartos būdu iškeldinti iš savo namų ir išvaryti į gretimą Pavartyčių kaimą, kur buvo įrengtas getas. Rugpjūčio 25–26 dienomis nedidelė dalis jų sušaudyta Pakutenių, likusieji – Liaudiškių miške.

2014–2015 m. Šeduvos žydų memorialinio fondo iniciatyva žudynių vietas buvo sutvarkytos ir pritaikytos lankymui. Pakutenių žydų žudynių vietoje įrengtas skulptoriaus Romo Kvinto paminklas „Šviesos žvaigždės buveinė“.

210

Šeduvos žydų holokausto vieta Pakutenių kaime

Pakutenių m., Baisogalos sen.,
Radviliškio r., Lietuva
GPS: 55.69332, 23.77911

T. +370 69844091
tic@inforadviliskis.lt
loststetl.lt/en/jewish-cemetery-and-holocaust-sites/

198

211

Šeduvos žydų I ir II holokausto vietos

Liaudiškių k., Baisogalos sen.,
Radviliškio r., Lietuva
GPS: 55.69222, 23.66069

T. +370 69844091
tic@inforadviliskis.lt
loststetl.lt/en/jewish-cemetery-and-holocaust-sites/

201

Šeduvos I ir II holokausto vietos yra Liaudiškių miške (Radviliškio r.), apie 10 km į pietvakarius nuo Šeduvos. Žvyrkelyje pastatyta lankytino objekto nuoroda.

Pirmoji žydų tautybės žmonių palaikų kapavietė užima mišku apsuptą 375 m² dydžio teritoriją, kurios didesnė dalis išgrįsta akmenimis. Šioje vietoje nužudyta ir užkasta apie 400 žmonių. Už maždaug 500 m yra antroji kapavietė. Žydų tautybės žmonių palaikai palaidoti 144 m² dydžio teritorijoje. Aikštelės reljefas lygus, didesnė dalis teritorijos taip pat išgrįsta akmenimis. Šioje vietoje nužudyta ir užkasta apie 300 žmonių.

1941 m. šiose vietose buvo nužudyta visa Šeduvos miestelio žydų bendruomenė – beveik 700 žmonių. Prieš tai jie dar mėnesį praleido Pavartyčių kaime įkurtame gete. Rugpjūčio 25–26 d. geto gyventojai buvo išvežti į Liaudiškių mišką. Prie iškastos duobės buvo atvaromi pasmerktieji, kuriuos vokiečių įsakymu nužudė vietiniai policininkai ir baltarusiai. Tarp nužudytųjų buvo 230 vyrų, 275 moterys ir 159 vaikai.

2014–2015 m. Šeduvos žydų memorialinio fondo iniciatyva žudynių vietas buvo sutvarkytos ir pritaikytos lankymui. Žudynių vietoje įrengti 2 skulptoriaus Romo Kvinto paminklai: „Durs“ ir „Spindulys-žvaigždė“.

Ekspozicija įrengta Zarasų rajone esančiame Turmanto mieste.

Pirmojo pasaulinio karo metais Turmantas buvo svarbus Rytų frontą gynusios Vokietijos kariuomenės 88 divizijos logistikos taškas. Pirmojo pasaulinio karo ekspozicija Turmante yra tarptautinio maršruto „Pirmojo pasaulinio karo takais“ sudėtinė dalis ir yra įsikūrusi Turmanto pagrindinės mokyklos pastate. Šiuolaikinėje ir virtualia realybe papildytoje ekspozicijoje galima rasti daug Pirmojo pasaulinio karo laikų unikalių artefaktų, replikų ir nuotraukų, taip pat susipažinti su karių kovos ir gyvenimo Rytų fronte sąlygomis, ginklais ir amunicija, uniformomis bei ekipuote.

212

Pirmojo pasaulinio karo ekspozicija Turmante

Tilžės g. 21, Turmantas,
Zarasų r., Lietuva
GPS: 55.69176, 26.46681

T. +370 62023114

175

Netoli Endriejavo esančiame lauke galima pamatyti išlikusį ir nebaigtą statyti Molotovo linijos bunkerį. Molotovo linija yra 1940–1941 m. SSRS paskubomis pradėta statyti fortifikacinė gynybinė linija, kuri ėjo per 1939–1940 m. SSRS okupuotas ir aneksuotas Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos ir Ukrainos teritorijas. Molotovo linija Lietuvos teritorijoje buvo suskirstyta į Telšių, Šiaulių, Kauno ir Alytaus įtvirtinimų rajonus, o visos linijos ilgis Lietuvos teritorijoje – 328 km (nuo Palangos iki Kalvarijos). Lietuvoje esančioje linijos atkarpoje buvo pradėti statyti 101 betoniniai bunkeriai, tačiau nei vienas iš jų nebuvo baigtas ir pilnai įrengtas iki Vokietijos–Rusijos karo pradžios 1941 m. birželio mėnesį. Nors Molotovo linija buvo skirta gynybai nuo Vokietijos kariuomenės puolimo, tačiau Vokietijos ir Rusijos karo metu ji planuotos funkcijos neatliko.

213

Molotovo gynybinės linijos bunkeris ●

Endriejavas, Endriejavo sen., Klaipėdos r., Lietuva
GPS: 55.68766, 21.70300

272

214

Tiltzės gynybos linijos blindažai ●

Tiltzės miškas, Zarasų r., Lietuva
GPS: 55.66633, 26.56569

T. +370 62023114

176

Į Tiltzės mišką galima patekti miško keliukais (yra nuorodos ir lentelės).

1915–1918 m. Vokietijos 8 armijos 88 divizijos šiame fronto ruože kovojusios su Rusijos kariuomene gynybinės linijos 3 blindažai. Blindažu vadinama karo lauko slėptuvė, skirta apsaugoti karius nuo galingų artilerijos, kulkosvaidžių ir šautuvų ugnies. Visi trys blindažai statyti pagal tipinį projektą, skyrėsi tik blindažų dydis. Jie buvo statomi iš tvirčiausios statybinės medžiagos – betono ir armatūros, siekiant kuo geresnės maskuotės buvo pritaikyti prie reljefo, įkasant į kalvas arba paverčiant juos platesnės apkasų sistemos dalimi.

Tiltzės blindažai yra Tiltzės kaime prie pat 5303 kelio. Vokietijos 8 armijos 88 divizijos šiame fronto ruože 1915–1918 m. kovojusios su Rusijos kariuomene atramos punkto du blindažai, kurie skirti apsaugoti karius nuo galingų ugnies smūgių. Jie pastatyti naudojant betoną. Statinio stogo konstrukcijoje galima pamatyti nedidelį kiekį armatūros. Ant blindažo švelerių (metalo lovių) išlikę užrašai „88 J.D.T.“ nurodo, kad jie pagaminti 88 divizijos daliniuose.

215

Vokiečių kariuomenės atramos punkto blindažai Tiltzės kaime ●

Tiltzės k., Turmanto sen., Zarasų r., Lietuva
GPS: 55.66028, 26.56587

T. +370 62023114

175

Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės blindadžas (vadavietė) yra Kimbartiškės kaime, išsukus iš 5303 kelio. 1915–1918 m. Vokietijos 8 armijos 88 divizijos šiame fronto ruože kovojusios su Rusijos kariuomene blindadžas-vadavietė. Slėptuvė-vadavietė pastatyta naudojant tvirčiausią statybinę medžiagą – betoną ir armatūrą, fasadinės sienos kraštuose išsidėstę du įėjimai, tarp kurių nedidelė langelių eilė, slėptuvėje-vadavietėje įvesta elektra, atvestas vanduo iš netoliese įrengto šulinio, dvi krosnys, mediniai suolai ir gultai. Karininkams, ryšio mazgams, tvarstomajam skirtos patalpos buvo balintomis sienomis.

Čia esantis masyvus statinys pastatytas išnaudojant reljefo nelygumus ir įkomponuotas nedidelėje dauboje. Tai pasyvaus fortifikacinio statinio pavyzdys. Pasyvieji statiniai nebuvo pritaikyti aktyviai gynybai. Jie skirti apsaugoti karius ir amuniciją nuo sunaikinimo artilerijos ugnimi. Šio objekto viduje išlikusios sienų balinimo žymės. Objektas įvardijamas kaip buvusi vadavietė.

216

Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos kariuomenės blindadžas (vadavietė) ●

Kimbartiškės k., Turmanto sen., Zarasų r.,
Lietuva
GPS: 55.65972, 26.55416

T. +370 62023114

175

217

Alksnynės gynybinis kompleksas ●

Alksnynės g. 1 - 3, Neringa, Lietuva
GPS: 55.65722, 21.12444

315

Priešlėktuvinės artilerijos baterija yra Smiltynėje, Kuršių Nerijoje esančioje Klaipėdos dalyje.

Priešlėktuvinės artilerijos baterija yra sudėtinė Vokietijos karinio jūrų laivyno pakrantės ir priešlėktuvinės gynybos sistemos dalis, kuri buvo pradėta statyti 1939 m. Klaipėdos kraštą prijungus prie Vokietijos ir mieste pradėjus karinės fortifikacijos darbus. Pagrindinė baterijos funkcija buvo Klaipėdos miesto priešlėktuvinė gynyba. 1939–1944 m. priešlėktuvinė baterija buvo ginkluota keturiais 128 mm priešlėktuviniais pabūklais Flak-40, o baterijos statinius sudarė pabūklų pozicijos, požeminės patalpos, vadavietė, šaudmenų arsenalo saugykla ir elektros generatoriaus statinys. 1945 m. Vokietijos karinių pajėgų dalys atsitraukė visą baterijoje buvusią įrangą sunaikino. Šiuo metu kompleksas yra Kuršių nerijos nacionaliniame parke.

Vieta pasiekiamą, išsukus iš kelio Nr. 5303 ir toliau važiuojant miško keliais.

1915–1918 m. Vokietijos 8 armijos 88 divizijos šiame fronto ruože kovojusios su Rusijos kariuomene 4 artilerijos baterijų pozicijos statinių kompleksas. Vokietijos kariuomenės artilerijos bateriją sudarė 2–3 ugnies būriai ir ugnies valdymo būrys arba skyrius. Vienoje baterijoje buvo įrengti du perdengti kazematai, skirti artilerijos pabūklams, patalpos įgulai ir šaudmenims saugoti. Kazematai turėjo saugoti pabūklus, šaudmenis ir įgulą ne tik nuo apšaudymo, tačiau ir nuo stebėjimo iš oro. Visos artilerijos pabūklų pozicijos, regykla (skirta koreguoti artilerijos ugniai) ir ugnies valdymo padalinys buvo sujungti telefono linija. Šioje pozicijoje taip pat yra išlikusi betoninė regykla bei sekimo ir priedangos bunkeriai.

218

Vokietijos kariuomenės Kimbartiškės artilerijos pozicijos ●

Kimbartiškės k., Turmanto sen.,
Zarasų r., Lietuva
GPS: 55.64831, 26.53777

T. +370 62023114

175

1948 m. rudenį Priskėlimo apygardos štabas ieškojo vietos žiemojimui, tam buvo pasirinkta partizanų rėmėjų A. ir S. Miknių sodyba Minaičių kaime (Radviliškio r.). Partizanai po klėtele išsikasė nedidelį bunkerį, kuriame apsigyveno apygardos štabo nariai.

1949 m. vasario 16 d. partizanų vadai Minaičiuose baigė sudaryti ir paskelbė Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio deklaraciją, kurios pagrindinis tikslas – Lietuvos parlamentinės respublikos atkūrimas 1920–1926 m. pavyzdžiu. Oficialiai posėdžiuose dalyvavo 8 asmenys: Jonas Žemaitis-Vytautas, Juozas Šibaila-Merainis, Petras Bartkus-Žadgaila, Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Aleksandras Grybinas-Faustas, Vytautas Gužas-Kardas, Leonardas Grigonis-Užpalis ir Bronius Liesys-Naktis. Bunkeris buvo naudojamas ir vėliau, jame partizanė farmacininkė Izabelė Vilimaitė-Stirna gydė Užpelkių kautynėse sunkiai sužeistą partizaną Lauryną Mingilą-Džiugą. 1953 m. nebegyvenamas bunkeris įgriuvo ir buvo užverstas šeimininkų.

2010 m. pradėti partizanų bunkerio, sodybos klėties atkūrimo ir paminklo statymo darbai. Skulptoriaus Jono Jagėlos sukurtame paminkle įamžinti deklaraciją pasirašiusių partizanų vardai. Klėtyje įrengtas autentiškas, stiklu dengtas, partizanų bunkeris, kurį lankytojai gali apžiūrėti iš viršaus, o klėtyje įrengta ekspozicija.

219

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio memorialas Minaičiuose (Minaičių bunkeris-muziejus) ●

Partizanų g. 8, Minaičių k.
Radviliškio r., Lietuva
GPS: 55.62764, 23.55284

T. +370 69825197
milrimma@gmail.com
inforadviliskis.lt/lankytinos-vietos/minaičiai-lietuvos-istorine-sostine/

176

220

Ignalinos atominė elektrinė ●

Elektrinės g. 12/1, Drūkšiniai,
Visagino sav., Lietuva
GPS: 55.60019, 26.56443

T. +370 65817766
info@iae.lt
iae.lt/pazintines-ekskursijos/579

168

Pravažiavus Andrioniškio miestelio kapines (yra ženklai) yra išlikusi slėptuvė-vadavietė.

Šioje slėptuvėje 1944–1949 m. veikė Lietuvos partizanų Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo) sritys vadavietė. 1944 m. vasarą slėptuvę įkūrė Balys Žukauskas su broliais Petru ir Juozu Jovaišomis bei pradėjo slapstytis nuo 1944 m. paskelbtos mobilizacijos į Raudonąją armiją. 1945 m. pabaigoje slėptuvėje pradėjo lankytis Antanas Slučka-Šarūnas, kuris pirmasis Troškūnų apylinkėse įkūrė partizanų būrį, o vėliau suvienijo Rokiškio, Anykščių, Kavarsko, Troškūnų ir Andrioniškio partizanų į Šarūno rinktinę. 1947 m. A. Slučka-Šarūnas tapo Algimanto apygardos vadu, o 1949 m. Rytų Lietuvos sritys vadu. Tai reiškia, kad nuo 1949 m. slėptuvė tapo Rytų Lietuvos sritys vadaviete. Penkerius metus sėkmingai partizanų globojusi slėptuvė buvo išduota 1949 m. spalio 28 d. MGB kariuomenės daliniams apsupti sodybą joje slėpęsi partizanai nesutikę pasiduoti susisprogdino. Šiuo metu yra išlikęs bunkeris, pastatytas kryžius ir paminklas žuvusiems.

221

Lietuvos partizanų Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo) sritys vadavietė ●

Butkiškio k., Andrioniškio sen., Anykščių r., Lietuva
GPS: 55.59779, 25.03154

120

Paminklas stovi Anykščių rajono Troškūnų miestelio centre šalia Švč. Trejybės bažnyčios.

1944–1953 m. partizanų karo metu Lietuvos teritorija buvo suskirstyta į 9 partizanų apygardas. 1947–1950 m. Panevėžio ir Anykščių apylinkėse veikė Lietuvos partizanų Algimanto apygarda, kurios susikūrimas glaudžiai siejasi su Troškūnais. Šio miestelio gyventojai organizavo partizanų būrius Aukštaitijoje. Troškūnuose gimė ir gyveno pirmasis Algimanto apygardos vadas Antanas Slučka-Šarūnas.

1996 m. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro iniciatyva Troškūnuose buvo pastatytas paminklas, skirtas Algimanto apygardos partizanams. Paminklo autorius skulptorius Jonas Jagėla ir architektė Audronė Kiaušienė. Pagrindinė paminklo dalis – juodo akmens vartai, kurie simbolizuoja išėjusius ginti Tėvynės ir negrįžusius. Vartų šonuose įmontuoti bronziniai kryžiai simbolizuoja krikščionišką tikėjimą, o bronzinis kalavijas, kaip ir archangelo Šv. Mykolo kalavijas, simbolizuoja tikėjimo ir vilties šviesą. Aikštėje priešais paminklą – juodo akmens plokštės įamžina tris Algimanto apygardos rinktinės – Šarūno, Žaliosios ir Kunigaikščio Margirio.

222

Paminklas Algimanto apygardos partizanams ●

Troškūnų miestelio aikštė, Troškūnų sen., Anykščių r., Lietuva
GPS: 55.58700, 24.86965

116

223

Laisvės kovų ir tremties istorijos muziejus Priekulėje ●●

Klaipėdos g. 29, Priekulė,
Klaipėdos r., Lietuva
GPS: 55.55666, 21.31707

T. +370 69626175
tremties@gargzdumuziejus.lt
gargzdumuziejus.lt/filialas-laisves-kovu-ir-tremties-istorijos-muziejus-3/

310

Muziejus yra Priekulėje, Klaipėdos gatvėje (yra nukreipiantis kelio ženklas).

Muziejus įsikūręs buvusios Rytprūsių žandarmerijos nuvados pastatuose. Jie pastatyti 1909 m. pagal tipinį projektą. Pokaryje pastatus užėmė sovietų represinės struktūros: 1945–1950 m. čia veikė NKVD-MVD-MGB Priekulės valsčiaus poskyris, 1950–1953 m. – MGB Priekulės rajono skyrius, 1946–1953 m. čia buvo ir Priekulės strybų būstinė. Pagrindiniame buvusios nuvados pastate ir jo rūsyje buvo tardomi ir kankinami žmonės, buvusiame ūkiniam pastate – kalinami sulaikytieji, dar kitame pastate – sumetami nužudytųjų kūnai. Kūnai vėliau būdavo užkasami sklypo gilumoje esančiame sode arba išvežami ir sumetami į durpyną Drukiuose.

Muziejus šiose patalpose duris atvėrė 2006 m. Pagrindinės ekspozicijos temos – pokario rezistentų kova ir trėmimai šiame Klaipėdos krašte. Muziejus turi ir lauko ekspozicijų: eksponuojamas tremties vagonas ir partizanų bunkerio kopija. Muziejaus teritorijoje sukurti atminčiai ženklai: įrengta koplytėlė, stovi tautodailininkų sukurti koplytstulpiai, maininės kapavietės vietoje pastatytas memorialas.

Tiltas pastatytas Radviliškio–Pagėgių geležinkelio ruožo 50,7 km ir nutiestas per Dubysos slėnį. Tai ilgiausias (599 m) ir aukščiausias (42 m) geležinkelio tiltas Lietuvoje.

Pirmasis medinis Lyduvėnų tiltas buvo pastatytas 1916 m. Kaizerinės Vokietijos pajėgų. Dėl pastovios gaisrų grėsmės tiltą nuspręsta perstatyti, keičiant konstrukcijas betoninėmis ir metalinėmis. Tiltas pradėtas eksploatuoti 1918 m. gegužės 17 d. ir pavadintas Vokietijos kariuomenės vado feldmaršalo Paul fon Hindenburg vardu.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, tiltas buvo intensyviai naudojamas tiek valstybinėms, tiek tarptautinio tranzito reikmėms. Siekiant jį apsaugoti karo atveju, 1937 m. įrengti trys gelžbetoniniai gynybiniai įrenginiai (šiandien išliko vienas).

Nepaisant bandymų tiltą išsaugoti (nesėkmingai bombarduotas kelis kartus), 1944 m. liepos 26 d. besitraukianti nacistinė Vokietijos kariuomenė jį susprogdino. Sovietinė kariuomenė skubiai ant naujų atramų įrengė laikiną medinį tiltą. 1951 m. pradėtas atstatytas plieninis tiltas su 9 dviejų tipų pertvaromis: 6 iš jų naujos rusiškos, o 3 vokiškos, išlikę nuo 1918 m. Pirmas traukinys pravažiavo 1952 m. gegužės 1 d.

2023 m. pabaigoje, po paskutinės rekonstrukcijos tilto aptarnavimo taktę, esančiame apatinėje tilto dalyje, pradėtos vesti ekskursijos turistams.

224

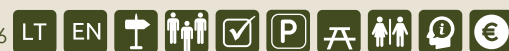
Lyduvėnų geležinkelio tiltas ●●●

Tilto g. 4, Lyduvėnai,
Raseinių r., Lietuva
GPS: 55.50604, 23.08693

T. +370 61425095
dubysos.rp@saugoma.lt
saugoma.lt/lt/objektai/objektai-lyduvenu-gelezinkelio-tiltas

196

Muziejus yra Utenoje, netoli nuo magistralinių kelių Kaunas–Daugpilis (A6) ir Vilnius–Utena (A14) sankirtos. Muziejus 2015 m. įsikūrė buvusioje Utenos siaurojo geležinkelio stotyje. Kaip prisistatoma – tai poezija alsuojantis ir subtiliai pokario tiesą atskleidžiantis muziejus. Ekspozicijoje „Bendras Europos identitetas totalitarinių režimų kontekste“ siūloma per vieno Lietuvos krašto istoriją pažinti visos Lietuvos ir Europos praeitį. Pasakojama apie Europos padalijimą 1939 m. pagal slaptų protokolų susitarimus, sovietinę Lietuvos okupaciją, lietuvių prievartinį dalyvavimą Antrajame pasauliniame kare, tremtį, pokario rezistenciją ir kolūkių kūrimą Utenos krašte. Skaudūs 1940–1965 m. Utenos krašto ir Lietuvos įvykiai atskleidžiami juos kontrasto principu palyginant su gyvenimu už geležinės uždangos. Siaurojo geležinkelio stoties istorijoje taip pat esama tragiško įspaudo. Iš čia 1941 m. ir 1945–1953 m. į Sibirį riedėjo vagonai su tremtiniais.

225

Laisvės kovų muziejus Utenoje

Stoties g. 39, Utena, Lietuva
GPS: 55.49411, 25.58218

T. +370 67079217
regina.zapolskiene@utenosmuziejus.lt
utenosmuziejus.lt/laisves-kovu-muziejus/

226

Macikų lagerio karceris-muziejus

Vilties g. 2, Macikų k.,
Šilutės r., Lietuva
GPS: 55.35678, 21.51874

T. +370 65751909, +370 44162207
info@silutesmuziejus.lt
silutesmuziejus.lt/maciku-lageriai/

Ekspozicija yra 2 km nuo Šilutės, kairiajame Šyšos krante įsikūrusiame Macikų kaime, buvusio dvaro teritorijoje.

1939–1944 m. Macikuose buvo įrengta karo belaisvių stovykla „Stalag 1C Heydekrug“, kur buvo kalinami karo belaisviai lenkai, belgai, prancūzai ir rusai. 1944–1946 m. sovietams antrą kartą okupavus Lietuvą čia buvo įsteigtas lageris Nr. 184, kuriame buvo kalinti Vokietijos karo belaisviai. Nuo 1946 m. iki 1948 m. karo belaisvių stovykla buvo perorganizuota į GULAG'o Šilutės (Macikų) skyrių Nr. 3, kuris veikė iki 1955 m. Po reorganizacijos jame pradėti kalinti ne tik sovietų okupacinei valdžiai civiliai gyventojai. Palygint nedidelėje lagerio teritorijoje tilpo visi sovietiniai atributai: barakai, karceris-izoliatorius, sanitarijos dalis, vienu metu čia galėjo būti kalinami 3000 žmonių, trečdalis iš jų lietuviai.

Iš buvusios koncentracijos stovyklos pastatų šiuo metu išliko tik karceris. 1995 m. Šilutės tremtinių ir politinių kalinių sąjungos iniciatyva buvusiam karcerio pastate Macikuose buvo įrengtas lagerio karceris-muziejus. Jame veikia Šilutės Hugo Šojaus muziejaus ekspozicija, kurioje atsispindi skirtingi lagerio istorijos laikotarpiai.

Paminklinis akmuo Nidos sklandymo mokyklai randasi į pietvakarius nuo Nidos gyvenvietės.

1933 m. ant aukščiausios Nidos kopos, ilgainiui pramintos Sklandytojų kopa, ir esančios visiškai greta garsiosios Parnidžio kopos, įsikūrė tarpukario Lietuvos sklandytojų meka – Nidos sklandymo mokykla. Sklandytojų kopa buvo naudojama pakilimui, kadangi pučiant rytų vėjui ant kopos šlaito susidarydavo palankus pakilimui antvėjis. Sklandymo mokyklos infrastruktūrą sudarė angaras, valgykla ir mokyklos pastatas. 1933–1939 m. Nidos sklandymo mokykloje buvo paruošti 508 sklandytojai-pilotai, čia stažavosi sklandytojai iš Vokietijos, Latvijos, Estijos, Lenkijos, Suomijos, Prancūzijos, Čekoslovakijos ir Olandijos.

1936 m. Nidos sklandymo mokykloje buvęs Lietuvos karo lakūnas kpt. Jonas Pyragius pasiekė sklandymo ore rekordą, išsilaikęs ore 22 val. 36 min., tuo metu tai buvo 4 rezultatas pasaulyje, tačiau 1938 m. jį pagerino Alfredas Gysas, išsilaikęs ore 26 val. ir 3 min.

1978 m. ant buvusio angaro pamatų buvo pastatyta arka, žyminti sklandymo mokyklos vietą. 1998 m. minint mokyklos 65 m. jubiliejų atidengtas paminklinis akmuo lietuvių ir vokiečių sklandytojams. Buvusios sklandymo mokyklos vietą galima pasiekti pasukus nuo link Parnidžio kopos vedančio kelio.

227

Paminklinis akmuo Nidos sklandymo mokyklai

Nida, Neringos sav., Lietuva
GPS: 55.29364, 20.97845

Stilizuotas pabūklas Giedraičių mūšio 100-čiui paminėti stovi už Giedraičių miestelio, už 200 m išsukus iš 172 kelio. 2020 m. lapkričio 21 d. pergalei atminti Giedraičių mūšio vietoje, ant kalvos atidengtas skulptoriaus Džiugo Jurkūno sukurtas paminklas. Paminklas naujai interpretuoja tarpukaryje vykusias Lietuvos kariuomenės kovas su Lenkijos kariuomene, siekiant atsisakyti konfliktingo pasakojimo, akcentuoja abiejų valstybių sąjungos reikšmę dabarties įvykių kontekste. Rūdimis padengtas pabūklas vaizduoja tvirtą sąjungą tarp prieš šimtą metų kariavusių Lietuvos ir Lenkijos. Paminklo šonuose aprašyta tuometinė situacija, paminėti jame dalyvavę Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių daliniai bei trumpai pristatyta mūšio eiga. Paminklas pastatytas Lietuvos kariuomenės iniciatyva ir lėšomis.

228

Stilizuotas pabūklas Giedraičių mūšio 100-čiui paminėti ●

Giedraičiai, Molėtų r., Lietuva
GPS: 55.08692, 25.25365

52

229

Paminklas žuvusiems 1920 m. mūšiuose ●

Vilniaus g., Giedraičiai, Molėtų r., Lietuva
GPS: 55.07519, 25.26015

52

Paminklas randasi Giedraičių miestelyje.

1932 m. birželio 19 d. buvo atidengtas žuvusiems už Lietuvos laisvę paminklas Giedraičiuose. Paminklo statybos iniciatoriais buvo Giedraičių gyventojai – dailininkas ir paminklo autorius Antanas Jaroševičius, kunigas Meigys, Lietuvos karius mūšyje rėmę Malvina Valeikienė ir Matas Valeika, Širvintų visuomenė bei Lietuvos kariuomenė surinko paminklui 11 000 litų. Kvietime aukoti paminklo statybai nurodoma, kad paminklas statomas „laimėjimui pagerbti ir amžinam mūsų džiaugsmui, jis primins tos vietos istorišką reikšmę, taip pat reikš pagarbą Giedraičiuose palaidotiems kariams.“

Paminklo atidengimo ceremonija buvo pompastiška. Joje dalyvavo Lietuvos Respublikos prezidentas A. Smetona, kariuomenės vadas, 2, 4, 7, 9 pulkų atstovai ir karininkai, kurie dalyvavo kautynėse Giedraičiuose. Prie paminklo iš karo lėktuvų buvo numestos gėlės, žymi lietuvių veikėja ir viena iš paminklo statybos organizatorių Malvina Valeikienė perskaitė prie Giedraičių žuvusių Lietuvos karių pavardes, jai buvo įteiktas 3-jo laipsnio Vyčio Kryžiaus ordinas. Prie paminklo buvo pašventinta vietos šaulių būrio vėliava. 1962–1964 m. sovietinės administracijos nurodymu paminklą nesėkmingai mėginta nugriauti, o vėliavą jis paskelbtas istorijos paminklu.

Kauno IX forto muziejus įsikūręs svarbių tarptautinių susisiekimo kelių sankryžoje šalia Kauno ir yra patogiai pasiekiamas automobiliu.

IX fortas buvo pastatytas kaip vienas iš Kauno tvirtovės komplekso fortų 1903–1913 m. ir turėjo tikslą apsaugoti strategiškai svarbias Linkuvos aukštumas. Jis buvo statomas naudojant tuo metu naujoviškas betonines perdangas, jame įrengta elektros ir priverstinė ventiliacijos sistema. Pirmojo pasaulinio karo metais fortas nenukentėjo. 1924–1940 m. IX forte veikė kalėjimas, kuriame buvo kalinami politiniai ir kriminaliniai kaliniai, o 1940–1941 m. kalėjimas tapo NKVD persikirstymo punktu. Antrojo pasaulinio karo metais IX fortas virto masinių žydų žudynių vieta, kurioje nacistinis okupacinis režimas nužudė apie 50 000 žydų iš įvairių valstybių. 1958 m. IX forte buvo įkurtas muziejus, kuris pasakojo apie nacių nusikaltimus, 1984 m. įrengtas memorialinis kompleksas ir pastatytas monumentas nacizmo aukoms atminti (Alfonsas Vincentas Ambraziūnas, Gediminas Baravykas ir Vytautas Vielius). Šiandien IX forto muziejuje pasakojama forto bei nacių ir sovietų vykdytų nusikaltimų istorija.

230

Kauno IX forto muziejus ●●●

Žemaičių pl. 73, Kaunas, Lietuva
GPS: 54.94391, 23.87508

T. +370 68626243
info@9fortomuziejus.lt
9fortomuziejus.lt

103

Muziejus yra Kauno mieste, prie Raudondvario plento (yra nukreipiantis kelio ženklas).

Muziejaus dalyje „KGB šnipų muziejus“ eksponuojama sekimo, slapto ryšio ir kita saugumo struktūrose bei slaptų tarnybų naudota įranga. Kaip sakoma, čia galima išvysti didžiausią slaptos foto technikos kolekciją Europoje, pradedant kaklaraištyje, švarko sagoje ar cigarečių pakelyje įmontuotais fotoaparatais. „Atominiam bunkeryje“ taip pat pristatomos budinčiojo tardytojo ir KGB viršininko darbo vietų, KGB fotolaboratorijos, CK politbiuro dantų gydytojo kabineto ekspozicijos. Lankytojus supa unikalūs autentiški daiktai: telefonas, kuriuo naudojosi maršalas Žukovas, vienietinis specialiai Stalinui pagamintas radijo imtuvas ir t. t. Muziejuje supažindinama ne tik Šaltojo karo, bet ir abiejų pasaulinių karų, kitų epochų technika ir priemonės. Muziejus įkurtas 2014 m. buvusioje civilinės saugos slėptuvėje, 6–7 metrai po žeme. Sovietmečiu statyta slėptuvė priklausė Kauno „Aido“ gamyklai.

Muziejuje pristatoma ne tik Šaltojo karo, bet ir abiejų pasaulinių karų, kitų epochų technika ir priemonės.

Muziejus įkurtas 2014 m. buvusioje civilinės saugos slėptuvėje, 6–7 metrai po žeme. Sovietmečiu statyta slėptuvė priklausė Kauno „Aido“ gamyklai.

231

KGB atominio bunkerio muziejus ●●●●●

Raudondvario pl. 164A, Kaunas,
Lietuva
GPS: 54.91365, 23.84206

T. +370 61815919 (LT, RU),
+370 67757736 (EN, DE)
info@atominisbunkeris.lt
atominisbunkeris.lt

110

LT

RU

EN

DE

232

Vytauto Didžiojo karo muziejus ●●

K. Donelaičio g. 64,
Kaunas, Lietuva
GPS: 54.89987, 23.91209

T. +370 37321248
vdkaromuziejus@kam.lt
vdkaromuziejus.lt

105

LT

RU

EN

DE

Paminklas yra Vilniaus mieste, prie Lietuvos Respublikos Seimo II rūmų.

1991 m. sausį laisvės siekusių ir ją gynusių Lietuvos žmonių pastangomis Lietuvos parlamento rūmai buvo apjuosti barikadų užtvara. Ja mėginta apsaugoti nuo tuo metu kilusios Sovietų Sąjungos karinės agresijos – sovietų mėginimų įvykdyti valstybinį perversmą Lietuvoje ir sugrąžinti sovietinę valdžią. Barikados parlamentą juosė iki 1992 m. pabaigos. 1993 m. prie Lietuvos Respublikos Seimo rūmų iš dalies barikadų ir kitų relikvų buvo sukurtas savotiškas memorialas – Lietuvos žmonių pasiaukojimo įamžinimui skirtas paminklas.

Sausio 13-oji – tragiškiausias 1991 m. sausio mėnesio įvykis, kai sovietų kariuomenei ir specialiesiems daliniams užimant Lietuvos radijo ir televizijos pastatą bei Televizijos bokštą, žuvo 14 laisvės gynėjų ir apie 600 žmonių buvo sužeista. Artėjant dešimtosioms Laisvės gynėjų dienos metinėms buvo nuspręsta apsaugoti minėtą kompoziciją, įrengiant Sausio 13-osios memorialą. Memorialas atidengtas 2008 m. Memoriale išsaugotas autentiškas 1991 m. parlamento barikadų fragmentas, įrengta koplyčia su švč. Mergelės Marijos atvaizdu, eksponuojami žmonių sunešti daiktai, supažindinama su Lietuvos nepriklausomybės apgynimo įvykiais.

233

Lietuvos Respublikos Seimo Sausio 13-osios memorialas ●●

Gedimino pr. 53, Vilnius, Lietuva
GPS: 54.69110, 25.26123

T. +370 52396600
lankytojai@lrs.lt

LT

RU

EN

KARINIO PAVELDO MARŠRUTAI

Karinio paveldo vietoms aplankyti yra sukurti maršrutai. Kiekvieno maršruto aprašyme nurodytas pavadinimas, kelionės trukmė, regionas, istorijos laikotarpis, tema ir lankytojams siūlomos veiklos.

Išsamią informaciją apie maršrutus galima rasti svetainėje:

militaryheritagetourism.info/lt/tours.

Čia pateikiamas maršrutų suskirstymas pagal dienas, nurodomos karinio paveldo vietos, siūlomos nakvynės ir maitinimo įstaigos.

Maršrutai ar jų atskiros dalys gali būti jungiamos tarpusavyje, tęsiant teminį maršrutą už vienos šalies ribų – Latvijoje ir Lietuvoje arba Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Prie kiekvieno maršruto pateikiama informacija apie galimus maršrutų sujungimo variantus.

1 Karinis paveldas palei Geležinę uždangą 48 psl.	2 Didysis pasienio maršrutas – Latvijos ir Lietuvos karinis paveldas per 100 metų 48 psl.	3 Baltijos keliu nuo Vilniaus iki Rygos 49 psl.
4 Latvijos ir Lietuvos partizanų – miško brolių – kovų vietomis 49 psl.	5 Latgala – sritis prie Latvijos rytinės sienos 50 psl.	6 Antrasis pasaulinis karas ir jo padariniai – sovietinė okupacija Pietų Latvijoje ir Latgaloje 50 psl.
7 Pirmasis pasaulinis karas ir nepriklausomybės kovos Pietų Latvijoje 51 psl.	8 Partizanų keliai ir takai Aukštaitijoje 51 psl.	9 Šaltojo karo ir sovietų okupacijos palikimas Žemaitijoje 52 psl.
10 Sovietinės Lietuvos paveikslas 52 psl.		

1

Karinis paveldas palei Geležinę uždangą

- Trukmė: **5 dienos**
 Regionas: Latvija: Kuržemė
 Regionas: Lietuva: Pajūris, Žemaitija, Aukštaitija, Dzūkija
 Maršrutas: Liepāja–Palanga–Klaipėda–Kretinga–Salantai–Plateliai–Plungė–Telšiai–Šiauliai–Lyduvėnai–Kaunas–Vilnius
 Istoriniai laikotarpiai: **2 3 4 6 7**
 Suderinama su maršrutais: **3; 6; 7; 9; 10**

Sovietmečiu ir Šaltojo karo laikotarpiu Baltijos šalys buvo labiausiai nutolusi į vakarus Sovietų sąjungos dalis. Už jų buvo tai, ką sovietų propaganda vadino „pūvančiais Vakaraais“. SSRS sienos buvo griežtai saugomos, kad sovietų žmonės nematytų ir nepatirtų, kaip gyvena žmonės Vakaruose. Net individuali žvejyba Baltijos jūroje buvo uždrausta, baiminančis, kad žmonės bandys pabėgti valtimis per Baltijos jūrą į Švediją. Tai buvo laikotarpis, kai Baltijos šalys atsidūrė už vadinamosios Geležinės uždangos – ribos, kurią peržengti galėjo tik „išrinktieji“, dažnai tik režimui priimtini asmenys. Žlugus totalitariniam sovietų režimui, griuvo ir Geležinė uždanga. Nors pagrindinė šio maršruto tema yra Antrasis pasaulinis karas ir jo padariniai – sovietų okupacija, Šaltasis karas ir Geležinė uždanga – maršrutas apima ir kitų XX a. karinių laikotarpių bei šių laikų objektus. Tai to paties pavadinimo maršruto, prasidedančio Estijoje, Taline, ir einančio palei Estijos ir Latvijos pakrantę, tęsinys: „Karinis paveldas palei Geležinę uždangą automobiliu iš Talino į Liepoją“. Maršrutą arba tam tikras jo dalis galima sujungti su šiais maršrutais Latvijoje ir Lietuvoje: „Baltijos keliu nuo Vilniaus iki Rygos“, „Antrasis pasaulinis karas ir jo padariniai – sovietinė okupacija Pietų Latvijoje ir Latgaloje“, „Pirmasis pasaulinis karas ir nepriklausomybės kovos Pietų Latvijoje“, „Šaltojo karo ir sovietų okupacijos palikimas Žemaitijoje“, „Sovietinės Lietuvos paveikslas“.

Ką galima patirti: Keliaujant šiuo maršrutu, galima aplankyti autentiškas vietas – požeminius bunkerius, kurie turėjo būti naudojami kaip slėptuvės branduolinio karo atveju, muziejus su šiuolaikiškomis ir interaktyviomis ekspozicijomis, užlipti ant tikro minų tralerio denio, apžiūrėti galias branduolinių raketų šachtas, kuriose buvo dislokuotos į Vakarų šalis nukreiptos raketos, apsilankyti buvusiam sovietiniame kariniame mieste, susipažinti su šnipinėjimo įranga, taip pat pamatyti laisvės kovoms, holokaustui ir Lietuvos nepriklausomybei skirtus memorialus.

2

Didysis pasienio maršrutas – Latvijos ir Lietuvos karinis paveldas per 100 metų

- Trukmė: **6 DIENOS**
 Regionas: Latvija: Žiemgala, Latgala
 Regionas: Lietuva: Žemaitija, Dzūkija, Aukštaitija
 Maršrutas: Jelgava–Eleja–Joniškis–Šiauliai–Radviliskis–Ariogala–Kaunas–Vilnius–Molėtai–Utena–Ignalina–Turmantas–Zarasai–Medumi–Svente–Daugavpils–Jēkabpils–Pļaviņas–Salaspils–Rīga
 Istoriniai laikotarpiai: **1 2 3 4 5 6 7**
 Suderinama su maršrutais: **1; 4; 5; 6; 7; 8; 10**

Maršrutas jungia dvi sostines – Rygą ir Vilnių – bei du didžiausius miestus po jų: Kauną ir Daugpilį. Jis veda per penkis istorinius regionus ir kviečia pažinti svarbias karinio paveldo vietas, susijusias su praėjusio ir šio šimtmečio pradžios istoriniais įvykiais. Tai maršruto „Didysis pasienio karinio paveldo maršrutas Latvijoje ir Estijoje: 100 metų nepriklausomybės“, einančio per Estiją ir Latvijos regionus – Vidžemę bei Kuržemę – tęsinys. Maršrutą arba kurią nors jo dalį galima sujungti su šiais maršrutais Latvijoje ir Lietuvoje: „Karinis paveldas palei Geležinę uždangą“, „Latvijos ir Lietuvos partizanų – miško brolių – kovų vietomis“, „Latgala – sritis prie Latvijos rytinės sienos“, „Antrasis pasaulinis karas ir jo padariniai – sovietinė okupacija Pietų Latvijoje ir Latgaloje“, „Pirmasis pasaulinis karas ir nepriklausomybės kovos Pietų Latvijoje“, „Partizanų keliai ir takai Aukštaitijoje“, „Sovietinės Lietuvos paveikslas“.

Ką galima patirti: Keliaujant šiuo maršrutu, galima apžiūrėti kolekcijas, muziejus, paminklus, memorialus, užlipti į atnaujintą Jelgavos Šv. Trejybės bažnyčios bokštą, pabuvoti nacionalinių partizanų žeminėse, specialiai pritaikytuose apsisaugoti nuo atominio karo grėsmės bunkeriuose, apsilankyti buvusioje Ignalinos atominėje elektrinėje, užlipti į unikalų Daugpilio šratų gamyklos liejimo bokštą ir aplankyti vieną įspūdingiausių Europoje karinių tvirtovių – Daugpilio tvirtovę.

3

Baltijos keliu nuo Vilniaus iki Rygos

Trukmė: **3 dienos**

Regionas: Lietuva: Aukštaitija
Latvija: Žiemgala

Maršrutas: Vilnius–Molėtai–Panevėžys–Pasvalys–Bauska–Iecava–Rīga

Istoriniai laikotarpiai: **4** **5** **6** **7**

Suderinama su maršrutais: 1; 4; 6; 7; 10

Maršrutas driekiasi vadinamuoju Baltijos kelio koridoriu. Baltijos kelio akcija įvyko 1989 m. rugpjūčio 23 d. apie 19 valandą – tuomet du milijonai žmonių trijose Baltijos valstybėse 15 minučių susikibo rankomis, sudarydami gyvą, apie 670 km besitęsiančią žmonių grandinę nuo Vilniaus per Rygą iki Talino. Į maršrutą įtrauktos ir kitos XX a. karinio paveldo vietos, susijusios su įvairiais istoriniais laikotarpiais. Maršrutą arba kurią nors jo dalį galima sujungti su šiais maršrutais Latvijoje ir Lietuvoje: „Karinis paveldas palei Geležinę uždangą“, „Latvijos ir Lietuvos partizanų – miško brolių – kovų vietomis“, „Antrasis pasaulinis karas ir jo padariniai – sovietinė okupacija Pietų Latvijoje ir Latgaloje“, „Pirmasis pasaulinis karas ir nepriklausomybės kovos Pietų Latvijoje“, „Sovietinės Lietuvos paveikslas“.

Ką galima patirti: Kelionės metu galima aplankyti Baltijos keliui skirtas atminimo vietas, Kruviniojo sekmadienio memorialą, pagerbti nacionalinių partizanų atminimą ir susipažinti su įdomiomis ekspozicijomis muziejuose.

4

Latvijos ir Lietuvos partizanų – miško brolių – kovų vietomis

Trukmė: **3 DIENOS**

Regionas: Latvija: Žiemgala, Sėla
Lietuva: Aukštaitija

Maršrutas: Jėkabpils–Aknīste–Vytelinė–Obeliai–Dusešos–Utena–Druskių–Troškūnai–Panevėžys

Istoriniai laikotarpiai: **5**

Suderinama su maršrutais: 2; 3; 5; 6; 7; 8; 10

Maršruto tema – nacionaliniai partizanai, kurie priešinosi sovietų okupacijai ir siekė atkurti nepriklausomą valstybę. Šie partizanai buvo vadinami miško broliais, nes jų grupės gyveno miškuose ir pelkėse įrengtuose bunkeriuose ir rengė išpuolius prieš okupacinę valdžią. Kai kurie partizanai bunkeriuose gyveno dar ilgai po Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Maršrutas apima svarbiausias nacionalinių partizanų kovų, palaidojimo ir atminimo vietas pietryčių Latvijoje ir šiaurės rytų Lietuvoje. Maršrutą arba kurią nors jo dalį galima sujungti su kitais maršrutais arba jų dalimis Latvijoje ir Lietuvoje: „Didysis pasienio maršrutas – Latvijos ir Lietuvos karinis paveldas per 100 metų“, „Antrasis pasaulinis karas ir jo padariniai – sovietinė okupacija Pietų Latvijoje ir Latgaloje“, „Pirmasis pasaulinis karas ir nepriklausomybės kovos Pietų Latvijoje“, „Partizanų keliai ir takai Aukštaitijoje“, „Sovietinės Lietuvos paveikslas“.

Ką galima patirti: Keliaujant šiuo maršrutu, galima aplankyti autentiškus nacionalinių partizanų bunkerius, kurie dažniausiai buvo įrengti nuošaliuose, sunkiai prieinamose vietose, ir pajusti, kokios buvo partizanų gyvenimo sąlygos.

Latgala – sritis prie Latvijos rytinės sienos

Trukmė: **4 dienos**
 Regionas: Latvija: Latgala
 Maršrutas: Daugavpils–Aglona–Rēzekne–Ludza–Lidumnieki–Kārsava–Viljaka–Balvi–Preiļi–Jersika–Arendole–Svente–Daugavpils

Istoriniai laikotarpiai: **1 2 3 4 6 7**

Suderinama su maršrutais: 4; 8

Latgala yra regionas rytinėje Latvijos dalyje, prie Baltijos šalių ir Europos Sąjungos rytinės sienos. Istoriskai ši teritorija buvo daugelio įvykių ir skirtingų kultūrų sankirta. XX a. Latgalos neaplenkė nei du pasauliniai karai, nei po paskutiniojo prasidėjęs sovietinės okupacijos laikotarpis. Maršrute galima aplankyti daugybę karinio paveldo vietų, kuriose yra visų XX a. karinės istorijos laikotarpių objektų. Taip pat galima daugiau sužinoti apie valstybės sienos formavimą ir jos apsaugą tiek istoriniais, tiek šiais laikais. Maršrutą arba jo dalį galima sujungti su maršrutais Lietuvoje: „Latvijos ir Lietuvos partizanų – miško brolių – kovų vietomis“, „Partizanų keliai ir takai Aukštaitijoje“.

Ką galima patirti: Keliaujant šiuo maršrutu, galima aplankyti įvairias privačias kolekcijas ir muziejus, apsilankyti atnaujintoje Daugpilio tvirtovėje, mediniais lieptais pasivaikščioti po Štompakų pelkė, kur slėpi nacionalinių partizanų kovų vietas, daugiau sužinoti apie Latvijos valstybės sienos apsaugą. Europos ir net pasaulio mastu unikalus objektas yra Daugpilio šratų gamykla, kurioje galima susipažinti su šratų gamybos procesu.

Antrasis pasaulinis karas ir jo padariniai – sovietinė okupacija Pietų Latvijoje ir Latgaloje

Trukmė: **5 DIENOS**
 Regionas: Latvija: Pietų Kuržemė, Žiemgala, Sēla, Latgala
 Maršrutas: Liepāja–Skrunda–Saldus–Zvārde–Ezere–Auce–Jelgava–Bauska–Aizkraukle–Koknese–Preiļi–Aglona–Rēzekne–Malnava–Viljaka–Štompakų pelkės–Balvi

Istoriniai laikotarpiai: **4 5 6**

Suderinama su maršrutais: 1; 9; 10

Maršrutas driekiasi per pietinę Latvijos dalį, netoli Lietuvos sienos, o vėliau pasuka link Europos Sąjungos pasienio – per Latgalą link Balvų. Jis sujungia du tolimiausius Latvijos taškus – Liepoją pietvakariuose ir Balvius šiaurės rytuose, kviesdamas pažinti Antrojo pasaulinio karo įvykius liudijančias vietas: tiek Kuržemės katilė, tiek Rytų Latvijoje. Maršrutas atskleidžia karo pasekmes – sovietinę okupaciją ir jos slėgiantį poveikį XX amžiaus žmonių likimams. Maršrutą arba jo dalį galima sujungti su kitais maršrutais Lietuvoje: „Karinis paveldas palei Geležinę uždangą“, „Šaltojo karo ir sovietinės okupacijos palikimas Žemaitijoje“, „Sovietinės Lietuvos paveikslas“.

Ką galima patirti: Keliaujant šiuo maršrutu, galima aplankyti muziejus, privačias kolekcijas, paminklus ir atminimo vietas, įsijausti į kalinio vaidmenį Karuostos kariniame uoste Liepojoje, įlipti į traukinio vagoną, kuriuo Latvijos gyventojai buvo išvežti į Sibirą, apžiūrėti Zvārdēs aviācijas poligoną, nacionalinių partizanų bunkerius ir mūšių vietas, memorialus, skirtus holokausto ir kitoms karo aukoms atminti. Yra galimybė apsilankyti vietoje, kurioje Antrojo pasaulinio karo metais buvo Adolfas Hitleris.

7

Pirmasis pasaulinis karas ir nepriklausomybės kovos Pietų Latvijoje

Trukmė: **5 dienos**

Regionas: Latvija: Pietų Kuržemė, Žiemgala, Sēla, Latgala

Maršrutas: Liepāja–Skrunda–Saldus–Lielauce–Dobele–Kalēdų mūšių muzejus–Valgunde–Jelgava–Eleja–Bauska–Jaunjelgava–Jēkabpils–Viesīte–Svente–Medumi–Daugavpils

Istoriniai laikotarpiai:

1 2

Suderinama su maršrutais: 1; 9; 10

Maršrutas driekiasi per pietinę Latvijos dalį, artėja prie Lietuvos sienos ir jungia du svarbius Latvijos miestus – labiausiai į vakarus nutolusią Liepājā ir pietryčiuose esantį Daugpilį, antrą pagal dydį Latvijos miestą. Maršruto tema – Pirmasis pasaulinis karas ir po jo vykusios Latvijos nepriklausomybės kovos. Maršrutą arba jo dalį galima sujungti su šiais maršrutais Lietuvoje: „Karinis paveldas palei Geležinę uždangą“, „Šaltojo karo ir sovietų okupacijos palikimas Žemaitijoje“, „Sovietinės Lietuvos paveikslas“.

Ką galima patirti: Keliaujant šiuo maršrutu, galima susipažinti su išskirtiniu kariniu miesteliu Karuosta (Liepojos karinis uostas) ir daugybe buvusių karinių objektų, „išmėginti“ Karuostos kailėjimą, pamatyti kranto gynybos baterijas ir legendinio pulkininko Oskaro Kalpako bei jo bataliono kovų vietas, susijusias su Latvijos nepriklausomybės karais, pasivaikščioti po Kalēdų mūšių vietas, aprašytas A. Gryno romane „Sielių pūga“, užlipti į Ložmetėkalno apžvalgos bokštą. Toliau maršrutas veda per Sėlijos kraštą, kuriame galima susipažinti su vokiečių kariuomenės nutiestu siaurojo geležinkelio tinklu bei pajusti Pirmojo pasaulinio karo kareivio kasdienybę.

8

Partizanų keliai ir takai Aukštaitijoje

Trukmė: **3 DIENOS**

Regionas: Lietuva: Aukštaitija

Maršrutas: Utena–Visėtiškės–Andrioniškis–Troškūnai–Panevėžys–Smiltynė–Vytelinė–Rokiškis–Obeliai–Antazavė–Zarasai

Istoriniai laikotarpiai:

4 5 6 7

Suderinama su maršrutais: 5; 6; 7

Maršrutas supažindina su nacionalinių partizanų veikla Lietuvoje. Sovietų okupacijos metais vyko partizaninis karas, kurio metu Lietuvos teritorija buvo suskirstyta į 9 partizanų apygardas. Lietuvos nacionaliniai partizanai buvo gerai organizuoti ir ginkluoti, dėvėjo karines uniformas ir tęsė tarpukario Lietuvos kariuomenės tradicijas. Jie kovojo su stribais, NKVD ir Raudonosios armijos daliniais, rengė pasalas ir išpuolius. Slėpdamiesi nuo persekiojimų ir pašalinių žvilgsnių, Lietuvos partizanai statėsi sau bunkerius miškų tankmėse, pelkėse ir kitose nuošaliuose vietose. Šiame maršrute galima pamatyti partizanų gyvenimą Lietuvoje, bet taip pat yra ir kitų objektų, priklausančių kitiems XX a. karinės istorijos laikotarpiams. Maršrutą ar jo dalį galima sujungti su šiais maršrutais Latvijoje: „Latgala – sritis prie Latvijos rytinės sienos“, „Antrasis pasaulinis karas ir jo padariniai – sovietinė okupacija Pietų Latvijoje ir Latgaloje“, „Pirmasis pasaulinis karas ir nepriklausomybės kovos Pietų Latvijoje“.

Ką galima patirti: Keliaujant šiuo maršrutu, galima apsilankyti istorijos muziejuose ir jų ekspozicijose, pamatyti pasipriešinimo sovietiniam okupaciniam režimui įrodymus, apžiūrėti autentiškus atkurtus partizanų bunkerius, aplankyti mūšių vietas ir memorialinius paminklus.

9

Šaltojo karo ir sovietų okupacijos palikimas Žemaitijoje

Trukmė: **3 dienos**
 Regionas: Lietuva: Pajūris, Žemaitija
 Maršrutas: Priekulė–Klaipėda–Palanga–Kretinga–Salantai–Plateliai–Plungė–Telšiai
 Istoriniai laikotarpiai: **3 4 5 6**
 Suderinama su maršrutais: 6; 7

Maršrute tyrinėjamas sovietų okupacijos ir Šaltojo karo palikimas. Antrojo pasaulinio karo metais, po vokiečių okupacijos, sovietų valdžia antrą kartą sugrįžo į Lietuvą. Šiuo laikotarpiu Lietuva kaip atskira valstybė neegzistavo, nes buvo įjungta į SSRS sudėtį. Prasidėjo pasipriešinimas okupaciniam režimui ir sovietų vykdytos masinės trėmimų operacijos. Šaltojo karo metais, augant ginklavimosi varžyboms, Sovietų sąjunga dislokavo branduolinius ginklus ir Lietuvoje. Maršrute taip pat yra keletas objektų, priklausančių kitiems XX a. karinės istorijos laikotarpiams. Maršrutą ar jo dalį galima sujungti su šiais maršrutais Latvijoje: „Antrasis pasaulinis karas ir jo padariniai – sovietinė okupacija Pietų Latvijoje ir Latgaloje“, „Pirmasis pasaulinis karas ir nepriklausomybės kovos Pietų Latvijoje“.

Ką galima patirti: Keliaujant šiuo maršutu, galima aplankyti istorinius muziejus ir jų ekspozicijas, skulptūrų parką, apžiūrėti gilius branduolinių raketų šachtas, kuriose buvo dislokuotos į Vakarų šalį nukreiptos raketos, apsilankyti buvusiam sovietiniame kariniame miestelyje, susipažinti su šnipinėjimo įranga, apsilankyti laisvės kovoms, holokaustui ir Lietuvos nepriklausomybei skirtus memorialus.

10

Sovietinės Lietuvos paveikslas

Trukmė: **5 DIENOS**
 Regionas: Lietuva: Pajūris, Žemaitija, Aukštaitija, Dzūkija
 Maršrutas: Klaipėda–Kretinga–Salantai–Plateliai–Telšiai–Šiauliai–Radviliškis–Panevėžys–Stanioniai–Likpetriai–Kaunas–Vilnius
 Istoriniai laikotarpiai: **4 5 6 7**
 Suderinama su maršrutais: 6; 7

Maršrutas padeda geriau suprasti sovietinės okupacijos mastą ir jos paliktus pėdsakus Lietuvos istorijoje. Jis atskleidžia žmonių pastangas išsaugoti savo tapatybę ir kovoti už laisvę. Sovietų okupacija Lietuvoje truko daugiau nei keturis dešimtmečius. Po Antrojo pasaulinio karo šalyje prasidėjo represijos, kilo nacionalinių partizanų pasipriešinimas, vėliau sekė militarizacija Šaltojo karo metais ir galiausiai – Lietuvos nepriklausomybės atgavimas. Dėl savo strateginės padėties netoli Vakarų sienos Lietuva buvo ypač svarbi SSRS, todėl čia buvo įkurta daug karinių objektų. Taip pat yra keletas objektų, priklausančių kitiems XX a. karinės istorijos laikotarpiams. Maršrutą ar jo dalį galima sujungti su šiais maršrutais Latvijoje: „Antrasis pasaulinis karas ir jo padariniai – sovietinė okupacija Pietų Latvijoje ir Latgaloje“, „Pirmasis pasaulinis karas ir nepriklausomybės kovos Pietų Latvijoje“.

Ką galima patirti: Keliaujant šiuo maršutu, galima aplankyti istorijos muziejus ir jų ekspozicijas, skulptūrų parką, apžiūrėti gilius branduolinių raketų šachtas, kuriose buvo dislokuotos į Vakarų šalį nukreiptos raketos, apsilankyti buvusiam sovietiniame kariniame miestelyje, sužinoti apie sovietų valdžios vykdytas represijas ir trėmimus, pasipriešinimą sovietų okupaciniam režimui, pamatyti nacionalinių partizanų bunkerius.

KARINIO PAVELDO VIETOS

MUZIEJAI

privačios kolekcijos, viešos parodos, muziejai

ĮTVIRTINIMAI

pakrančių baterijos, tvirtovės, pilkapiai, mūšio tranšėjos

TAKAI

pasivaikščiojimo takai, vietiniai takai

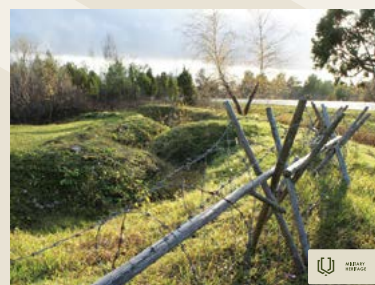
KARINĖ ĮRANGA

bombonešiai, patrankos, lėktuvai, laivai, tankai, traukiniai, vagonai, ginklai, kita karinė įranga

BUNKERIAI

miško brolių bunkeriai

MŪŠIO VIETOS

kovų vietos, mūšių teritorijos, ginčų zonos, priešiškos opozicijos, fronto linijos

KARINIAI MIESTELIAI

miestas, kuris buvo naudojamas kariniams tikslams, netoli karinių bazių, kur gyvena kareiviai su šeimomis

INFRASTRUKTŪRA

švyturiai, prieplaukos, geležinkelio stotys, kareivinės, aerodromai, ryšių priemonės, tiltai, senosios ligoninės, pasienio punktai, vandens bokštai, ugnies kontrolės bokštai, stebėjimo bokštai

MEMORIALINĖS VIETOS

kapinės, paminklai, kapai, atminimo lentos, skulptūros, parkai, atmintinos vietos

www.militaryheritagetourism.info

Baltijos šalių karinio paveldo turizmo produkto plėtra Lietuvoje ir Pietų Latvijoje
(Military Heritage II, projekto numeris LL-00052) 01.01.2024 - 31.03.2026

Projekto „Military Heritage II“ tikslas – padidinti karinio paveldo turizmo vaidmenį ekonominei plėtrai plečiant Baltijos šalių karinio paveldo turizmo produktą Lietuvoje ir pietų Latvijoje. Suvokdami bendrąją Baltijos šalių istoriją, projekto partneriai norėtų išplėsti Baltijos šalių karinio paveldo turizmo pasiūlos teritorinę aprėptį, įtraukiant pietų Latvijos ir Lietuvos objektus bei taip atskleidžiant visą istorinį pasakojimą.

Interreg

**Bendrai finansuoja
EUROPOS SĄJUNGA**

Latvija – Lietuva

Šis leidinys parengtas įgyvendinant projektą „Baltijos šalių karinio paveldo turizmo produkto plėtra Lietuvoje ir Pietų Latvijoje“, kurį finansuoja Europos Sąjungos 2021–2027 m. Interreg VI-A Latvijos ir Lietuvos programa. Už jo turinį visiškai atsako Latvijos kaimo turizmo asociacija „Lauku celotajs“, Žiemgalos planavimo regionas, Lietuvos kaimo turizmo asociacija, Žemaitijos nacionalinio parko direkcija, Latgalos regiono turizmo asociacija ir jis nebūtinai atspindi Europos Sąjungos nuomonę.

KARINIS
PAVELDAS
MILITARY
HERITAGE

Itraukta į karinio paveldo puslapį
www.militaryheritagetourism.info:

- Daugiau nei 1030 karinio paveldo vietų – bunkeriai, karinė įranga, mūšių vietos, memorialinės vietos, muziejai, takai, kariniai miesteliai, infrastruktūros objektai ir įtvirtinimai;
- 7 pagrindinės laiko juostos dalys padalintos į 270 mažesnių laiko juostos dalelių;
- 174 karinės istorijos temų aprašymai;
- 417 karinio paveldo turizmo istorijų (pasakojimai, asmeniniai prisiminimai ir liudijimai apie karinio paveldo vietas ir jų istoriją);
- 26 kariniai maršrutai (iš viso 112 dienų aprašymai);
- tarp objektų, temų, laiko juostų ir istorijų iš viso yra beveik 6000 jungčių;
- 116 vartotojų komentarų;
- ~50 objektų su daugiau nei 100 turizmo ir edukacinių programų;
- 1358 vietos su GPS koordinatėmis (objektai, istorijos, temos ir kt.).

www.militaryheritagetourism.info

@militaryheritagetourism

ISBN 978-9934-606-36-6

9 789934 606366